

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

— —

József Attila 100 éve

Tverdota György tanulmánya és
14 magyar fiatal vallomása

— —

Beszélgetés Dóra Ottóval,
a Nógrád Megyei Közgyűlés elnökével

— —

Bakonyi István, Balázs Géza, Brassai Zoltán,
Cseh Károly, Hubai Gruber Miklós,
Keszthelyi Rezső, Konczek József,
Pákovics Miklós, Szokoly Tamás,
Veres János versei, írásai

— —

Palóccország

Solymár József Avar Istvánról,
Gáspár István Gábor Pindroch Csabáról és
Gyuriska Jánosról

— —

— —

József Attila emlékmű, Balatonszárszó (részlet)

HASZNÁLATI UTASÍTÁS A 6. SZÁMHOZ

Vége a József Attila évnek! Majdnem így folytatja az ember automatikusan: vége József Attilának! Gondolataimban korábbi évfordulók ismétlődő tapasztalata támadt fel, hogy az ünneplés befejezése után már senki sem érdeklődik az alkotó életműve iránt. S nagyon még abban sem bízhat az ember, hogy az új kutatások eredményei belátható időn belül beépülnek a tananyagba, s talán majd az új nemzedék értőbben közelít a költőhöz.

De nem folytatom így a gondolatot, mert eszembe jut, hogy a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtár ismét megrendezte (30 éve folyamatosan) különleges olvasótáborát, a Nógrád megyei és határon túli magyar fiatalok számára. Ezúttal „*Útjaink, állomásaink – József Attila nyomában*” néven.

A mintegy negyven résztvevő fiatalnak házi feladatot is adtak ki. „*Mit üzen nekem József Attila*” címmel fogalmazást kellett írniuk eddigi verselményeikről. Majd a tábor két hete alatt, sajátos szempontok alapján összeállított metodika szerint egyre közelebb és közelebb kellett kerülniük József Attilához és önmagukhoz. *Közösség és kapcsolatok* címmel a családról kellett beszélniük, az előítéletek kérdéskörben a rólunk alkotott megítélés és megítéltetés stigmáit sorolták fel. A tisztesség fogalomkörében ifjú koruk és a valóság ide vonatkozó konfliktusait tárgyalták meg. Az „*eszmélet*” nevet viselő játékban a boldogságot kellett definiálniuk és megkeresniük. A hit kérdéskör a vallás és a humanizmus problematikáját próbálta értelmeztetni velük. A magyarság témájában a jelenlegi Európa és a magyar kultúra volt a fő kérdés.

Hogy hol van itt József Attila? Mindig és mindenben az ő életműve volt a példatár. Szembesülniük kellett-lehetett a költő egyetemességével, a József Attila-i lét megélésének teljességével, sorsdrámájának időn kívül is megjelenő, s az ő ifjú emberlétük valóságában érzékelhető tényeivel. József Attila soraival-gondolataival nézték önmagukat és a világot.

S hogy ez milyen sikerrel járt? Ezt majd ők döntik el évek, évtizedek múltán, ha megmarad bennük a költő, s ha úgy marad meg bennük, hogy a része lesz sejtjeiknek, melyekből felépül majd életük. Az ő dolgozataikból válogattunk, sejtetve azt, hogy már készen állnak a befogadásra.

(p.m.)

Tartalom

<i>Keszthelyi Rezső</i>	Múltról másolt képek (vers)	735
József Attila 100 éve		
<i>Tverdota György</i>	Tiszta költészet – politikai költészet	737
<i>A fiatalok és József Attila – 2005</i>		744
Interjú		
<i>Baráthi Ottó</i>	Nógrád megye az új évezred kezdetén. Beszélgetés Dóra Ottóval, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnökével	758
Írókról, költőkről, nyelvről		
<i>Bakonyi István</i>	Vissza a lírához (Takács Imréről)	772
<i>Vörös Attila</i>	Emlékezés Veres Jánosra, két hangra	779
<i>Balázs Géza</i>	„Romlásnak indult...?”	786
Új írások		
<i>Brassai Zoltán</i>	Merre visz az út?	794
<i>Cseh Károly</i>	Harangszó múltán; Újév éjszakáján (versek)	797
<i>Hubai Gruber Miklós</i>	Könyvtáravató	798
Esszék		
<i>Koncsek József</i>	Országok közt épülő hidak	802
<i>Szokoly Tamás</i>	Prózák, naplórészletek	805
<i>Pákovics Miklós</i>	(Pénzpatak)	813
Palóc portrék		
<i>Solymár József</i>	A bagólyuki bányászlegény – Avar István	814
<i>Gáspár István Gábor</i>	Két színész egy városból – Pindroch Csaba és Gyuriska János	820
A világ körülöttünk		
<i>Sulyok László</i>	Drog – a pénzért vett halál (2. rész)	828
<i>Baráthi Ottó</i>	Kiáltás a Dolinkáért (2. rész)	842
Könyvekről		
<i>Hatvani József</i>	Árulkodó ujjnyomok – Dr. Cseplák György könyvéről	855
Vers-ráadás		
<i>Veres János</i>	József Attila képe előtt	858

E számunkat József Attila-szobrokkal illusztráltuk. A fotókat Váradi Péter Pál készítette.

Nógrád megye irodalmi, művészeti, közéleti folyóirata • Főszerkesztő: Praznovszky Mihály; fõmunkatárs: Nagy Pál (*Párizsi Magyar Műhely*); szerkesztők: Handó Péter, Keller Tamás, Bagyinszky Istvánné (*szerkesztõségi titkár, telefon: 32/310-140*) • Kiadja a Balassi Bálint Megyei Könyvtár (*3100 Salgótarján, Kassai sor 2.*); Felelõs kiadó: Bódi Györgyné dr. • Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbmh.hu/palocfold; e-mail: palocfold@bbmh.hu • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár; előfizethető ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (*VI. kerület Andrássy út 45.*) • 2005-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 300,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft • Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza • ISSN 05555-8867 • INDEX 25925

Lapunk megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alapprogram

Nógrád megye Madách-díja (2004) és Salgótarján Pro Urbe-díja (2005)

Múltról másolt képek

Fénykébbe haló égiéj –
Ó, Notus, mi lesz, miután
Már nem múlhatok?
Sejtem: nem emlékszüret'
Hisz' tömérdekét itt hagyom,
És ő se lelheti többé odább
Mivoltom hamvtüzét –
Mivelhogy örökbe múlik a semmim
Örökké.

*

Ellobban a levegő gyengesége,
És a föld angyalai
Beborítják a csontokat,
A nagy vérrögök meg hallják
A repülés éjszakáit.

És a tudó öröm még ilyenkor,
A szájba betör a tér
Ezernyi szép sárkányfeje,
És a halál is felszáll a madarakig.

Ezután nehéz lesz lebontani
A felhők súlyát a holdfény
Gólyáiról, és takargatni a hó
Minduntalan fogyó szívét.

*

Havazik,
És hullongatja kedélyemre
Kedélyét,
Hadd legyek én is az eltűnéséig
Hófehér.

*

Hórajzok élnek a sötéten –
És nézi a semmi a semmit. És látja,
Hogyan keletkezik.

*

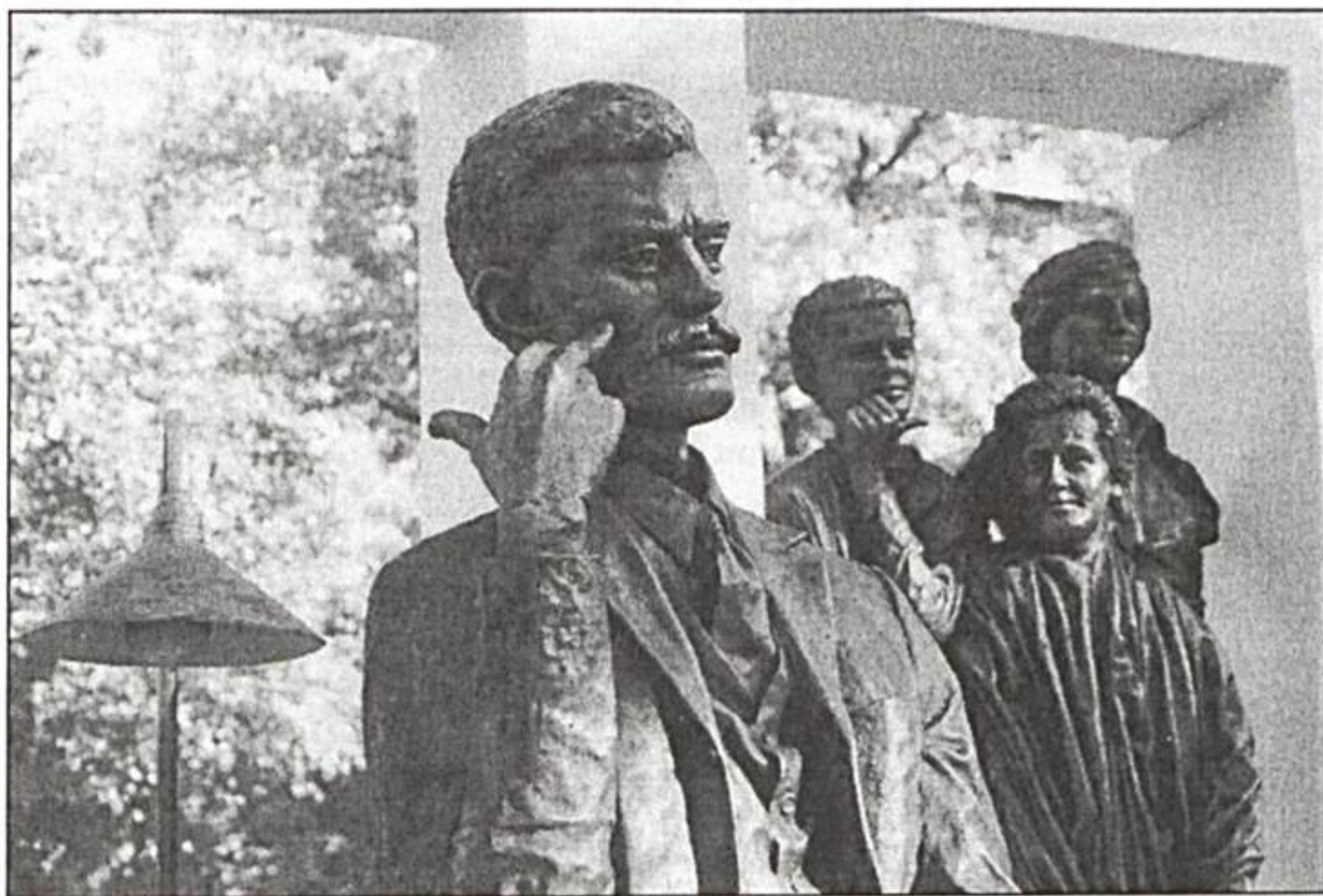
Hómirtusok az ébredés –
Képei a levegőnek,

És hullnak folyvást-folyvást odáig,
Ahol az enyészet véget ér.

*

Az ébredések, amikor még testetlen
Az elevenség, aztán megjelenik az ébrenlét.

Az összesei a levegőnek, körülfoznak,
És bennük nézem messzi-messzi
Citrom és narancs fáim éppenségét.
Derűállapotom az övék,
És várom, ösztön-nesz létkeltésük
Mikor lesz az,
Ami megint én.

Kligl Sándor emlékműve, Hódmezővásárhely, 2005 (részlet)

TVERDOTA GYÖRGY

Tiszta költészet – politikai költészet

A halálát követő évtizedek során József Attiláról az a kép szilárdult meg a közvéleményben, hogy pályája nagy részében politizáló költő volt. A *Levegőt!-re*, A *Dunánál-ra*, a *Hazám* szonettciklusra hivatkozva ezt a köz dolgaiban állást foglaló költői portrét kiterjesztik élete utolsó évéig. A *Fiatal életek indulója*, A *legutolsó harcos* és más darabok alapján pedig majdnem a pályakezdésig vezetik vissza. Ez az imázs nem alaptalan, de nélkülöz minden árnyaltságot. A pálya alakulásának dinamikáját élettelen sémákkal helyettesíti. Holott költészet és közéleti állásfoglalás kölcsönviszonya folyamatosan foglalkoztatta József Attilát, és válaszai, amelyek mindig megfontoltak voltak, s soha nem tévesztették szem elől a költői hivatás elsőbbségét minden más szempont előtt, jelentősen különböztek egymástól. Ezekhez az eredményekhez komoly töprengések, belső viaskodások árán jutott el. E dilemmák közül előadásom középpontjába a legnagyobbat állítom, amelyet József Attilának pályája során meg kellett oldania. Azt a kereszteződést veszem szemügyre, amelyen a költőnek 1929-ben ki kellett választania az utat, amelyen a továbbiakban haladni fog.

Ama verseszmény születésének leírására, amelynek megvalósítására József Attila 1927 dereka és 1929 között írt verseiben vállalkozott, és amely a politikai elkötelezettség és állásfoglalás költői megfogalmazásáról történő teljes lemondást követelte meg, az adott keretek között nem vállalkozhatom. Magát a programot azonban, a „tiszta költészet” programját, az említett dilemma megértése érdekében, Németh Andor visszatekintése alapján röviden össze kell foglalnom: „Mint az egész költői front, Valérytól Tristan Tzaráig, ő is ki akarta küszöbölni verseiből a rezonáló elemeket, a melldöngető szószátyárkodást, a giccses érzelgősséget s általában mindazt, amit a filiszter a régi értelemben vett költészet kifejező eszközeinek vélt – írta József Attiláról ekkori költészetének legértőbb kritikusa. – A közlés technikája a kifejtés – hirdettük – a költészeté a kifejezés. Valamennyiünk ideálja a komprimált vers volt, amelyben nem a költői van felhígítva, hanem amelynek az élvezőben kell feloldódnia. Mert minden eleme tiszta poézis, még a betűk rendje és egymásutánja is.” Az ilyen alkotások végsőkéig lepárolt, tömörített költői esszenciák. A tömény verset tehát úgy lehet létrehozni, hogy szigorúan kiirtunk belőle mindent, ami nem par excellence költői. Nem lehet érzelmesen fecsegni benne, nem szabad ékesszólásra, meggyőzésre törekednie a költőnek, nem szabad lefestenie a valóságot, mert az meg naturalizmus volna. Fölösleges kötőszavak, mutatószavak, a jámbor olvasó eligazítására szolgáló közlekedési szabályok mind kiiktatandók. A kihagyás, az elízió az egyik legfőbb eszköz a költőiségnek a költőietlen elemtől való megtisztítására.

A tiszta költészet programjának összefoglalása után most vessünk egy pillantást az ellenkező végletre, József Attila cselekvés elvű költészetére. A költő a húszas-harmincas évek fordulóján részesévé kívánt válni az országot radikálisan átalakító

nagy történelmi cselekvéssorozatnak, s ez állásfoglalásra készítette a kor égetően aktuálisnak érzett kérdéseiről. Lírikusként való odafordulása a politikához azonban először nem munkásmozgalmi, hanem korai népi szellemben történt. Úgy látta, hogy Magyarország egy nagy falu, a nemzetfenntartó réteg a parasztság, amely egészében ember alatti szinten él. Radikális földreformra van szükség, hogy a nemzet bázisát, a parasztot megmentjük, s vele együtt magunkat is. Az időszak viszonylag rövid időtartamú volt, 1929-ben és 1930-ban zajlott le, s nyomban követte a szélsőbaloldali munkásmozgalom felé történt fordulata. Ennek során megőrizte a politikai tájékozódást, csak éppen a tájékozódás irányában történt döntő változás. A falu helyett a város, a parasztság helyett a proletariátus, a földreform helyett a városi szegénység sorsának gyökeres megváltoztatása, és főleg a munkásosztály segítségével az egész magyar társadalom forradalmi megváltoztatása került a szemhatárára, mint megvalósítandó program. A szarvasból farkassá változás, ahogy *Bánat* című versében fogalmaz, radikális volt. Ő, aki tiszta költői korszakában eljutott a költői öntudatnak arra a tovább már fokozhatatlan magaslatára, amely szerint a versből ki kell hagyni az érzelgősséget, az agitációt, a valóságábrázolást, a szónoklatot, a tanítást, most látszólag egyik napról a másikra az ellenkező végletbe esett, s tanítani akart, szónokolt, a parasztság, majd a munkásság nyomoráról tett tanúságot verseiben.

Ez a metamorfózis azonban mégsem észrevétlenül, zökkenőmentesen, egyik napról a másikra ment végbe. A köztes stádiumnak számos érdekes nyoma maradt. A gyökeres fordulat folyamatának alkotáslélektanilag dinamikus, feszültségekkel teli atmoszférájában alakultak ki az olyan versei, amelyekben a költő túllépett a tiszta költészet programján, politikai vagy társadalmi elkötelezettséget nyilvánított ki, de a lázadó gesztusok ellenére még nem akart vagy nem tudott szakítani a tiszta költészet poétikájával. Ilyen a *Margaréta* című vers, amelynek a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* kötetben közölt változatában az egyik sora így szól: „tőkés világ kamatja életem”. A *Toll* című folyóiratban 1929. október 20-án megjelent változatban még így szerepel ez a sor: „leves virágtól prüszköl a tüzem”, egyik gépiratán ez olvasható: „elalvó virág csukja életem”. A *Medvetánc* kötetben végül „már pára hátán illan életem” változatban szerepel a sor. Azaz a költő a korábbi, teljesen a tiszta költészet szellemében, világnézetileg semlegesesen fogalmazott sort átírta marxistára, majd visszajavította egy újabb semleges variánssá.

Ugyanezt mondhatjuk el a *Füst* című verssel kapcsolatban. Az 1930 elején publikált kis remekmű eredetileg hiánytalanul illeszkedett a tiszta költészet programjához. 7. sorát a *Döntsd a tőkét* kötetben átpolitizálta. Az eredeti „Elszállok, el, de a lány remegés” sort úgy alakította át, hogy becsempészte a „vörös” szót: „Elszállok, de vad vörös remegés”. A *Medvetánc* kötetben visszaállította az eredeti formát. Végül a legismertebb példát, a *Nyár* című vers zárását említem, amely első változatban, 1930. február 7-én a *Toll*-ban nemzedéki veszteségtudatot fogalmazott meg: „egy pillanat és odavan, / amit egy nemzedék remél.”. A *Döntsd a tőkét* kötetben osztályharcos kihangzású lesz: „Csattan a menny és megvillan / elvtársaim: a kassaél.” A *Medvetánc*-ban ellenben az élet végességére figyelmeztető tél-képzetté alakul át: „csattan a menny és megvillan / kék, tünde fénnel fönn a tél.”

Az eddigi példákkal rokon, de hozzájuk képest is különleges jelensége az átmenetnek az a kettősség, amelyet a *Betlehem* és a *Betlehemi királyok* című versek mutatnak.

Mindkét mű 1929 decemberében született. Mindkét mű tárgya a Vízkereszt, azaz a három királyok vagy három napkeleti bölcs látogatása az újszülött Jézusnál. Csak-hogy a *Betlehem* egy felkavaró, a paraszti nyomorról készített láttelelet. A betlehemes játék szociális hátterére vet éles fényt. Maga a királyok imádása csak a keretet adja ehhez a láttelethez. A másikban viszont épp ez a Karácsony közeli bájos szakrális esemény kerül a vers középpontjába, s teljességgel kitölti a teret. A költemény tisztaságát semmilyen figyelmet elterelő körülmény nem zavarja meg. Mi sem mutatja jobban a költő kettős kötődését 1929 végén, mint ugyanazon témának ugyanabban az időben történő, kétféle regiszterben, kétféle poétikával való megformálása.

A felsorolt példákban valamelyik, leggyakrabban a legkorábbi variáns a tiszta költészet jegyében született, s a későbbi módosítás pótlólag politikai vagy társadalmi üzenetet vett föl magába. Illetve a tisztaságra és a közösségi mondanivaló kimondására való igény ikerverset produkált. A tiszta költészet és a cselekvő elvű líra közötti átmenet igazi példája azonban a *Tiszazug*, amely egyszerre mutatja föl a tömény vers és a közéleti állásfoglalás közötti átmeneti állapot jegyeit.

A verssel kapcsolatban célszerű hosszabban idézni azt, amit Szabolcsi Miklós „*Kemény a menny*” című monográfiájában leírt, mert röviden és világosan foglalja össze mindazt a háttérismeretet, ami a vers jobb megértéséhez szükséges. „1929 augusztusában kezdtek írni arról a lapok, hogy a Tiszazugban, Szolnok megyében, elsősorban Nagyréven felkavaró-megdöbbentő felfedezést tettek: évek óta mérgezték meg öregeket, betegeket, kényelmetlenné vált férjeket, egy bábaasszony segítségével, arzénal. A megdöbbenést fokozta, hogy a mérgezés szinte köztudomású volt a falvakban, hogy az események színtiszta magyar református vidéken zajlottak, és így ellene mondtak a magyar falu, a törzsökös magyar parasztság közkeletű idilli képének. Már augusztus 25-én vezércikkben foglalkozik az ügygel a *Pesti Napló*ban Klebelsberg Kunó. A bírósági tárgyalások 1929 végén kezdődnek, Móricz Zsigmond felkavaró riportok sorában számol be a tárgyaláson hallottakról. Kétségbeesett konklúziója: »A Rossz ráborította hullámát a magyar népre is. És a Rossz virágai virítanak, mint a tűzvész az éjszakában.« És egy másik cikke végén: »Tudást kell vinni a népnek, tudást minden téren, az anyagi élet és lelkiélet terén.«”

Szabolcsinak azt a megjegyzését is érdemes figyelembe vennünk, amely szerint „József Attila nagyon korán reagál; mivel a vers *A Toll* szeptember 8-i számában jelent meg, joggal feltételezhetjük, hogy augusztus végén, nem sokkal az első hírek megjelenése után már megalkotta az eseményekről saját képét. A hírek, riportok, híresztelések ekkor még különösen tarka áradatából szerkesztette egységes vízióra alapuló leírását; talán inkább kis drámát, elbeszélést.”

Szabolcsi ez utóbbi megjegyzésének fontosságát paradox módon éppen más-fajta megközelítésmódom adja. Ti. hogy József Attila ekkori költészetét a poésie pure felől veszem szemügyre. Azt ugyan túlzás lenne állítanunk, hogy a *Tiszazug* alkalmi vers, mert ez a műfaji változat azt jelenti, hogy a megverselésre szánt témáról, az ún. alkalomról a költő előre értesül, van ideje előzetesen nekikészülni, itt viszont utólagos reagálásról van szó. Ez azonban nem zárja ki, hogy alkalomhoz kötött vers, olyan, mint egy, a megdöbbentő, megbotránkoztató eseményre reagáló újságcikk, riport. Időbeli aktualitása van, évekkal, vagy akár hónapokkal később, amikor a verset kiváltó eset iránti eleven érdeklődés a közönségben megcsappant,

már nem érdemes a témával foglalkozni. Azaz a mindenségről szóló, az örökkévalósággal szembesülő abszolút költészetnek éppen az ellentétét, égető aktuális mondanivalót megfogalmazó költészetet művel a *Tiszazug* szerzője.

Csak hogy, és ez teszi a verset különösen érdekessé, poétikai megformáltságát tekintve ez a szöveg az 1927-ben, 1928-ban írt tiszta költemények rokona. A költemény részletes elemzését nem végezhetem el, csak néhány fontosabb mozzanat vizsgálatára korlátozódhatok, amelyek a vers átmenetiségét igazolják. A tiszta költészet az elimináció, elízió folytán, amelyet magára vállal, s amelynek révén ki akar küszöbölni magából minden tisztátalan elemet, voltaképpen megfosztja magát olyan megnyilatkozási módoktól, nyelvi megoldásoktól, retorikai eszközöktől, amelyekkel a kevésbé aggályos költők fenntartás nélkül élnek. Elég, ha összehasonlítjuk a *Tiszazugot* a költő későbbi, a harmincas évek elején írt verseivel, láthatjuk, mi az, amitől itt tartózkodik. „Mondd, mit érlel annak a sorsa, / akinek nem jut kapanyél?” – kérdezi. „Le a kapitalizmussal! Hatalmat, hust a dolgozóknak!” – kiáltja. „...s köszörülöm a kasza élit, / mert földünkön az idő érik” – hangoztatja fenyegető hangsúllyal. És folytathatnám azokat a mozzanatokot, amelyeket a *Tiszazugban* hiába is keresnénk.

Fölmerül a kérdés: vajon kitalálnánk-e, hogy a tiszazugi arzénos gyilkosságok kapcsán íródott a vers, ha a cím maga nem hívná fel rá a figyelmet? Első olvasásra biztosan nem. Talán másodikra sem. Gyilkosságról, bűncselekményről szó sem esik benne. De még az öregek bántalmazásáról, a velük való durva bánásmódról sem. A kép téli falut ábrázol, s ennek keretében elég részletesen kitér az öreg parasztokra, akiknek a munkája már nem ér túl sokat: „s ha ő etet, a malacok / habos vödöröstül fellökik.” Gyermeküknek, hozzátartozóiknak sok gondja van velük: „A kanalat / elejti, csöppent, etetik”. Érdekes módon ez az utóbbi gyerekes vonás. A kisdedek ejtik ki a kanalat, ők csöppentik el az ételt, őket kell etetni. Hiába, az öregkor második gyermekkor. Ennél messzebb azonban nem megy el a költő. Ettől a fölösleges teherré vált idős családtagok elpusztítása még mérföldnyi távolságra van. A közéleti mondanivalót tehát József Attila itt úgy adja elő, hogy tartózkodik a direkt kifejtés eszközeitől. Csak távolról, nagyon távolról sejteti, mi a tétje az öregkor rajzának. Olyan ez, mint ha egy balett-táncos összekötözött végtagokkal táncolna.

A *Tiszazug* voltaképpen kivonja az aktuális témából az állandó lényegét. Tények és állásfoglalás helyett atmoszférát teremt. Szembesíti egymással a tiszta poézist és a valóság prózáját. Szabolcsi Miklós a verset a költő ún. parasztversei közé sorolja, nem is alaptalanul. A Vágó Mártával való kapcsolat félbeszakadása után, 1929-től kezdve egyre fokozottabban kapcsolódott József Attila a Bartha Miklós Társaság révén a korai népiesség törekvéseihez. A falu, a vidék, a parasztság helyzete került érdeklődése középpontjába. Ezzel párhuzamosan elmélyült tájékozódása a folklór, a finnugor nyelvek és kultúrák, a Petőfi-Arany hagyomány területén. A tiszta költészettel ez a tájékozódás bizonyos mértékig jól összevágott. A poésie pure hívei számára ugyanis a mintát jelentő szövegek a bűvölők, a bájolók, az átokmondások, a mágikus versek voltak. Az ilyen szövegekről azt gondolták, hogy elementárisan, kiküszöbölhetetlenül költőiek. A parasztorientáció azonban egyúttal szociális elköteleződést is jelentett a falusi szegénység ügye mellett, s ennyiben túlmutatott a tiszta költészeten.

A *Tiszazugban* fölismerhetjük a falusi világ iránti érdeklődés jeleit: a báránybunda, a puli, a zsuppfedelű házak, a káráló tyúk, a pipaszó, a malacokat etető vén, hogy

csak a legszembeötlőbb példákat említsem, mind-mind falusi rekvizitum. Ezek az elemek azonban egyáltalán nem teszik a verset prózaivá, realistává. Ezek éppúgy elemei lehetnek a tiszta költészetnek, mint a gyöngy, a kláris, a jáspis, a jéglapba fagyott virág. A mód ugyanis, ahogyan ezeket az elemeket a költő kezeli, egyértelműen a poésie pure általa kialakított válfajára vall.

A téma megkívánja, hogy a költő kiaknázza a parasztsággal, a faluval kapcsolatos, az öcsödi lelenc évek és a szabadszállási anyai rokonságnál tett elég rendszeres látogatások során lerakódott többretegű és gazdag tapasztalatait. E tapasztalatokat artikuláló szókincs rányomja a bélyegét a versre. Az utalásos technika azonban, a direkt beszéd kiszűrése, a téma sejtetése a problémák megnevezése helyett, a hangsúlyozottan és homogén módon poétikus atmoszféra megteremtésére való törekvés tévedhetetlenül a tiszta költészethez köti ezt a költeményt. Ennek belátásához elég összevetni a *Tiszazugot* egy későbbi, nem kevésbé poétikus falusi tematikájú verssel, a valószínűleg 1934-re datálható *Falu* című költeménnyel.

A poésie pure törekvései a vers egészét meghatározzák, de a rövidség kedvéért elegendő itt a téma keretét adó első és utolsó strófákra irányítani a figyelmet. „A báránybunda árnyakat / tűlevelű fák fércelik” – olvassuk az első két sorban, s itt teljes vértzetben látjuk az elvontat és a konkrétat, a kifinomultat és a vaskosat mesterien ötvöző érett József Attilát: hiszen itt az árnyék összeférceléséről van szó. Ezt a nagyon is spirituális létezőt, az árnyékot a hozzá fűzött főnévi jelző: „báránybunda” teszi megvarrhatóvá. Ha az árnyék egy a falun télen hordott ruhadarabbá: báránybundává változik, akkor természetesen össze is lehet öltetni. Ráadásul a közvetlen látványt, a fenyőfa képét merész asszociációval, egy nyelvi elem, a „tű” révén megteszi a varrás alanyává.

A második két sor még kiélezettebben kapcsolja össze az elvontat a konkrétal. József Attila kedvenc témájává válik ez az itt megpendített megoldás, az idő konkrétá, szemléletessé, foghatóvá tétele: „Szalad a puli pillanat, / fagyon koppantja körmeit.” Az idő alapegységét, a pillanatot itt a fürge, ügyes kis háziállathoz, a pulihoz hasonlítja a költő, ráadásul a kép bonyolult, mert a puli fagyon kopogó körmeivel a metaforát szemléletesen a végletekig elkötelezi, nem az átvitt, hanem a tárgyi értelem irányában. Ahogy a puli lába futás közben kopog, olyan serényen múlnak a pillanatok. Ezzel ugyanazt a hatást éri el a költő, amellyel a *Harmatocská*-ban is találkozunk, hogy kettős látványban van részünk. Egyfelől az idő szemléletessé vált, másfelől, az időtől függetlenül is egy pulit látunk előszaladni a fogadásunkra.

A záró strófa pedig a megszólalásig azonos felépítésű a *Harmatocská*val. Utolsó sora kivételével, amely szabályos igés állítmányú mondat: „A gally alól / bicegő cinke sírdogál”, az első három sor három névszói tömondatot tartalmaz: „És lágý a tanya, langy az ól... Kemény a menny.”, valamint egy olyan szerkezetet, amely próbára teszi mondatelemző képességünket: „Csillagra akasztott homály!” Felfogható szabad szintagmának, mint a *Harmatocská*-ban a „tömött, fonott falomb”, de tekinthető hiányos mondatnak is, mint amilyenekkel a *Holt vidékben* találkozhatunk: „És a szőlő. Közbul szilva. / A tőkéken nyirkos szalma.” Az utolsó szakaszból végül a költői magasiskola még két adalékára hívom fel a figyelmet: Egyrészt a hangtani szerkezetekre. Így a „Kemény a menny” paronomáziájára, amelyben a melléknévi állítmány: „kemény” második szótagja: „-mény” variációsan ismétlődik

meg az alanyban: „menny”, valamint a „bicegő cinke” jelzős szerkezetére, ahol a cinke is a hangtani hatás kedvéért sántít. Ha „sántító cinkét” írt volna a költő vagy „bicegő rigót”, azt nem éreznénk ennyire evidensen versbe kívánczónak, mint a „bicegő cinkét”. Másrészt a „Csillagra akasztott homály” mondatra, amely észbontóan irracionális, s ekként tökéletes kép. Szemléleti alapja talán a tanyai istállóban a falba vert szögre akasztott ostor lehet.

A *Tiszazug* a maga módján abszolút költemény, de egy alapvető kérdést nyitva hagy: azt ti., hogy ha a költő valamilyen okból múlhatatlan szükségét érezné annak, hogy versben valamilyen fontos kérdésben egyértelműen állást foglaljon, vajon az itt alkalmazott költői eszközök elégségesek lennének-e egy ilyen feladat ellátására? A válasz egyértelműen nem. Márpedig akkor két megoldás kínálkozik. A költő vagy ragaszkodik jól bevált eszközeihez, megmarad annál, ami kipróbáltan tisztának bizonyult, vagy lemond a tisztaságról a cselekvés, az elkötelezettség javára. Úgy látszik, mintha az idő haladtával József Attila egyre inkább az utóbbi utat választotta volna.

Annyi biztos, hogy a költő eljutott addig a pontig, amelyen fölismerte a tiszta költészet korlátait is. A poésie pure egyik alapvető fogyatkozása abból ered, hogy nincs biztos kritériumunk a tiszta és a nem-tiszta különválasztására a versben. Nem lehet közös álláspontot, még csak egy közösen képviselt minimumot sem kialakítani arra nézve, mi az, amit feltétlenül ki kell küszöbölni a versből annak érdekében, hogy annak tisztaságán ne essen csorba. Mondhatni, hogy szerencsére, mert mi lenne, ha iskolában meg lehetne tanulni, hogy mi a költői és mi a költőietlen, s ezt kötelezővé lehetne tenni a pályakezdő költőknek? Tendenciaszerűen persze meg lehet saccolni, mi az, ami biztosabban eleget tesz a tisztaság kritériumainak, mint másvalami? Ha például a versben drágakövek, féldrágakövek, dísz tárgyak kapnak szerepet, az jót tesz a tisztaságnak, a nagyon közönséges szavak ellenben kerülendők. Valéry szerint egy pontos dátum közlése a versben: például „1924. szeptember 17.” olyan hatást kelt, mintha egy hangverseny közben a koncertteremben eldőlne egy szék. József Attila, mint ismeretes, 1928–1930 táján előszerepelt a gyöngyöt, a klárisokat, a medáliákat, jászpist és borostyánt. Ugyanakkor azonban túl is tette magát a szabályon, amikor tehénlepényről, kánászról, disznóról, bárányganéjéről szól verseiben. S lám, ez mit sem rontott versei tisztaságán. Sőt, a kifinomult, átszellemített létszférát jelölő szókinccs túltengése manierizmushoz, finomkodáshoz vezetett volna.

A poésie pure másik nagy hátránya, hogy ilyen típusú versekben bizonyos dolgokról és a legkülönfélébb dolgokról bizonyos módokon nem lehet beszélni. A poésie pure elég szigorú tilalmakat állít föl, gúzsba köti a lírikust, megfosztja attól a lehetőségtől, hogy szabadon megnyilatkozzék. „Első tekintetre a költészet előtt minden jelző megzavar... még a Brémond – Valéry-féle »tiszta« költészetben is eleve kész ítéletet, valami elszántságot érzek, mely tudatosságával a költészet életének ép egyik felét: a közvetlenséget, a szabad légvételt és a szabad visszahatást korlátozza.” – írja Illyés Gyula, de ezt a következtetést alighanem József Attila is levonta. Azzal a különbséggel, hogy Illyés sohasem próbálta ki a tiszta költészetet, míg József Attila bőséges, és később nagyon is sokat kamatozó tapasztalatra tett szert az ilyen költészet előnyeivel kapcsolatban is. Mindenesetre tehát József Attila egy idő után nyűgnek érezhette a mallarméi értelemben vett abszolút költészet

kötelmeit, s egy olyan poétika kialakításába kezdett, amely a lírai kifejezés más útjait is megnyitotta számára. Hogy ezeken az új utakon járva meg tudta-e őrizni, és ha igen, akkor mennyire, a tiszta költészet lényegi vívmányait, ez már egy másik előadás tárgya lehet.

Varga Imre műve, Szeged, 1964

A fiatalok és József Attila – 2005

12 éves voltam, mikor először olvastam verseit. Azóta pedig szinte naponta előveszem, újraolvasom őket.

Elröpült az idő. Furcsa így visszagondolni, hogy ez a szakasza életemnek már ötéves. Még érdekesebb, hogy az eltelt öt év alatt egyszer se gondolkodtam rajta, mit is jelentenek nekem ezek a versek.

Átfogóan most is, egy hónapos fejtörés után is nehéz meghatározni. József Attila egyszerűen része az életemnek. Ha nagyon rossz a kedvem, felvidít, ha pedig túlzottan elrugaskodom a földtől boldogságomban, észhez térít.

Emlékszem, sok tanárom mondta, hagyjam József Attilát, úgyse fogom rendszeren megérteni, olvassak inkább valami könnyebbet. És én nem értettem, miért mondják, hogy a versei felfoghatatlanok, hisz nekem sosem volt velük problémám. Nekem mindig normális volt, hogy értettem.

József Attilának megvan a saját stílusa. A legtöbbször nyugodtan áramló vers utolsó mondata valahogy más. Más mint a többi. Sokszor nem is rímel. Súlyos mondat. Egy pont a gondolat végén.

József Attila különleges ember lehetett. Sajnálom, hogy sohase lesz alkalmam beszélni vele. Minden verse, mintha hozzám íródott volna. Tisztelem benne, hogy ő nem üzengetett folyton, nem akart oktatni. Csak leírta gondolait, az élete egyes mozzanatait.

Senki sem tudja úgy közel hozni az öröm érzését, olyan tökéletesen meghatározni a szerelmet, mint ő. Legalábbis számomra.

„Itt ékes, hímes szőnyegek,
Ott északon a bús hegyek,
Hol nem gondolnék rá soha –
De arra nem megyek...”

(Tavaszi ének)

Ez volt az első, amit olvastam. Azóta se találtam szebb megfogalmazását az oknak, amiért nem tudjuk elfelejteni a kedvest. A verset Mártának írta. Önzés egy picit: én is Márta vagyok...

Boldog lehetett, de mégse igazán – Márta távol volt. Nagyon jól tudom, milyen gyötrődést élhetett át. Mikor az ember agyában ötpercenként más érzések kergetöznek. Nem tudja eldönteni, boldog-e, vagy a legszomorúbb a világon.

Nekem ilyenkor az utolsó gondolatom: boldog vagyok, hogy megismerhettem a szerelmet.

*Juhász Márta
17 éves (Pozsony)*

Mit jelent József Attila maga, kérdezhetném magamtól. József Attila nem csupán egy hétköznapi költő volt, hanem valami egészen más, különleges egyéniség. Verseiben megírt mindent, mindent mi kínozza vagy boldoggá tette. Talán ezért oly közkedvelt, hisz mindenki megtalálja *azt* a verset, mely tökéletesen beleillik saját életébe. Hasonlóképp van ez velem is. Ahányszor olvasok egy verset, nem kezdem el rögtön elemezni, vagy azon gondolkodni, vajon mit is akart üzeni ezzel a költő... Ehelyett inkább megpróbálom beleélni magam, s némiképp rávetíteni saját életemre. Talán ezért érzem azt versei olvasásakor, mintha a magam élete lenne leírva, pontról pontra. Egészen különleges érzés fog el nem egy verse olvasásakor. Néha, nehezebb napokon, előveszem a József Attila-kötetet, s beleolvasok. S ha nem is mindig ad megoldást a gondjaimra, nem érzem magam annyira egyedül, s ezáltal nyugodt fejjel s higgadtan tudom megoldani a különféle problémákat, akár az iskolában, akár az életben. Tulajdonképpen nem is az a lényeg, mit szeretett volna a költő kifejezni, mint inkább az, mit jelent nekünk az a néhány sor, gondolat. Sokszor egy-egy sor, szókapcsolat el tud varázsolni, akármily egyszerű is legyen az. József Attila verseinek értelmezése millióféle lehet, hisz minden vers mást jelent egy-egy embernek.

Ahogy olvasom egy-egy versét, szinte látom magam előtt az örömet, fájdalmat, szenvedést. Néha-néha oly erővel ragadnak magukkal a sorok, hogy saját magam is vágyódom írni.

*Kalmár Gergely
16 éves (Zenta)*

A költő, akihez a legtöbb verset írták más magyar költők, irodalmunk egyik legfényesebben ragyogó csillaga és egyben legtragikusabb sorsú költője.

A költő, akit szeretettel emlegetünk ma is, mert ő a miénk, a szívünkben él: ő, aki életében senkinek sem kellett, aki senkié sem volt – kiteszította a világ, ember, szerelem, család. Az egyetemes magány, a nincs, a hiány költője volna József Attila? Vagy igenis a Van költője? Hisz oly sok minden adatott meg neki, ami sok más gazdag embernek soha, s ez: a lelki gazdagság. Érzékenysége a világra, az emberekre segítette a szép dolgok még szebben való megélésében, de az érem másik oldalát tekintve, a rosszat még nehezebben tudta elviselni.

József Attila maga az ártatlanság, a fehér bárány képében megjelenő szelídség-szimbólum, a bárány, aki elveszett a nagyvilágban és most bolyong, hogy meglelje nyáját, és egyben önmagát is. A gyermekded arc, a hatalmas szemek nem árulják el mély fájdalmát, mely szíve mélyén lakozik: melyet a kiábrándultság, a megnemértettség, a magány és a szeretethiány keltett benne. De nem csak életében nem értették meg, a mai napig rejtély számunkra: maga a titok, akit meg kell fejteni, és ez nem mindig sikerül, hisz ha egy új ajtót kinyitunk, még számtalan ismeretlen kapu tárul elénk. Sokan igyekeznek megfejteni őt és műveit, de talán örök titok kell, hogy maradjon számunkra. Egy-egy vers üzenete mindenkihez máshogy jut el, de az a fontos, hogy át tudjuk élni az érzést, amit az alkotó is átélt a mű írása közben, hogy megfeledezzünk a külvilágról és egyben magunkról is.

A József Attila-versek szavalása közben – mintha magamat is elemezném – a költővel szárnyalok a csodák világába, vagy éppen a bánat szigetére, a lényeg, hogy megragad a varázs. Egyszer a szegény, durcás kisfiú képe, máskor a meglett férfiú jelenik meg szemem előtt. A bűn nélküli bűnös, akinek akkor is van bűne, ha nincs.

Miskei Edina
18 éves (Zenta)

Hogy mit üzen nekem József Attila? Nem tudom pontosan leírni, de azt tudom, hogy nem ugyanazt, mint akár 10–15 év múlva.

József Attila verseit nem könnyű feldolgozni, de el lehet gondolkozni, sőt el is kell gondolkozni a műveiről és arról, hogy mit akar üzeni, és miért írta azokat.

József Attila költészetét nem a vidámság, a humor jellemzi; ő a valóságot, az életet, az élet értelmét és nehézségeit írja le:

„Te jól tudod, a költő sose lódít:
az igazat mondd, ne csak a valódit,
a fényt, amelytől világlik agyunk,
hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.”

(Thomas Mann üdvözlése)

Igen, egymás nélkül sötétben vagyunk, és ha nem lennénk egymásnak, akkor nagyon rossz és szomorú életünk lenne! József Attila az *Egyedül* című versében reflektál arra, hogy miért nem jó magányosnak lenni és arra, hogy keresni kell a társat az emberekben. [...]

Nem csak embertársainkat, hanem Istent is tisztelni és szeretni kell. József Attila a *Lázadó Krisztus* című versében közvetlen, baráti hangnemben szól Istenhez. Tudja, hogy hatalmas, de azt is tudja, hogy nem hibátlan. Istent lehet kérni, bár semmit sem ad ingyen. Mindenért, amit kérünk tenni kell! A *Csendes estéli zsoltár* című versében pedig fohászkodik Istenhez, nem kérve egyebet, csak hogy ajándékozza meg csekélyke magával őt! Mi mindig csak kérünk Istentől – ő meg is adja, amit kérünk –, csak sokszor elfelejtjük megköszönni Isten ajándékát: „Mert mást se tudunk, csak könyörögni, meg alázkodni, meg kérni.” (*Csendes estéli zsoltár*) A hitünket pedig szét kell osztani az embertársaink között:

„Az én hitem a földnek melegsége
És miként a föld szétosztja melegét
Gyenge füveknek, rengeteg erdőknek egyaránt,
Az én hitemet úgy osztom szét közöttetek.”

(Tanítások)

[...]

Ezenkívül nagyon fontos a haza szeretete és az, hogy büszkék legyünk arra, hogy magyarok vagyunk; még akkor is, ha sokszor megvetnek érte:

„S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad –
édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűséges fiad!”

(Hazám)

Mindenkit a saját anyanyelvén, a saját hazájában ismernek el igazán, csak itt tudják hibátlanul leírni a nevedet! „Adj magyarságot a magyarnak.” Számomra Magyarország nem az, ami a térképen jelölve van! Ehhez a Magyarországhoz hozzátartozik még Erdély, a Vajdaság és a Felvidék is. Bár a mesterséges határok elég nagy gátak, de le kell tudnunk győzni a lelkünkben ezeket a gátakat! Sajnos mára már csak lélekben lehetünk együtt, de kell, hogy legalább így eggyé legyen a magyarság!

József Attila nagyon fontos üzenete számomra, hogy nem szabad veszni hagyni a gyerekkori álmainkat. Ha nem valósítjuk meg őket akkor, amikor van rá lehetőségünk, később majd máshogy látjuk a világot, más célokat állítunk magunk elé, és fájni fog a szívünk, hogy nem használtuk ki a megfelelő alkalmat álmaink megvalósítására.

Alt Petronella
17 éves (Salgótarján)

Mit üzen nekem József Attila? Ezen még soha nem gondolkodtam. József Attilát nem ismerem; egyrészt, mert egy alig 17 éves ember számára valószínűleg nem is ismerhető (hiszen nem jelenthet mély tudást néhány vers felszínes ismerete), másrészt én hatosztályos iskolarendszerben tanuló, ahol hetedik–nyolcadik osztályban nem tanítanak 20. századi magyar irodalmat. Így még olyan szinten sem tudom József Attilát, mint ahogy egy nyolcadik osztályt végzett tanulónak hivatalból tudnia kell. Ezzel szemben már óvodás koromban is a József Attila Művelődési Központba jártam bábszínházba. Ugyanekkor a József Attila úton lévő zeneiskolába mentem hegedűórára. Anyák napján József Attila *Mama* című versét szavaltuk az iskola első osztályában, és otthon a polcon ott volt a József Attila-kötet, amelynek borítójáról egy fénykép is nézett rám. Így hát – ha visszagondolok – valamilyen szinten a költő része volt az életemnek, mégsem tudtam róla semmit.

Az első nagy találkozásom József Attilával idén júniusban volt – Hobo önálló előadóestjén, ahol a művész József Attila-verseket mondott. Bevallom, nem a költő, hanem az előadóművész vonzott, az ő kedvéért vettem jegyet. Így mondhatom, hogy Hobo segítségével ismertem meg József Attilát. [...]

A hallott versek közül talán a legnehezebb volt megérteni *A hetedik* címűt. A mű egyaránt szól a költőhöz és az olvasóhoz, mint általában az önmegszólító versek. Az emberi lét egyik nagy kérdésével foglalkozik: mivégre vagyunk a földön, hogyan találhatjuk meg önmagunkat. A címben és a költeményben refrénként

visszatérő hetes szám misztikus. Bizonyos szövegkörnyezetben szerencseszám, de én nem hiszem, hogy jelen esetben erre kellene gondolnunk. Inkább arra, hogy a teremtésben a hetedik a kiteljesedés, a befejezettség, az ünnep napja. A vers maga az emberi életútról szól. Ennek az útnak a legfontosabb eseményeit, állomásait írja meg: a születést, a küzdelmet, a szerelmet, a hivatást és a halált. Ezek az állomások szükségesek ahhoz, hogy végül megtaláljuk önmagunkat. Az élet szinte minden helyzetének megoldására sokféle variációt kipróbálunk, sokféle „szerepbe” bújunk. Keressük azt a lehetőséget, „kaput”, amely a legkönnyebben vezet a célhoz. Végül eljutunk ahhoz a változathoz, ami végig ott volt az orrunk előtt, csak nem vettük észre. Ahhoz, hogy őszinték legyünk, és úgy oldjuk meg a problémát, ahogy mi tennénk, és ne úgy, ahogy mások. A kipróbált szerepek sokszor ellentétesek, hiszen nehéz eldönteni, hogy melyik oldalra is tartozunk pontosan: „hétszer szüljön meg az anyád!... / egyszer kongó kolostorban, / egyszer disznók közt az ólban.”; „Egy, ki szivet ad szaváért, / egy, ki megfizet magáért...”. Azt gondolom, ez a vers valami olyasmire taníthat, hogy megnyugvást csak akkor találhat az ember, ha mindig önmagát adja. „A hetedik te magad légy.”

Kapi Zsófia
17 éves (Salgótarján)

Istenes versei olvasása során eszembe jutott, hogy néhány évvel ezelőtt bennem is felmerültek olyan gondolatok, melyek Isten léteire keresték a választ. Már oly sokszor fény derült arra életünkben, hogy az utolsó reményünk a hitbe való kapaszkodás. Kérnünk kell Istentől, hogy ebben az egyre romló világban tisztán láthassunk, ahogy József Attila is tette a *Nem emel föl* című versében. [...]

A *Kései sirató* és a *Kész a leltár* című versei azt üzenik, hogy a szellemi és testi nyomor, a gépiesedés és a megzavart érzelmek együtt jelzik a vigasztalan világ helyzetét. Mit tehetünk világunk előrehaladása érdekében? Ez a kérdés több milliárdnyi emberben felmerül napjainkban. Álljunk ki nyíltan a társadalmi igazság mellett, tanúsítsunk együttérzést a közösség sorsával, küzdelmével, tiltakozzunk a külső-belső borzalmak ellen, ahogy azt ő is tette.

Ha még mindig élne, biztatná és ösztönözné az embereket arra, hogy becsületesen dolgozzanak még ebben a „farkas-világban” is, hiszen ő már megfogalmazta emberi létünk lényegét: „...dolgozni csak pontosan, szépen, / ahogy a csillag megy az égen, / úgy érdemes” sorokban. Legyen mottónk *Ars poeticájának* néhány sora, melyet ő bátran megfogalmazott: „Ehess, ihass, ölelhess, alhass! / A mindenséggel mérd magad! / Sziszegve se szolgállok aljas, / nyomorító hatalmakat.”

A „Jogállamban a pénz a fegyver” vagy a „Bankó a bombarobbanás / s mint fil-lér, száll szét a szilánkja” sorok elolvasása után arra a megállapításra jutottam, hogy most is a pénz az egyik okozója a világ és az emberiség rohamos romlásának. Vajon ki merne az igazsággal szembeszállni?

1928 őszén, Vágó Mártához írott levelében ekként vall a költő: „a napi politika aljas, sőt minden politika, az viszi csődbe minduntalan az emberiséget...” Az imént elhangzott nyers és lényegretörő idézet napjainkra is vonatkoztatható. Vannak

helyzetek, amikor szükség van bizonyos nyerseségre, esetleg szókimondó durvaságra, mert sokszor csak így tudjuk kifejezésre juttatni a körülöttünk lezajló problémákat és gonosz tevékenységeket.

Nyitottságát pozitívumként könyvelhetjük el, mert az európai népekkel való jó kapcsolatban bízott, az öreg kontinens egységében gondolkodott. Büszkén hirdette nemzeti hovatarozását: „Magyar vagyok, de európai. / Párizs, szeress, én földemet hozom / És csókjaidat néki viszem el”.

Már az 1930-as években figyelmeztetett a nemzeti összefogásra, melyet főként nemzetünk fejlődése érdekében véghez kellene vinnünk. Milyen megkönnyebbülés fogna el minket, ha egy megbízható magyar társunk segítségét bármikor gyanakvás nélkül elfogadhatnánk! Miért éljünk egyedül és félelemben a külön kis világunkban, ha élhetnénk közösségben magyar társainkkal?! [...]

Létösszegző verseinek az üzenete számomra az, hogy olykor rá kell kérdezni életünk értelmére, kutatni tragikus sorsunk okait, fel kell tárni múltunkat. A tudatalatti megértése fontos a személyiség megértéséhez. Mindent fel kell deríteni és tisztázni magányunkban, ahogy ezt költőnk is tette. Minden nagy és lelkiismeretes magunkbamerülésünknek megújulásra kell vezetnie. Ez a megújulás csak egyfelé vihet: vissza a világba. Vajon lehet-e találójban megfogalmazni emberi létünk lényegét, mint a „Hiába fürösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat” sorokban? Sokszor nehéz kimondani az igazságot, és számtalanszor futamodunk meg a problémák elől, önáltató felmentést találva rájuk. Az ő példáját kellene követnünk, hiszen ő tudott, képes volt őszinte lenni még a számunkra legkilátástalanabb helyzetekben is. A legszemélyesebb fájdalomunk mögött olykor a társadalom szörnyűségei érződnek. „Ím itt a szenvedés belül, / ám ott kívül a magyarázat” – írja az *Eszméletben*. Sugallja, hogy a felnőtté válást tekintsük értéknek, gyakoroljuk az ember önmaga sorsával való, illúzióktól és önccsalástól mentes szembenézését.

Létösszegző módszere ösztönözhetné az embereket arra, hogy néha gondolkodjanak el múltjukon, vonják le a pozitív és negatív tanulságokat, és azt fordítsák saját szellemi fejlődésük javára. [...]

Íme, hát megleltem hazámat című költeménye a közösségbe való hit reményében oldódik fel. József Attila szavaival élve: Még van remény! Az *Elégia* című vers egy olyan mondattal zárul, amit minden magyar embernek kellene ismételtetnie még halála óráján is:

„Ez a hazám”.

Pálfalvi Ivett
17 éves (Salgótarján)

Egy kort, egy rendszert kétféle ábrázolásból ismerhetünk meg hitelesen: annak szemszögéből, aki hasznot húzott belőle, és azéből, aki az áldozata volt. József Attila majdnem tökéletes képet ad a második perspektívából: azáltal, hogy szinte minden gondolatát kifejezi anyjáról, az őt körülvevő társadalomról és emberekről, élő képet ad az akkori világról. Beleélhetjük magunkat egy olyan személy elméjébe, akit örültté tettek az életkörülmények. Talán néha nem értjük, mire gondol, betegesnek, kuszának tartjuk. József Attilát megítélni azért nehéz, mert leginkább az érti meg, aki tudja: a nélkülözés, az elhanyagolás és a megvetés mindenkit képes hideggé, gonosszá tenni, eltölteni minden ellen irányuló gyűlölettel. József Attila bárhol is igyekezett kiélni a szeretet iránti természetes vágyát, visszautasításra vagy közömbösségre talált. Ezért engedett utat a tagadásnak, a haragnak. Mert mindenben, amitől megértést várt, csalódott: az emberekben, a hozzá közel állókban, Istenben.

Mégis, mindennek ellenére maradt benne valami gyengéd szeretet, mely szerelmes verseiben jelenik meg félénken, már-már szégyenlősen – bár érezhetően József Attilára jellemző konoksággal, szilárdsággal és „csakazértis” akaratossággal. Ez a szeretet pedig azért fogja meg igazán az embert, mert úgy emelkedik ki a komor képek közül, mint valami ritka növény a száraz gazból. És a két érzelem – a szeretet és a gyűlölet – elválaszthatatlan József Attilánál, egymásból nő ki, verseng, egymásba fonódik. Mert egy olyan érzékeny elmében, mint az övé volt, valóban csak egy hajszálnyi határ áll közöttük. Egy rossz pillantás, egy félreértelmezett szó, egy rövid, talán akaratlan nélkülözés – és a gyengéd érzelemből viharos ellenszenv lesz. Nehéz megérteni, mert a legtöbb ember, ha küszködik is szeretetszomjjal, szégyelli azt kimutatni. Néha nehéz teher lehet azok nyakán, akikhez ragaszkodunk. József Attilának csak az kellett, ami mindenkinek közülünk: egy ember, akit korlátok nélkül szerethet, aki kényezteteti és akit kényeztetethet. Büntetlenül.

*Gubo Gabriella
17 éves (Pozsony)*

„Aki a vad valóság előtt akar menekülni, az ne olvassa el József Attila verseit” – írta Bálint György. Én is egyre inkább úgy vélem, hogy József Attila költészete segít feltárni a rosszat a világban.

Sok ember van, aki úgy érzi, nincs helye ezen a világon, szerintem a költő nekik is reményt ad. Azért, mert aki ismeri az ő életét, hányattatott sorsát, szenvedéseit, az tudja, hogy van kiút. József Attilának ráadásul úgy kellett elviselnie a megpróbáltatásokat, hogy tudta, sosem válhat igazi költőóriássá. Hiába volt zseni, az akkori viszonyok nem tették lehetővé, hogy vezére legyen a költőtársadalomnak. Számomra példaértékű az a tenni akarás és az a szándék, hogy megmutassa a szomorúságot.

Szinte soha nem méltatták annyira, amennyire megérdemelte volna. „A költőt nem az élete, hanem a művei alapján ítéljük meg” – tanulhattuk Balassi kapcsán. Szerintem József Attila műveiben minden egyes életmozzanat és hangulati állapot

fellelhető. Őt az élete alapján is vizsgálunk kell, s eközben rá kell döbbernünk, a kegyetlen sors talán valamelyest magyarázatot ad rossz döntéseire. Fel kell ismerünk, hogy az Isten áldotta tehetségű költőben egy lelkileg teljesen megtört ember lakozik, aki zseni létére félt a megőrüléstől. Élete és költészete is kísérletek sorozata. Mindenekelőtt a tradícióhiány okozta bizonytalanság magyarázza gyakori váltásait és visszakanyarodásait. Édesanyját nagyon szerette, de sokszor nem tudta szeretni, mert elhagyta őt. Árvaságra jutott és hiába volt többször is szerelmes, valami mindig hiányzott a boldogságához. Soha nem élhetett teljesen megelégedetten.

Tóth Viktor
18 éves (Kisfüzes)

Nehéz bármi olyat írni a 20. század legnagyobb magyar költőjéről, amit még nem írtak volna meg a szakavatott kritikusok, elemzők. Mégis megpróbálkozom vele, ugyanis az egyik legkedvesebb költőmről van szó, akivel az idei év folyamán nagyon szoros kapcsolatba kerültem.

Általános információként szeretném megemlíteni, hogy a szlovákiai középiskolákban József Attilát a harmadik évfolyamon tanítják, így elsősorban tananyagként ismerkedhettem meg vele.

Ennél azonban sokkal többet jelentett számomra az a játszva történő tanulás, amit a gimnázium mellett működő Apropó diákszínpad szereplőjeként élhettem át. Tudniillik a csoport ebben az évben, megemlékezve József Attila születésének 100. évfordulójáról, a költő legismertebb s legszebb műveiből készített verses-dalos színpadi összeállítást. Az irodalmi műsorunk címe „...a semmi ágán...” lett. Itt a kérdés, miért?

Tisztában vagyunk vele, hogy Szlovákia nem tartozik Európa ama államai közé, ahol kiemelkedően magas az életszínvonal. Nos, mi ennek a „csodás” országnak is az egyik legszegényebb régiójában élünk. Tudjuk mi az a pénztelenség, naponta találkozunk a nyomorral. S a nyomor fontos motívum volt József Attila költészetében.

A költő mélyebb, pontosabb megismerésének céljából jómagam is elolvastam elemzéseket, de véleményem szerint senki nem tudta pontosan leírni, megfogalmazni, amiket József Attila műveiben szeretett volna átadni az értő olvasóknak. József Attilát nem kell elemezni, értelmezni, csak egyszerűen olvasni, szavalni, dalolni.

Így dalolva talán azok az emberek is megszerethetik Attilát, akik csupán olvasással nem tudták élvezni a művek zsenialitását. Hiszen az emberek nem biztos, hogy el tudják képzelni a szerző valódi gondolatait, s lehet, hogy a gitár, az énekhang töltete, a kórus, a dob, a kánon érzelmesebbé teszi az emberek számára a „csupán” verset.

József Attilát lehet tanulmányozni, elméleteket írni betegségéről, feltételezésekkel, találgatásokkal csúfítani az emlékét, de az lenne a legjobb, ha csak egyszerűen olvasnánk és szeretnénk költészetét.

Tóth Lóránt
18 éves (Ragyolc)

„Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.”

Múlt, jövő és jelen égisz égisz fává fonódnak össze a versben. A költő egyszerre műveli a három időt. Egyszerre tanít meg a hiány elviselésére és a reményre egy a minimálisra szűkített léttérben. Az élet semmi és lehet minden. Meg kell tanulnunk megélni az ürességben a teljességet, valahogy úgy, ahogyan azt József Attila tette: a tapasztalat, szétbomlott egyéniségünk üvegszilánkaiból virágmozaikot kirakni.

„...úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd...”

A csönd azonban már nem üresség; nyugalom lakik benne, dús és eleven rózsa. A csöndben szemlélődő félretolja a világ tárgyait, a káprázatok, amelyek elvonják figyelmét a lényegről. A csönd a meditáció alapfeltétele. Így olvadunk egybe a világegyetemmel, az életet jelentő fával. Egy „darab csöndnek” lenni már egészen más: mintha kirakódarabkái lennénk, melyek értelmüket a mindenség összefüggéseiben nyerik el, ám önmagukban is van jelentésük, jelentőségük, jelenük. Énünk háttérbe szorul, ám nem tűnik el teljesen. Különösen jellemző ez József Attilára és nemzedékére, akik úgy szakítottak a Nyugat hirdette eszmékkal, hogy közben mindazt, ami hagyomány, megőrizték. Tárgyiasságuk viszont már nem az, mely korábban a magyar irodalomban meghonosodott: lapulva szemlél s menekül az elme...

„Rab vagy, amíg a szíved lázad...”

Kozmikus rabság a József Attiláé: a mindenhová kiterjedő, mindent elöntő elmét börtönzik be a magunk alkotta benső törvények. Egy évvel az *Eszmélet* után így ír: „Eszméink között / rabon ugrálunk, mint az üldözött / majom, ki tépi ketrecének rácsát”. Már nyilvánvalóvá válik, hogy gátunk önnön személyünk. Szabályok ezek, melyeket elhatározásszerűen viselünk, melyek komoran és konokul csörömpölnek rajtunk. A szabály fogság mindaddig, amíg belénk nem ivódik, lágyan és finoman tudatunkat simogatva. Úgy is mondhatnánk mindaddig, amíg rabságunkat föl nem cseréljük valamiféle groteszk boldogság „göndör mosolygása”-val. A József Attila felkínálta recept tehát a rezignációé.

[...]

„...nem tudok mást, mint szeretni...”

A József Attila-i szeretettudás, bölcsesség mindenkire kiárad, mint a tűz fénye, melege. Ránk, akik közel merészkedünk hozzá – mert bizony bátorságra, elhatározásra van szükségünk a versekben leledző igazság megismeréséhez – esik a legtöbb a fényéből, melegéből. Hamvas Béla ezt írja a bölcsességről és a tudásról: „A bölcsesség kezdete a csodálkozás. A béke és a hétköznapi ethosza, a magatartás stabilitása, létjelenlét, melynek nem története van, hanem léte. (...) A tudásból mindenki üdvfokához mérten részesülhet; senki sem tudhat többet, mint amennyire megvalósult.”

József Attila lírájában valamiféle benső, a lélek mélyéről jövő tudás mutatkozik meg, s ezt ébreszti fel bennünk is. A bölcsesség felébresztése pedig maga a beavatás.

„Az meglett ember, ...
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja...”

József Attilát olvasván mindannyian beavatódunk. A mélységeket, létünk torz, néhol abszurd, néhol groteszk arcát ismerhetjük meg, de egy géniusz szellemének mindent művészi széppé mosó ragyogásában. Olyan ez, mintha a barlangba napfénynél kukucskálnánk be, így próbálva meg felfedni a szent titkot. Többé nem állnak előttünk az eszmék árnyai, csupán az igazság s a beavatási szentély, ez a kőanyaméh, a vers. Keserűségről, világfájdalomról tanúskodnak ezek, mégis felszillan bennük némi remény, némi erő. Nem biztos, hogy az az élet, amit mindig is szerettünk volna, de azért mégiscsak ajándék. Minden erőnkkel törekednünk kell arra, hogy megértsük, hogy titkait magunkévá tegyük. S ha már tudjuk, hogy az életet kedvezményként mellékeltek a halálhoz, már meglett emberek vagyunk.

Szároz Anna Andrea
18 éves (Sepsiszentgyörgy)

Első „találkozásom” József Attila verseivel gyermekkoromra tehető, amikor apukám verseket olvasott föl. Előkerült a *Betlehemi királyok* az *Altató* vagy a *Kedves Jócó*. Még arra is emlékszem, hogy apukám sokszor szinte előadva olvasta ezeket a műveket. Ilyenkor mindig sorról-sorra elképzeltem a történéseket. Így mindig nagyon élvezetesek voltak a felolvasások.

Később, mikor bekerültem az általános iskolába, még több versével ismerkedhettem meg. Sőt, az alsós könyvek színes képekkel ábrázolták a mamát, ahogy „nyikorgó kosárral ölében, / ment a padlásra, ment serényen”.

Felsőben aztán már elmaradtak a képek, helyükre léptek a nyers tények. Hogy mikor született, hol és milyen körülmények közt élt Attila. Verseit elemeztük és fogalmazásként kellett mindezt beadni...

Ezt követően számomra József Attila feledésbe merült. Persze néhanapján előkerültek a már jól ismert versei, de nem nagyon gyarapodtak újakkal. Amikor idézeteiket keresgéltem, kezem ügyébe akadt a József Attila kötet, így bukkantam rá egyik kedvencemre. *Amit szivedbe rejtesz* – ez volt a címe. Főleg az első és az utolsó versszak fogott meg. „Amit szivedbe rejtesz, / szemednek tárd ki azt; / amit szemeddel sejtessz, / sziveddel várd ki azt. [...] Amit szemeddel sejtessz, / kezeddel fogd meg azt. / Akit szivedbe rejtesz, / öld, vagy csókold meg azt!” Ezekben a sorokban én nem csak kedves rímeket találtam, hanem bölcséletet is. Egyaránt megtaláltam benne a nemes egyszerűséget és a titokzatosságot... Valahogy természetesnek tűnnek ezek a „tanácsok”, mégis hallani, érteni, megtanulni akarja az ember. Számomra sokáig ez a pár vers, ez pár sor jelentette József Attilát.

Szalai Dóra
18 éves (Salgótarján)

József Attila költészetével először kisiskolás koromban találkoztam, a tananyagban szereplő néhány gyermekverse révén. Ugyanekkor egy balatoni nyaralásunk során szüleimmel ellátogattunk a Balatonszárszón álló József Attila-emlékműhöz is. Akkor tudtam meg, hogy a költő élete itt, ebben a Balaton parti szép községben ért véget – és hogy az emlékmű azért vonat, mert József Attila vonat alá vetette magát.

Az általános iskola felső tagozatán aztán sokkal aprólékosabban foglalkoztunk József Attilával, megismertük életútját, elemeztük verseit.

2005-ben, a költő századik születésnapjának évében számos alkalom adódott arra, hogy József Attiláról olvasson, halljon az ember. Városunkban nagyszabású centenáriumi ünnepséget szerveztek április 11-én, a költő születésnapján, amely a magyar ember számára egyben a Költészet Napja is. Az ünnepi délután során számos József Attila-vers hangzott el előadóművészek, s – megzenésített formában – zenészek tolmácsolásában. A gálaest szónoka Jókai Anna író volt, aki igencsak emberi módon beszélt a költőről. Elmondta: József Attila nem volt sem proletár költő, sem idegbeteg, sem életidegen. Csupán rengeteg hiányérzete volt, védelemre, szeretetre vágyott, s ennek hiányát verseivel „töltötte ki”.

Ezidáig arról írtam, mikor, hogyan találkoztam József Attilával, verseivel mások által – a tanárok, egy közismert író, az előadóművészek tolmácsolásában. Most személyesebb élményemről, s József Attila számomra való üzenetéről szólok.

Annak ellenére, hogy érzelmileg viszonylag szélsőséges személy vagyok, nem állíthatom, hogy a líra, a lírikus műfajok, vagy a poétika behálózták volna az életemet. Mindig az epikus művek felé kacsingattam, szerettem, ha egy-egy olvasmányban van története.

A versek első alkalommal Ady Endre által furakodtak be az életembe, még alapsiskolás koromban. Érdeklődve olvastam verseit, és megpróbáltam értelmezni őket.

József Attila versei felé akkor kezdtem el tekintgetni, amikor azt a feladatot kaptam, hogy szavaljam el a *Kései sirató* című versét Anyák napján a templomban. Sokat szenvedtem, ugyanis az egyik kritérium az volt, hogy csempésszek szeretetet a sorokba. Ám számomra a vers egy dühös ember vallomása volt, aki haragszik az őt cserbenhagyó édesanyjára. Sokat tépelődtem, végül egy helyi színművész, Dráfi Mátyás segített ki. Valahányszor elolvastam a verset, elgondolkodtam, de sosem mentem túl mélyre. Aztán Anyák napján, a szavalat közben értettem meg a vers mondanivalóját. Végignéztem a sok idős édesanyán és kis híján könnyek szöktek a szemembe.

Ez a vers óriási érzelmi élmény volt az életemben. Azóta, ha elolvasok egy-egy József Attila-verset, mindig fel tudom benne fedezni azt az érzelmi töltetet, a szenvedést, az örömet, amit a költő belecsempészett.

Úgy gondolom, a költő egész életét, tragikus sorsát áthatotta a szeretet utáni vágyakozás. Édesapja korai eltűnése az életéből, édesanyja halála, a nehéz anyagi körülmények – mindez megpecsételte az érzékeny lelkű gyermek és fiatalember sorsát. Sem lázadásai, sem továbbállásai, sem szerelmei nem orvosolták sebzett lelkét, nem oltották az elismerés utáni vágyát, s nem segítettek abban, hogy búskomorságát, depresszióját, halálhoz való fordulását leküzdje, amely – mint a *Curriculum vitae*-ben írja – már kamaszkorában foglalkoztatta, hiszen több alkalommal kísérelt meg öngyilkosságot.

Úgy gondolom, József Attila költészete arra sarkallja az olvasót – de lehet, hogy csak engem –, hogy elgondolkodjon magán. Mintha a költő megpróbálna énünk legbelső rétegeire hatni, hogy aztán rádöbbenjen, kik is vagyunk valójában.

Versei rendkívül pozitívan hatnak rám. Mindegyikben meg tudom találni azt, ami rám jellemző, ami én vagyok. S ilyenkor mindig ráébredek arra, hogy saját kétségeimmel, félelmeimmel, vágyaimmal nem vagyok egyedül, mások is ugyanúgy szoronganak, tépelődnek, örülnek, álmodoznak, mint én. Azt hiszem, nem csak én vagyok ezzel így. Szerintem sokan találnak József Attila költészetében valamit, ami például szolgálhat nekik, ami segít abban, hogy megismerjék önmagukat.

Néha úgy érzem, egy dologban hasonlítok a költőre. Nem szeretek a „csordával” menni, hagyni magam sodorni az árral. Valahogy mindig más voltam, mint a többiek. Talán ennek köszönhető, hogy a sors egy olyan közösségbe vezérelt, amely a magamfajta fiatalnál nem megszokott. Tagja lettem városunk református gyülekezetének, hiszek Istenben – s ezáltal sokan furcsa egyénnek tartanak.

*Hupka Adrián
17 éves (Komárom)*

Az emberiségnek ősidők óta igénye és szüksége van a költészetre.

A költőket szinte igehirdetőként tartjuk számon, hiszen az adott társadalom problémáit a vállukra emelik, s hordozzák, szónokként kiáltják verseiken keresztül a tömegeknek a megoldást, a harcot, a forradalmat.

Soraikon keresztül bátorítanak, eszmét hirdetnek, vigasztalnak. Költészet nélkül sivárabb lenne az emberi élet. Hiszen a dolgok puszta közlése – az amúgy is megfáradt, elkeseredett, magányos emberi szívnek – nem válna hasznára.

Ahhoz, hogy egy költő alkotását egészen meg tudjuk érteni, ismernünk kell a szerző életét, sorsát, érzésvilágát. A magyar költők verseit sokkal nagyobb átéléssel tudom követni, hiszen a közös nyelv valamiféle szoros kapcsolatot képez közöttünk.

Egészen kicsi korom óta a költészet szerelmese vagyok. A rímek csodálatos csengése, a mesterien megválogatott kifejezésformák, az élmény- vagy érzésbeszámoló különös módja mindig magával tudott ragadni. A magyar költészet talán azért ennyire csodálatosan sokszínű és gazdag, mert tömördek módon tudjuk kifejezni gondolatainkat.

A száz éve született József Attila versei azonban ma is időszerűek, aktuálisak. Költészetének jellemző vonása, hogy egy szabadságáért kiáltó közösség nevében szól a kifejezés minden hiteles, egyéni eszközöket felhasználó szigorú egyszerűségével. E jellemző vonások mindinkább elmélyülnek, keményebbé és fájdalmasabbá válnak.

[...]

Harcát, s hitét még végtelen magányában sem adja fel. A mai kornak is megvannak a megvívatlan csatái, küzdelmei. Sőt, mindennapjaink kilátástalanságait is csak ilyen erős harccal és hittel tudnánk legyőzni.

A társadalomban, az ember életében uralkodó rendezetlenséget, s harmóniahiányt szeretné harcával megváltoztatni. Nekünk is ez lenne a feladatunk! Hiszen sohase volt nagyobb káosz és elidegenedés a világban, mint napjainkban. Szét kellene törnünk a magány, a bezárkózottság burkait, s a remény, a hit erejével rendet kellene teremtenünk a világban...

A természet erejét, s a csönd varázsát kellene nekünk is megcsodálnunk, éppen úgy, ahogyan ezt ő tette.

Talán legnagyobb üzenete számunkra az, hogy nem az elmúlást kell siratnunk, nem szabad sorsunkon keseregnünk, hanem a munkát, a fölszabadulást, magát az emberi alkotást, a „láthatatlant” kell megmentenünk.

Családi barátként szeretem. Kiskorom óta rendszeresen meglátogat bennünket. Ilyenkor költészetének minden rímét megcsodálom. Alig értem fel a könyvespolcunk felső fokáig, máris a bajuszos, kissé komor arcú költő bácsit olvastattam fel szüleimmel. Összeszorult a szívem, amikor a szegény sorsú kisfiú vágykiáltásait hallgattam, amint pár szem cukorért, és új ruháért könyörög a nagybetűs élethez.

Amikor életem első libacombját ettem, szerettem volna odatenni egy jókora falatot az ő tányérjára is.

Naponta „harminchat fokos lázban égek” – azzal a különbséggel, hogy engem a mamám szeretetével ápol. Én is meg szoktam csodálni a fényesen suhogó ruhákat, amikor anyu tereget...

A betlehemi jászol előtt épp úgy érzékenyülök karácsonykor, mint ő a *Betlehemi királyokban*.

Most teszem első önálló lépéseimet az igazi, nagybetűs élet felé, de azt már biztosan tudom, hogy tiszta szívvel fogok oda betörni...

A lelkemre azonban vigyáznom kell nagyon, hogy „tisztá legyen majd az ünnepekre”. Ezt szüleimtől is, és tőle is ezerszer hallottam útravalóként.

A vonatokat nem szeretem, sem a síneket...

Hiába vitte el tőlünk egy mozdony, ő mégis örökké köztünk fog élni!

Csizmadia Zsolt
17 éves (Bácskertes)

József Attila. Ez a név fogalommá vált a magyar irodalomban. Zúrós élete, kemény versei és tragikus halála mind-mind olyan tényezők, amelyek hozzájárultak népszerűségének növekedéséhez a fiatalabb költők körében. Nehezen kezdődött az élete. Keservesen folytatódott. Mint érzékeny embert, a kudarcok százszoros erővel érték. A dicséretet elfogadta, de több szeretetre lett volna szüksége. Ideiglenesen talán sok helyen megtalálta, csak hogy tartós kapcsolatot sosem teremtett emberi lényel. Sokak szerint örült volt. Sokak szerint zseni. Szerintem mindkettő.

Lehet, hogy sokan vitatkoznának velem, de szerintem elsősorban zseni volt, mert életműve gyönyörű verseket tartalmaz. Örült volt, mert eldobta magától az életét. Eldobta tehetségét. Megfosztotta a jövő nemzedékeit sok katartikus élménytől. Ha létezik Isten, ha van sors, amit be kell töltenünk, az ő halálát hibának, sőt véteknek tartom. A média, a pénzéhes emberek mind csámcsogtak és még mindig csámcsognak halálának körülményein. Szerintem egy dolgot mindenképp megállapíthatunk: Nem ő volt az első, nem ő volt az utolsó. De ő volt. És kár érte.

Ha megtekintjük József Attila költészetét, beleolvassuk életrajzába, rájöhetünk, hogy nem üzeni akart nekünk. Tehetséges volt, élt, túrt, szeretett és írt. Senki sem ismerte el kellőképpen. Ezért ő más utat választott. Látom, hogy általában a halál

témája tabu az emberek között. Mindenki komornak és szomorúnak tartja. Talán igazuk van. Szerintem nem. Lehetetlenség, hogy itt élünk a földön néhány évet és utána csak úgy elmúlunk. Vége. Kell lennie folytatásnak. Talán mindegy milyen folytatásnak, csak legyen.

Nem tudom, a költő hogyan gondolkodott a földi életről és a földöntúlról. Lehetséges, hogy minél hamarabb újra akarta kezdeni. Nem, nem az üzenet a fontos. József Attila lényé fontos.

Hihetetlen, hogy egy dráma, egy tragédia, egy jó vers, vagy akármi, ami nem érzelemtől mentes, mekkora ütést tud mérni az ember lelkére, szívére.

Czifra Zsolt
17 éves (Komárom)

Párkányi Raab Péter alkotása, Sopron, 1988

BARÁTHI OTTÓ

Nógrád megye az új évezred kezdetén

Beszélgetés Dóra Ottóval,
a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnökével

Az év vége jó alkalom az elvégzett munka áttekintésére, az összegezésre, amit rendszerint megtesz az ember magánéletében is. Szinte kötelező viszont és a számvetés azok számára, akik a közügyek szolgálatában állnak. Ennek tudatában kerestük fel Dóra Ottót, a megyei közgyűlés elnökét az olvasóinkat leginkább foglalkoztató kérdésekkel, köztük a 2002–2006. évre elfogadott megyei ciklusprogram végrehajtását és a megyék – mint középfokú közigazgatási szintek – fennmaradását firtatókkal.

– Igaz, hogy Ön a legfiatalabb megyei közgyűlési elnök az országban?

– A jelenleg regnáló 19 megyei közgyűlési elnök közül én vagyok a legfiatalabb, a korátlaghoz képest ráadásul elég jelentős különbséggel. Hogy milyen érzéseim voltak megválasztásomkor? Fiatalságom, tapasztalatlanságom nem ijesztett meg. Inkább az futott át rajtam, hogy bár már 20 éve Salgótarjánban élek, és ez a város otthonommá is vált minden szempontból, mégis – s ez megyei elnöki funkciómban kimondottan szerencsés számomra – bizonyos értelemben inkább „megyei embernek” tarthatom magam. Ugyanis Kállóról kerültem ide, amely település három megye – Heves, Nógrád, Pest – találkozási pontjának közvetlen közelében fekszik. Ugyanakkor a fővárosban jártam középiskolába, a szüleim pedig Pest megyében dolgoztak. Négy évig pendliztem – ha úgy tetszik kalandoztam – Nógrád és Pest megye között. Egyébként, hogy „megyei embernek” érzem magam, az elsősorban a mentalitásomra vonatkozik, ami a megyében, azaz az egészben való gondolkodást jelenti. Hozzászoktam a helyváltatáshoz, tudok alkalmazkodni, és így Nógrád megye minden részében és településén jól – és ma már szinte otthon – érzem magam.

Aztán eszembe jutott az is, hogy a megyei közgyűlés elnöke ma nem az a tényező, mint volt a megyei tanács elnöke, vagy a megyei közgyűlés nem olyan (például nem államhatalmi) szervezet, mint volt a megyei tanács – sem közigazgatási, sem közjogi, sem politikai értelemben. Mégis azonnal az munkált bennem – és bizonyára képviselőtársaimban is –, hogy, ha már megválasztottak bennünket, akkor kéne valami hasznosat tenni, netán maradandót „alkotni” annak érdekében, hogy ez a kis megye jobb sorba kerüljön, mint amiben korábban volt és éppen van. Sok minden más is megfordult a fejemben persze, de röviden ez volt a determináns, a meghatározó gondolatom.

Nagyszüleim parasztemberek voltak, édesanyám és édesapám pedig munkás. Ahogy utaltam rá, Kállón laktunk és szüleim a közeli, Pest megyei Ikladon dolgoztak, az akkoriban jó hírű műszergyárban. Édesanyám például – ami az '50-es, '60-as években nem volt ritkaság – esztergályosként és marósként is dolgozott. Később a

vízműveknél helyezkedtek el, de édesapám egy időben – az erdőn – fakitermelő munkás is volt. Evidens, hogy azt hallottam tőlük – azt kaptam szellemi örökségül –, hogy egy olyan rendes foglalkozás kell, ami biztos kenyeret ad az ember kezébe.

Akkoriban ilyennek tűnt a közgazdasági pálya. Így aztán a budapesti I. István Közgazdasági Szakközépiskolába kerültem, ahol pénzügyi tagozatra jártam. Büszke vagyok, hogy az akkor legjobbnak számító budapesti szakközépbe járhattam, jó bázist, kitűnő alapokat kaptam, és igazán nagy hasznát vettem az életben az itt szerzett érettséginek és szakismereteknek.

– *Milyen emlékei vannak a középiskoláról?*

– A könyvvitel kivételével lényegében minden tantárgyat szerettem, talán legjobban a pénzügyet, a statisztikát és a politikai gazdaságtant. Elbíbelődtem a matematikával, kevésbé a fizikával. A humán tárgyak már akkor is közel álltak hozzám: a magyar és a történelem is. Jól tanultam, annak ellenére, hogy egy kicsit lusta voltam. Egyébként kiváló tanáraink voltak, mindegyikükre mindig is szívesen és hálával gondolok. Ma már neves szakemberként ismertek iskolatársaim, mint például Nagy Zoltán, aki most a Versenyhivatal elnöke és pénzügyi államtitkár is volt, vagy Lascsik Attila, aki jelenleg az ÁPV Rt. vezérigazgatója. Kállóról nehéz lett volna bejárni mindennap Pestre, ezért kollégiumban laktam, ahol nagyon változatos, színes volt az életünk. Nevelőtanáraink egyike volt a ma országosan ismert és elismert vezető pénzügyi szakember, az OTP elnök-vezérigazgatója: Csányi Sándor.

Nagyon jó volt pesti diáknak lenni, még az akkori szombati tanítással együtt is. Mi, kollégisták, elég ritkán jártunk haza, így aztán olyan élményekben lehetett részem, amely azóta sem igazán adatott meg: például a Vígyszínházba volt bérletem, s arra is emlékszem, hogy két forintért jártunk moziba. Még létezett a budai Ifjúsági Park, és a híres CSILI Pesterzsébeten. Mindkét helyen rengeteg koncertélményben volt részem. Sokat sportoltam, én a legszívesebben futballoztam. Talán nem is rosszul, hiszen megértem, hogy a budapesti középiskolás válogatott tagjaként – többek között – Varsóban léphettem pályára.

Nagyon szerettem olvasni, „mindenevő” voltam. Akkor és ott, a kollégiumban kaptam rá az újságolvasásra. Ennek hatására kezdtem el politizálni is, ami azt jelentette, hogy sok kis közösségben, sokat beszélgettünk a világ szerintünk nagy dolgairól és az ország fontosabbnak vélt történéseiről, nyilván úgy, ahogy azt az adott környezet és információink lehetővé tették.

Ott és akkor fogalmazódott meg bennem először, hogy én egyszer majd a politikával – mondjuk így: politikával és közösséggel – szeretnék valamilyen szinten és minél többet foglalkozni. Hogy mikor „értem meg”, azt nem tudom pontosan, valószínű, hogy később, mint ahogy az érettségi bizonyítványt kézhez kaptam.

– *Könnyen és jól tanult és megszerette a pesti életet, miért nem lépett azonnal tovább? Mondjuk a már akkoriban is nagyon divatos „közgáz” egyetemre?*

– Mint beszéltem róla, nagyszüleim parasztemberek, szüleim munkások voltak, nehéz volt kilépni ebből a környezetből, szakítani azzal a mentalitással, amely azt diktálta, hogy legfontosabb a biztos megélhetést adó szakma és a munka. Egy első generációs értelmiséginek mindig nehezebb a pályára lépés, mint aki értelmiségi családból származik.

Egy alapszakmám már volt, így tehát az említett gondolkodásnak megfelelően hazakerültem, és a Kállói Községi Közös Tanácson álltam munkába. A szakmámban,

pénzügyi-gazdasági ügyintézőként dolgoztam 1984 elejéig, amikor behívtak katonának Vácra. Jó másfél év után – sok ilyen-olyan tapasztalattal gazdagodva – 1985 őszén szereltem le. A megelőző négy év alatt, amit Kállón, a tanácsnál töltöttem, csináltunk a faluban egy kedvelt és népszerű ifjúsági klubot. Természetesen KISZ-tagok is voltunk, a lakóterületi szervezetben. Egyébként már a középiskola negyedik osztályában beléptem a KISZ-be, de az nem volt meghatározó jelentőségű az életemben.

– *Nem úgy, mint később.*

– Igen. A faluban más volt, ott közösséget igyekeztünk építeni és formálni, miként Pásztón, az akkori járási székhelyen is mozgalmas volt az ifjúsági szervezet élete. Különböző tanfolyamokon vehettem részt, annak következtében is, hogy Kállón a tanácson dolgoztam. Így aztán – véletlenül vagy sem – 1983-ban bekerültem a központi KISZ-iskolára, ahová korábban nem volt szokás társadalmi aktivistákat beiskoláztatni. Itt figyelhetek fel rám, mert leszerelésem után Molnár Katalin javaslatára – aki ma Kazár polgármestere – Mihályiné Balázs Melinda, a megyei KISZ-bizottság akkori titkára keresett meg azzal, hogy a lakóterületi közösségi munka összefogására keresnek egy fiatalembert.

Rövid gondolkodás után igent mondtam, és 1986 januárjában felköltöztem Salgótarjánba, s – akkor még nőtlen emberként – a salgóbányai KISZ-iskola egyik kis szobájában laktam. Sajátosan furcsa helyzetbe kerültem, mert korábban sohasem találkoztam úgymond olyan dolgokkal, mint „írásos anyag”, meg „előterjesztés” és mindenféle „papírmunka”. Én a magam közösségi létét praktikusán éltem meg azzal, hogy olyan helyzeteket igyekeztem teremteni kollégáimmal együtt a fiataloknak, magunknak, hogy egyszerűen csak jobban, értelmesebben élhessünk.

– *Kollégáival megpróbálták-e kitörni valahogy a politikai bürokrácia béklyóiból?*

– Belecsöppentem egy olyan bürokratikus rendszerbe, amelyben még információs jelentést is kellett készíteni. Például arról, hogy érzik magukat a fiatalok a varsányi diszkóban, mi foglalkoztatja őket és így tovább. Ezt én nem értettem igazán, nem láttam értelmét és ennek megfelelően álltam hozzá. Azt hiszem, egyetlen jelentést készítettek a munkatársaim, és aztán 1987-től már soha többet – noha a vezetők forszírozták –, egyet sem.

Még 1986-ban készítettünk egy dolgozatot *Felkihívás* címmel arról, hogy mit és hogyan kellene változtatni a gyakorlati munkában. Nem politikai, inkább közösségi és gazdasági megközelítésben. Az egyik fejezetcím úgy szólt: *Szénpor lepte ipar Nógrádban*. Amiből a vezetők azt a következtetést vonták le, attól, hogy porosak a gépek, még lehet jól dolgozni. Mi viszont azt gondoltuk, hogy a szénbányászat korábbi túlsúlyának, a nehézipar egyoldalúságának súlyos következményei lehetnek, s ennek elébe kellene menni.

– *Kik voltak akkoriban az ifjúsági szervezet és kik a megyei pártbizottság potentátjai?*

– 1986-ban, a belépésem idején Juhász András volt a megyei KISZ-bizottság és Géczi János a megyei pártbizottság első titkára. 1987-ben Boldvai László (ma országgyűlési képviselő) került a KISZ, és még ugyanebben az évben Devcsics Miklós a pártbizottság élére. '87 tavaszán éppen Juhász András kérdezte meg tőlem, hogy lenne-e kedvem a megyei KISZ-iskola vezetését elvállalni.

– *Akkor, amikor már nem tündökölt a KISZ csillaga...*

– A KISZ mozgalmi jellege – a kor politikai és gazdasági viszonyainak változásaival összhangban – fokozatosan visszaszorult. A '80-as évek második felétől egyre

kevesebb KISZ-tanfolyamnak adott otthont az iskola, s gazdasági-pénzügyi megfontolásökből, a kihasználtság biztosítása és javítása érdekében mindinkább előtérbe kerültek az idegenforgalmi funkciók, köztük elsődlegesen a gyermektáborok létesítése és működtetése. Ugyanakkor 1988-ban még sikerült egy nagyon jelentős, közel 70 millió forintos állami támogatást elnyerni a KISZ-iskola felújítására és – mintegy primer gazdasági feladatként – ennek hatékony levezénylése hárult rám.

– *Sejtett már ön valamit ekkor a rendszer közelgő lebontásáról? Megfordult a fejében a politikai rendszerváltás szükségessége és reális esélye?*

– Abszolút nem. Az azonban már nem csak '86-ban, de jóval korábban is érződött, hogy nem minden megy zökkenőmentesen a szocialista világban. Ezzel együtt a rendszer lebontása még Gorbacsov 1985-ös érkezésével sem volt egyértelmű. Azon viszont már nagyon sokan gondolkodtak, gondolkodtunk – talán csak a konzervatív és/vagy ultrabalos mag nem –, hogy sok mindenben változtatni kellene, szükség lenne egy belülről jövő reformra. És én itt nem is elsősorban a pártról beszélek, mert hál' Istennek – vagy inkább sajnós, mert jobb lett volna belülről ismerni a helyzetet – a párt belső ügyei számomra eléggé fehér foltok maradtak, hiszen én sajátos módon csak '88 végén lettem tagja az MSZMP-nek.

– *Amikor mások már jószérivel a távozás gondolatával foglalkoztak...*

– Így van. Ilyen körülmények között én aztán egy teljes évet töltöttem el MSZMP-tagként. Nincs is semmi maradandó emlékem róla, megmondom őszintén... Talán egy taggyűlésen vettem részt, ennyi... A pártállami rendszerről szólva, szerintem nem volt igazán egyértelmű, hogy „le lesz bontva”... Én azt gondolom egyébként, még azok számára sem volt ez evidencia, akik lebontották, hiszen egy csomó minden „csak úgy jött”. Tudott dolog ma már, hogy a FIDESZ megalakítása is arról szólt, hogy majd egyfajta reform KISZ-ként a létező szocializmust megreformálja. Aztán az élet, a nemzetközi viszonyok, a gazdasági körülmények hozták magukkal azt, hogy ettől több is lehet. De, hogy több lett-e igazán, azt majd a történelem eldönti.

– *Azt bizton állíthatjuk, hogy más lett minden. Ön hogy élte meg a rendszerváltást?*

– Valóban, mindenképpen más lett minden. Ezt azért is gondolom fontosnak, mert ma eléggé divatos a címkézés, akár onnan, hogy ki volt a lebontó, akár onnan, hogy ki volt a diktatúra vagy a pártállam része. Én – lekopogom –, úgy éltem le eddig az életemet, hogy sem akkor, sem azóta, azért amit én csináltam, adott esetben, amiben hittem, nem ért semmi bántódás. El szoktam mondani, hogy egyszerre voltam úttörő tanácstitkár és ministráns. És nem tudok róla, hogy – erről már többször is beszélgettem a szüleimmal – bármilyen bántódás érte volna a családomat azért, mert én ministráltam. Mint ahogy azért sem, mert a megyei KISZ-bizottság munkatársa voltam.

– *Már a levegőben volt, hogy radikális változás lesz, mégha a rendszerváltás kifejezés nem is hangzott el. De a tulajdonváltás már igen. Szóba került netán már a KISZ-iskola, tehát a salgóbányai intézmény privatizációja is?*

– Igen, már tudtunk a magánosítás egyes leendő formáiról. Ezért igyekeztünk még az utolsó pillanatban is – akkor már húsz éves volt az intézmény – áldozni az állagmegóvásra. Sikerült is olyan jelentős felújítást végrehajtani az épületen, ami még ma is látszik rajta. Amikor újból megnyitottuk – talán '89 végén –, akkor már tulajdonba kapta a megyei KISZ-bizottság. Az úgynevezett százforintos ingatlanok közé tartozott, ám hamarosan már nem a KISZ égisze alatt, hanem a Nógrád Ifjúságáért Alapítvány – amely ma is létezik és működik – gondozásában.

– És amelyik Önt nevezte ki a megújult Medves Hotel igazgatójának. Azt beszélték, hogy az ekkor még mindig befolyásos KISZ- és pártvezetők közbenjárására, mintegy jutalomképpen korábbi szolgálataiért.

– Én lettem valóban először megbízottként az intézmény vezetője, majd pályázaton nyertem el az állást. Tehát – mondjon bárki bármit – nem jutalomképpen kaptam az igazgatói státuszt. Sokan emlékeznek arra is, hogy nem is nagyon akartak engem vezetőnek meghagyni, illetve újra megbízni, hiszen a kuratórium inkább állt jobboldali – vagy akkor jobboldalivá váló – emberekből. A megboldogult Szabó József plébános atya volt a kuratórium vezetője, aki igazán nem az MSZMP-ből, nem is annak környékéről jött.

Az viszont igaz, hogy az akkori pályázók közül csak én rendelkeztem „bennfentes információkkal”, helyismerettel, szóval helyzeti előnyöm volt. Akkor már négy éve ott dolgoztam, tehát nagyon jól ismertem mindent. Kedvem és ambícióm is volt hozzá. Szereztünk két-három éves tapasztalatot, hogy milyen a szálloda piaci fogadtatása. Azt kell, hogy mondjam, a hotel nem is működött rosszul, mindössze – mint minden privatizált tulajdonnak, és az azt működtetni kívánó társaságnak akkoriban – az volt a baja, hogy nem volt elegendő induló tőkéje a zavartalan, normális, színvonalas és versenyképes működtetéshez. Ezért döntött úgy aztán a kuratórium rövidesen, hogy bérbe adja az épületet, mert ő maga nem tudja hatékonyan működtetni.

– Aztán meg is hirdették a bérbeadást. Emlékszik a pályázókra?

– Az első pályázó egy dabasi cég volt, és rögtön nyert is. Ekkor álltam föl, 1991 elején – bár meg akartak tartani. Olyan terveik voltak a cégnek, amit jól kiszámíthatóan nem lehetett végrehajtani; forintra, fillérre képtelenség volt előre tervezni. Később kiderült, hogy nekem volt igazam. Az egészről aztán munkaügyi per is lett.

Jött egy időszak – szerencsére csak egy év – az életemben, amikor munka-, pontosabban állás nélküli voltam. Ugyanis időközben visszatértem a politikához, 1990-ben alapító tagja lettem a Magyar Szocialista Pártnak (MSZP). Aztán beszálltam a városi pártszervezet ügyeinek intézésébe, ahol hamarosan ügyvezető alelnök lettem, dr. Rozgonyi József (ma főiskolai igazgató, szocialista megyei közgyűlési képviselő) elnöksége alatt. Mivel valamiből meg kellett élni, ezért 1992–93-ban a barátommal egy közös vállalkozásba kezdtünk.

– Igencsak idegen pályára került.

– Fogalmazhatunk így is. Egyrészt idegenkedtem is tőle, másrészt ki is akartam próbálni magam. Ez egy tipikusan kényszervállalkozói pálya volt. Nem egy fátyásmenet, s azt kell, hogy mondjam – ismerve a mai vállalkozók gondjait –, kifejezetten nehéz kenyérkereset e tevékenység. Ugyanaz volt a problémánk, amiről korábban szó esett, és ami ma is nagy gondja a vállalkozóknak: nem volt elegendő tőkénk. A semmiből igyekeztünk valamit csinálni, kft-ként működtünk a barátommal, de a forgalom, az árbevétel és a nyereség csak arra volt elég, hogy sok munkával egy nagyon kicsi jövedelmet biztosított a családuknak.

– Még „vállalkozói karrierje” előtt Egerben történelem-népművelő szakos diplomát szerzett, amit aztán nem a katedrán, vagy a kulturális szférában, hanem a politikaiban hasznosított, hiszen egyszer csak az MSZP parlamenti szakértőjeként tűnt fel. Mit jelentett vagy mit „takart” a jól hangzó elnevezés?

– 1994-ben az országgyűlési választások után lettem parlamenti szakértő, ami alapvetően két dolgot jelent. Egyrészt a megyén belül, még szűkebben az adott

választókerületben – ez az egyes számú választókerület volt – az országgyűlési képviselő napi munkájának segítését, az ügyfélfogadástól a levelek megválaszolásáig. Másrészt a parlamenti előterjesztések véleményezésén keresztül, adott esetben a minisztériumi, főhatósági, önkormányzati kapcsolatok tartásával bezárólag sok mindent „takart”. Ez a fő feladata ma is a parlamenti szakértőnek, aki tehát effektíve nem az Országházban dolgozik – ami talán nem is baj. Viszont mindenhez hozzáfér, minden információhoz hozzájut, és ezek alapján segíti a képviselő területi és parlamenti munkáját.

Szerettem ezt a munkát és ebben a politikai státuszban dolgoztam többé-kevésbé két cikluson keresztül. Ugyanis időközben, '98-tól képviselő is lettem a megyei közgyűlésben, és az MSZP frakcióvezetőjévé is megválasztottak ugyanott. Tehát ebben az értelemben a direkt vagy közvetlen pártpolitikából is alaposan kivettem a részem. A pártban '95-től megyei ügyvezető alelnök voltam, szintén 2003 tavaszáig. A megyei közgyűlés elnökévé történt megválasztásom után köszöntem le és adtam át a helyem. Ugyanakkor – furcsa lesz, amit mondok – már 1998-tól kezdtem úgymond „kijönni” a pártból. Ugyanis voltak jelentős és erős önkormányzati ambícióim, települési és megyei aspirációim is, de hosszabb gondolkodás és belső egyeztetések után úgy döntöttem, hogy a 2002-es választáson első lépcsőben a megyei közgyűlés elnökjelöltségét célzom meg. Az elnöki székért való versengésnek pedig nem lett negatív következménye, mert dr. Rozgonyi József ma is tagja – ha jól tudom már 1990-től – a megyei önkormányzatnak. Bizottsági elnök, kitűnő, politikailag és szakmailag is felkészült képviselőtársunk, aki nagyon sokat segít a munkában, s akivel én akkoriban rivalizáltam.

– Aztán 2002 novemberének első napjaiban már azt kürtölte világgá a média, hogy az önkormányzati választásokon Nógrád Megye Közgyűlése a szocialisták jelöltjét, Dóra Ottót 24:16-os szavazattöbbséggel választotta elnökévé. Ám az ellenzéki sorokból mindössze egyetlen szavazatot kapott.

– Így igaz: a huszonhárom szocialista szavazat mellé egy ellenzéki támogatást kaptam. Ez elgondolkodtatott, mert nem tükrözte vissza azt a szóbeli megállapodást, amire az ellenzékkel előzetesen jutottunk, nevezetesen, hogy minden olyan meghatározó ügyben, kérdésben, amely a megye érdekét szolgálja, törekszünk az együttműködésre. A szavazás eredménye csak megerősített abban, hogy az erők szétaprózása helyett az együttműködést tekintsem fő szempontnak, kulcsszónak a partnerséget a települési önkormányzatokkal, a megyében működő vállalkozásokkal, intézményekkel és civil szervezetekkel.

– Alig egy évvel a ciklus vége előtt hogyan látja, megvalósult ebbéli elkötelezettsége és törekvése?

– Mielőtt az együttműködés milyenségét megíteném, utalnom kell arra, hogy a megyei közgyűlés elnökét az egyes törvények és jogszabályok a szűkebb értelemben vett intézmény fenntartási és működtetési feladatainak irányításán túl más felelős tisztségekkel is felruházzák. Például a megyei közgyűlés elnöke a megyei területfejlesztési tanács elnöke is egyben, a regionális területfejlesztési tanács tagja, adott időszakban éppen elnöke, ellátja a megyei honvédelmi bizottság elnöki teendőit, és így tovább.

Az együttműködés eredményességét tehát csak így, a különböző tevékenységi területeken lehet és érdemes vizsgálat tárgyává tenni. Minthogy ezek mindegyikére

itt nem térhetek ki, tömören már válaszolhatok is a kérdésére: a megyei önkormányzat testülete, bizottságai, hivatali szervezete és intézményei együttműködése a települési önkormányzatokkal és a megye társadalmi és gazdasági életének különböző szereplőivel differenciáltan, a korábbihoz képest azonban javuló színvonalon valósult meg.

A megyei közgyűlés elnökeként javaslatot tehetek egy-egy térségi, megyei szintű feladat megoldásában való közreműködésre a települések polgármestereinek, és ajánlásokat fogalmazhatok meg az együttműködés egyes területeire, módjaira a társadalmi-gazdasági élet más szereplői számára is. Meg is hallgatnak, aztán vagy hajlandók a részvételre vagy sem. A területfejlesztésben más a helyzet, mert a megyei területfejlesztési tanács és elnöke rendelkezik azokkal az eszközökkel, beszéljünk magyarul: birtokában van azoknak a felhasználható forrásoknak, amelyekkel ösztönözni tudja a közös célok megfogalmazását, motiválni tudja a végrehajtásban való részvételt. Nyilvánvaló, hogy itt – és elsősorban a kötelezően ellátandó önkormányzati feladatok tekintetében – eredményesebb lehet az együttműködés.

A korábbi – részben még ebben a ciklusban is tapasztalható –, más megyékhez képest visszafogott együttműködési készség egyik okát egyebek mellett abban látom, hogy a forráselosztás – a beadott igényekre, pályázatokra – lényegében fejkvóta vagy különböző szorzószámok alapján meglehetősen mechanikusan történt, és ehhez a települési vezetők hozzászoktak, talán – nem szeretném megbántani őket – kissé el is kényelmesedtek. Én ezen a terület támogatásával változtattam, hogy – ha szabad ezt mondanom – lehessen nagyobbat álmodni. Ezt úgy kívánjuk elérni, hogy a források egy részét hagyományosan a települési feladatok megvalósítására, például járdák, utak építésére, felújításokra hagyjuk meg. A források másik – adott esetben nagyobb – részéhez való hozzájutást a települések összefogását igénylő mikrotérségi és kistérségi feladatok megoldását célzó közös pályázat útján tesszük elérhetővé.

Már vannak előremutató példák arra, hogy felelős vezetők túl tudnak nézni saját településük határain és olyan térségi érdekeket is képviselnek és föl vállalnak, amelyekből „saját” hasznuk – legalábbis azonnal vagy rövidebb távon – nem származik. Említhetem az ipolytarnóci öslelet bemutatóhelyének széleskörű települési összefogással, 500 millió forintos pályázati forrásból megvalósuló fejlesztését, amelynek eredményeképpen az idegenforgalom várható növekedéséből a mikrotérség valamennyi községe profitálhat. Egy másik példa: a kazári polgármester, Molnár Katalin kezdeményezésére a Kazár-bányatelep, Mátraszele, Vizslás összefogásával megvalósuló közös fejlesztés. Látható, érzékelhető, hogy az együttműködés nagyban múlik az önkormányzati testületek kezdeményező-készségén, a képviselők, de elsősorban a polgármesterek kreativitásán, aktivitásán; azt is mondhatnám, hogy az összefogás bizonyos értelemben „személyfüggő” is.

- Milyennek ítéli meg az együttműködés tartalmát a politika szférájában, jelesen a megyei politikai ellenzékkel kapcsolatban?

- Az ellenzékkel való viszonyunk itt a megyében és kiváltképp a közgyűlésben is nagyjából olyan, amilyen ma Magyarországon az ellenzék és a hatalmon lévők viszonya általában. Jó érzéssel teszem hozzá, hogy talán kevésbé feszült, mint az a parlamentben látszik, de kisebb is a súlya, minthogy megyeként „rész az egészben” vagyunk. A baloldali többségű megyei közgyűlési koalíció ebben a ciklusban már

elfogadott néhány ellenzéki javaslatot, s ez fordítva is igaz. Zárójelben jegyzem meg, hogy a közgyűlési döntések mintegy 70%-a egyhangú vagy közel ilyen arányú. Elsősorban a személyi kérdésekben szokott élesebb vita kialakulni, illetve az intézmények normál működésén felüli kezdeményezések és javaslatok esetében oszlanak meg jobban a vélemények. A viták általában tűréshatáron belül maradnak, ám – őszintén szólva – nem mindig elég konstruktívak.

– *Kérem, vegyük sorra az önkormányzat főbb tevékenységi területeit.*

– Megteremtettük a lehetőségét a megyei önkormányzat balassagyarmati képviselete létrehozásának. A területi iroda immár két éve (2003. augusztus 1-től) a volt Vármegyeházán eredményesen működik. Munkatársunk tájékoztatást nyújt az önkormányzati feladatokról, hatályos jogszabályokról, valamint a pályázati lehetőségekről. Emellett jelentős szerepet vállal a térségben élő – különösen a hátrányos helyzetben lévő – emberek mindennapi problémáinak megoldásában. A megye önkormányzati honlapja tartalmának folyamatos karbantartásával, aktualizálásával szintén a területi önkormányzat szolgáltató jellegű tevékenységét kívánjuk szélesíteni.

Partnerkapcsolataink széleskörűek. Létrehoztuk a Nógrád megyei Esélyegyenlőségi Koordinációs Irodát, és egy országos intézményhálózat részeként Salgótarjánban megnyitotta kapuit az „Esélyek Háza”. A kisebbségi önkormányzatokkal való együttműködést stratégiai célként fogalmazzuk meg. A bűnmegelőzés, a közrend és a közbiztonság javítása érdekében folyamatos a kapcsolatunk a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitánysággal. Az Európai Unióhoz való csatlakozás jegyében, az „Intelligens régió” információs megyei program keretében megvalósult az intézmények és a fenntartó megyei önkormányzat közötti közvetlen informatikai kapcsolat.

Határmenti kapcsolatainkban fontos szerepet kap a Neogradiensis Eurorégió. A besztercebányai Kerületi Önkormányzat Közgyűlésével kötött szerződés megvalósítására feladatterv készült. Az elmúlt évben négyoldalú együttműködési megállapodásra került sor Kassa, Besztercebánya, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megye között. Partnerkapcsolatban állunk a svéd Örebro megyével, az olasz Calabria tartománnyal és a Bajor ifjúsági Körrel is.

– *Az intézményi nagy felújításokról, egyéb más jelentős építési jellegű munkálatok állásáról Ön többször és részletesen nyilatkozott. Befejeződött a Szent Lázár Megyei Kórház rekonstrukciója is, amiről nagyon elégedetten beszélt.*

– Csak megerősíthetem azt, hogy nagyon nagyra becsülöm a kórház menedzsmentje és a megyei szakemberek között megvalósult sikeres munkát ebben a – mintegy tíz éve tartó – hatalmas vállalkozásban, amelynek eredményeként egy olyan korszerű létesítménnyel rendelkezhet a megye, amely nagyban hozzájárulhat az egészségügyi prevenciós tevékenységhez. Kevés olyan intézmény van ma Magyarországon – kórház és rendelőintézet meg talán a rendszerváltás óta egy sem akadt –, amelyik a miénkhez hasonlóan tetőtől-talpig megújult. Nagyon nagy eredménynek tartom, az egész megye lakosságának egészségvédelme és a korszerű gyógyító munka feltételeinek megteremtése szempontjából is.

A szécsényi Forgách-kastélyban helyet kapott Kubinyi Ferenc Múzeumnak és parkjának felújítását kiemelt feladatként fogalmazzuk meg, és ennek megfelelően kezeltük azt. Több tízmillió forintos pályázati pénzekből és támogatásokból a

munkák jó ütemben haladnak. Megtiszteltetést jelentett és nagy örömet okozott számunkra, hogy az 1705-ben Szécsényben megtartott „Rákóczi-országgyűlés” 300. évfordulója tiszteletére szeptember 14-én a Forgách-kastélyban sor kerülhetett – a rendszerváltás óta első ízben – a parlament kihelyezett emlékülésére, amely országos médiafigyelmet kapott és elismerést aratott.

Nagyon sok – több mint félezer – időszerű vár elhelyezésre; egy jó részük a salgótarjáni térségben. Ennek megfelelően Salgótarján-Baglyasalján valóban szeretnénk egy 150 férőhelyes idősotthont felépíteni, amelyre beadtunk egy címzett pályázatot 1,8 milliárd forint értékben. A régiós támogatás megvan, kötöttünk megállapodásokat, harcolunk a megvalósítás kondícióinak megteremtéséért – úgy gondolom, jó eséllyel. Már eddig is számos jelentős lépést tettünk az időszerűak érdekében, ezek közül itt csak egyet említek: az országban másodikként alakult meg az Idősügyi Tanács, amelynek elnöki tisztét – felkérésre – szívesen vállaltam el. A testület elismerésre méltóan végzi munkáját, és segíti ezirányú és más elnöki feladataim ellátását.

– Hol és mennyiben tudtak és tudnak még javítani az intézmények működési feltételein?

– Vállaltuk a működési feltételek színvonalának javítását és – nyugodtan mondhatom – ebben is jól teljesítettünk. Az eddig megszokott 1–2–3 milliós – hogy úgy mondjam – „itt lefestem, ott kijavítom” munkákon túl – nem lebecsülve az előbbieket sem – jelentős ráfordításokat eszközöltünk. Csak néhányat említve: folyamatban van a balassagyarmati a csecsemőotthonban egy lakórész építése 70 millió forint értékben. Mizserfán felújítjuk az idősotthont, Bercelen, Diósjenőn, Szátokon is jelentős korszerűsítéseket hajtunk végre, amelyek komfortosabbá, lakhatóbbá teszik intézményeinket. Másutt és összességében a ciklus hátralévő egy évében több tízmilliós fejlesztéseket hajtunk még végre. Ahogy én szoktam mondani, igyekszünk mindennap valami jót tenni a gondozottak közérzetéért, de az ott dolgozó ápolók és más munkatársak élet- és munkakörülményeinek javítása érdekében is.

– Mondják – a statisztikai adatok pedig alátámasztják – a megye és azon belül egyes kistérségek foglalkoztatási helyzete jószerivel tragikus. Ön hogy látja a megye munkaerő-piaci pozícióját? Segíthet az új, kidolgozás alatt álló megyei foglalkoztatási stratégia?

– Égető probléma a foglalkoztatottság alacsony színvonala és a munkanélküliség. Különösen a megye három kistérségében: Bátorfaterenye, Salgótarján és Szécsény körzetében. Ugyanakkor jól látszik, hogy csak tisztán területfejlesztési eszközökkel és a jelenlegi szabályozások mellett a munkaerőpiaci feszültségek nem számolhatóak fel. Mint ahogy nem javult a foglalkoztatási helyzet más hátrányos helyzetű, korábban kiemelt kormánytámogatásban részesülő megyékben sem. Ennek az az oka, hogy miközben egyes vállalkozások új munkahelyeket létesítenek és új munkaerőt is vesznek fel, más vállalkozások meg kényszerű létszámcsökkentést hajtanak végre – és az egyenleg nem igazán pozitív. Úgy látom tehát, hogy rövid távon a foglalkoztatottság színvonala nem növelhető látványosan, ezért a felzárkózás sem történhet meg egyik évről a másikra.

Ugyanakkor halvány reménysugárnak tűnik, hogy egy eredményes EU-s pályázat nyomán megkezdjük a megyei foglalkoztatási stratégia kidolgozását. A program kiemelt figyelmet fordít a pályakezdők és a különösen veszélyeztetett csoportok foglalkoztatási helyzetének javítására. Új eleme, hogy a helyi gondokat a helyi

lehetőségek kihasználásával kell megoldani, olyan foglalkoztatási megállapodások bázisán, amely vállalkozók, gazdasági társaságok, kamarák, önkormányzatok, civil szervezetek, képző intézmények részvételével kerül kidolgozásra.

– *Reméljük jó útra léptünk. Apropó, az utak. Kampánybeszédében többértelműen fogalmazott: építsünk utakat! – mondta. Építettek?*

– *Hogyne! Jelképesen is – együttműködésben, partnerségben – és a szó szoros értelmében, materiálisan is építettünk utakat. Megvalósul a ciklus alatt mintegy 12 milliárd forint értékű útfejlesztés, amennyi 1990 és 2002 között összességében sem épült. És ez nemcsak a 21-es négy nyomúsítását meg a 210-es salgótarjáni tehermentesítését jelenti, noha nyilván ezek voltak a legjelentősebbek. Más olyan fontos beruházások is megvalósultak, mint akár a Zabar–Szécsény, Galgaguta–Nőtincs, Ipolytarnóc–Salgótarján közötti útszakaszok. De lehetne sorolni mindazokat a megyén belüli összekötő utakat, amelyek felújítása megtörtént. Mindezt én nagyon fontosnak tartom a befektetői feltételek megteremtése és a foglalkoztatás növelése szempontjából is. Megvalósul három autóbusz-állomás építése, illetve korszerűsítése: Balassagyarmaton, Salgótarjánban és Szécsényben, ami az utazóközönség kiszolgálását segíti, komfortérzetét javítja.*

– *Hogyan néz ki a humáninfrastruktúránk? Különösen sok szakember hiányolja a megyében a felsőfokú műszaki képzést? Ön is?*

– *Lehet, hogy látszólag gond a megfelelő felsőfokú képzés hiánya, de azt gondolom, ha lenne itt egy bázisa, akkor derülne ki, mennyire tudnánk élni vele. Elsősorban nem a továbbtanulni kívánó fiatalok szempontjából frekventált kérdés ez, hanem tökevonzó képességünk javítása aspektusából. Ugyanis, amikor egy befektető mérlegel, akkor ezt is a serpenyőbe teszi. Nem is effektíve egy műszaki főiskola hiányzik, hanem egy tudásközpont, innovációs bázis. Ma a megyében talán csak két vállalkozás foglalkozik kutatásfejlesztéssel. Sokan fejlesztenek ezt-azt, de kutatásfejlesztésre nagyon kevesen vállalkoznak. Ebben a régió belül is le vagyunk maradva, miként a régió meg országos viszonylatban áll rosszul. Ezért is készítettük el a közelmúltban Nógrád megye innovációs stratégiáját, mint a fejlődés feltételeinek egyik alternatíváját.*

Kétségtelenül elindult egy fejlődés, amely önmagunkhoz képest jelentősnek is mondható. Nyilván nem lehet 2002-nél határt húzni; ebben a korábbi erőfeszítések is benne lehetnek. Ugyanakkor tovább nyílt az olló az ország fejlettebb területei és közöttünk – s ez a legrosszabb. A közérzet, a lelkiület szempontjából is. Ezért szoktam azt mondani – és erősítem ezt most is –, hogy, ha Győr megyében és másutt jól összedolgoznak az önkormányzatok, a vállalkozások és minden más autentikus szervezet, akkor nekünk százszor olyan eredményesen kell együttműködnünk, partnereknek lennünk, mert először a fejlettebb megyéket kell utolérnünk, a felzárkózást kell megkezdenünk.

– *A régiós hovatartozás jelenleg is foglalkoztatja a közügyek és a megye sorsa iránt érzékeny és felelősen gondolkodó embereket. Ma is vallja korábbi álláspontját, miszerint ebben az a döntő, hogy mennyire szolgálja a Nógrádban élők jövőbeli boldogulását?*

– *Nem változott a véleményem a régióhoz való hovatartozást illetően. Még mindig úgy gondolom, amíg az EU retorikája és támogatási rendszere olyan amilyen jelenleg, addig Nógrád megye helye az észak-magyarországi régióban van. Mondok egy példát: amíg régiónk az idén csupán csak a regionális forrásokból 10 milliárd forint fölött rendelkezik, addig ugyanez a forrás a központi régióban a 4*

milliárdot sem teszi ki. Továbbá: ha ma Nógrád megyébe jön egy befektető, akkor az EU kohéziós alapjából akár 60 % támogatást is kaphat, míg a központi régióba tartozó Pest megyében csak 20%-ot. Vagyis amíg Borsod és Nógrád megye – de ide sorolhatjuk Heves megye pétervásárai és bélapátfalvai kistérségét is – gondjai hasonlóak, addig azonosak a fejlesztési irányok is. Tehát amíg régiós szinten lehet kidolgozni hatékony fejlesztési stratégiát, addig itt a helyünk. Napjainkra kialakult egy olyan, ma már rendszerszerű együttműködés a három megye között – éppen azért mert közel azonos helyzetben vagyunk –, amely megnyugtatónak tűnik. Ráadásul itt egyik megye sem tud maga dönteni fontos fejlesztési kérdésekről. Tehát ma a gazdasági előnyök többet jelentenek minden más – egyéként méltánylást érdemlő – motivációnál.

Amennyiben a körülmények – értem ezek alatt elsősorban a pénzügyi-gazdasági kondíciókat – jelentős mértékben megváltoznak, Nógrád számára netán előnytelenek lesznek, vagy megalakulnak a közigazgatási régiók, akkor át kell gondolni hovatartozásunkat és újra kell dönteni ebben a kérdésben. Mert egyébként az itt élő emberek többségének kapcsolódási pontja más központ felé, mint Salgótarján, az Budapest – és ez mindent elmond. Ám ma még úgy gondolom, a következő Európai Unió költségvetési ciklust is az észak-magyarországi régióban éljük meg. Ezzel együtt hiszem, hogy a megyék – mint középfokú közigazgatási szintek – még belátható időn belül megmaradnak, és – reményeim szerint – a területfejlesztési tanácsokkal együtt betöltik funkciójukat.

– És vajon Ön szeretné-e továbbra is betölteni a megyei közgyűlés elnöki tisztét? Pontosabban, kíván-e benevezni a 2006. év őszén induló választási küzdelmekbe? Hiszen – úgy tűnik – teljesítik vállalt feladataikat.

– Magam is úgy gondolom, hogy amit vállaltunk, azt – vagy annak legalábbis a materiális részét – teljesítjük. Ugyanakkor valami elindult a partnerség, az együttműködés területén, ami – ha úgy tetszik – részben öngerjesztő folyamatként is továbbfejlődhet.

Ma azt mondom, hogy az elmúlt három évben – és ebben vannak szerencsés elemek is – nem értek olyan impulzusok, amelyek azt mondatnák velem, hogy „ezt” soha többé nem szabad csinálnom. Ugyanakkor tudva azt, hogy ma a közvélemény nem feltétlenül pozitívan gondolkodik a politikusokról és a politikáról – és ebben nyilván nekem is megvan a személyes felelősségem. Igyekeztem és igyekezni is fogok mindig úgy politizálni – az úgynevezett egyszerű emberek szempontjából –, hogy az számukra legalább érthető legyen. Ha adott esetben nem is volt maradéktalanul elfogadható, de legalább tudják, hogy mi miért történik. Erre fogok figyelni a jövőben is.

Ezért is ambicionálom a további politikai szerepvállalásomat. Ám nem kívánok indulni a megyei közgyűlés elnökjelöltjeként. Viszont – attól függően, hogy a Magyar Szocialista Párt helyi és megyei szervezetei, valamint tagjai hogyan fognak dönteni – versenybe kívánok szállni Salgótarján megyei jogú város polgármester-jelöltségéért.

Az említett döntéseket magamban visszavonhatatlanul meghoztam. Amikor majd a pártomban fölvetődik a kérdés – ahogy szoktuk mondani –, hogy „na, ki mi akar lenni?” –, akkor azt fogom mondani: én Salgótarján megyei jogú város polgármesterjelöltje szeretnék lenni, és semmi más. Ami azt is jelenti: ugyanakkor

bejelentem, nem kívánok a megyei közgyűlés elnökjelöltje, illetve képviselőjelöltje sem lenni.

– *Ez tiszteletreméltóan nyílt vállalás, és egyben kockázatos, amelyben benne van a bukás lehetősége is.*

– Igen. Ez a tipikus esete a „két szék közül a pad alá” kerülés lehetőségének. Én, amikor a megyei közgyűlés elnökjelöltjeként indultam, csak az elnöki széket céloztam meg azzal az esélytelenséggel, ami akkor kinézett. Úgy gondolom, a mai Nógrád megyei és a Salgótarján városi helyzet – ami a társadalmi és gazdasági körülményeket és a politikai konstellációt egyaránt illeti – azt követeli, hogy mindegyik tisztséget egész emberként, teljes munkaidőben és odaadással végezze a megválasztott jelölt.

Én nem hiszek abban, hogy valaki egy személyben el tudja látni például a parlamenti képviselő és a polgármester szerepkörét. Kétségtelen, hogy lehetnek bizonyos előnyei egy képviselői polgármesterségnek abban, hogy közelebb van úgymond a tűzhez. Ugyanakkor azt gondolom, hogy ezt az előnyt a parlamenti képviselők és a polgármesterek közötti megfelelő kapcsolatrendszerrel és munkamegosztással ki lehet egyenlíteni. Tehát nem kell feltétlenül ott lenni a polgármesternek a Parlamentben azért, hogy azokat a kapcsolatokat működtesse, amelyek egyébként is kialakíthatók. Továbbá: egyrészt azért választják az országgyűlési képviselőt külön, hogy teljes munkaidejében képviselői feladataival foglalkozzon, másrészt a modern technika korában már adott a lehetőség: minden információ elérhető és minden kapcsolat egy pillanat alatt létrehozható. Tehát én Salgótarján megyei jogú város polgármester-jelöltségét ambicionálom. Ha a pártom úgy dönt, hogy jelöl, akkor még hátra van a legnehezebb mérkőzés, hiszen a majdani nemes vetélkedést a választópolgárok voksai által kell megnyerni...

– *Bármennyire is nyitott könyv politikusként, közéleti emberként az Ön pályája és a munkássága, a magánembert alig ismerheti a nagyközönség.*

– A családomra nagyon büszke vagyok, még ha ezt – éppen az ő érdekükben és védelmükben – eddig nemigen osztottam is meg a nagyobb nyilvánossággal. 1990-ben nősültem, éppen a rendszerváltozás évében. A feleségem falumbeli, tehát kállói. Nagyon fiatalkori szerelem volt a miénk. Én már nem voltam diák, ő még igen, amikor megismerkedtünk, hiszen 7 év korkülönbség van közöttünk. A nejem az egészségügy elhivatottja: középiskolája elvégzése után először a pásztói, majd 1990-től a salgótarjáni kórházban dolgozott és dolgozik ma is. Kezdetben a nőgyógyászatban volt ápolónő, majd ha jól emlékszem, 1993-tól – ahogy a nagyobb lányunk utáni gyesről visszament – műtősnő szakasszisztensként végzi felelősségteljes munkáját. Jó szakember, hallgatom is eleget tőle, mennyi probléma van a mai magyar egészségügyben.

Jól tűri a munkámat, s ezzel együtt azt is, hogy sajnos sokkal kevesebbet tudok a családdal lenni, mint szeretnék. Csak remélem, hogy ez nem üt majd egyszer vissza: tudniillik reggel nyolctól este hétig, fél nyolcig – van, amikor tovább – dolgozom. Amikor megismerkedtünk a feleségemmel, már akkor is hasonló időbeosztásom volt, csak más területen, és ezt megszokta már, vagy legalábbis elviseli. Van, amikor nagyritkán hazaesek fél ötkor, olyankor rendszeren útban vagyok. A kisebb gyerekem mondta egyszer, amikor hat óra, negyed hétkor

mentem haza: „milyen korán jöttél, jaj, de jó!”. A hét 7 napjából általában egy szokott szabad lenni, amikor – szombaton vagy vasárnap – közös családi programot tudunk szervezni. Összességében az a biztonság, amit a családi háttér kell adjon az embernek, és ami nagyon fontos, az hál’ Istennek megadatott nekem. És a biztonság mellett a töltekezés, az erőgyűjtés bőven buzgó forrása is a családom.

Van egy lassan 14 éves lányom, Dalma, és van egy kisebb lányom, Luca. Nagyon szeretem, imádom őket. Én 43 éves vagyok, a feleségem 35, tehát elvileg beleférne még egy kisfiú is a családba. Én most már azt gondolom, nem akarok ebből a városból elköltözni, tehát ha a jóisten hosszú életet ad, itt fogok megöregedni. Az azonban nem mindegy, hogyan fogunk itt élni. Nem mindegy, hogy a gyermekeim, ha tehetséggel megáldottak lesznek, és mondjuk főiskolát, egyetemet végeznek, akkor a diploma után haza akarnak, vagy haza tudnak-e jönni dolgozni, lakni, élni. Szülőként én jobban örülnék annak, ha a Károlyiról például csak a Beszterce-lakótelepre kéne elmenni az unokáimhoz, és nem Győrbe vagy Kőszegre utazgatni. Ha nem háromhavonta vagy félévente látnám őket, hanem sűrűbben, akár naponta is.

– *Ez elsősorban rajtuk múlik majd.*

– Meg rajtunk, felnőtteken. A mai 35–50 évesek az a generáció ebben a városban (is), amelynek a legnagyobb a felelőssége e vonatkozásban. Az a felelőssége, hogy milyen lesz Salgótarján népességmegtartó képessége, hogy milyen életkörülményeket, mennyire élhető várost, vonzó települést teremtünk az itt lakóknak és az itt élni akaróknak. Az a felelőssége, hogy szívesen hazajönnek-e és itt telepednek-e le a gyermekeink és unokáink, vagy az ország más részén keresik boldogulásukat.

A hobbim? Igazából olyan hobbim, mint a bélyegyűjtés vagy hasonló, nem nagyon van, bár kezdek én is szórakozni az Internettel. Azért mondom így, mert nem szeretem különösebben, noha tudom, hogy szükséges, de nekem valahogy nagyon személytelen. Viszont nagyon szeretek olvasni, leginkább a szépirodalmat kedvelem. Jobban szeretem a könyvet fogni, a papírt érezni a kezemben, mint például a képernyőn nézni és onnan olvasni a szöveget. Ami kevés szabadidőm van, az meg majdhogynem passzív pihenés, teljes kikapcsolódás. Régebben sokat sportoltam, ma nem – és ez hiba. Kéne változtatni, esetleg kocogni, biciklizni, valami olyat csinálni, ami felüdít, frissít, fizikailag is erősít.

– *Mondják, bizonyos szintű pozíciókban az ember elveszti a régi barátait, kiüresednek, megszűnnek korábbi kapcsolatai. Az Ön esetében ez miként történt?*

– Nagyon jó érzés – és bátran merem mondani –, hogy sok barátom van. Arra különösen büszke vagyok, hogy még a gyermekkori barátaim is megmaradtak. Akik között van fűtésszerelő és bolti eladó, meg diplomás ember is. Örülök, hogy megmaradtak azok a kötődések, amelyeknek szerintem jó esetben meg kell maradni, és az idők során olyan új barátokra is szert tettem – itt Salgótarjánban és másutt is – akikre nagyon büszke vagyok – és remélem barátnak tekintenek ők is engem. Én ezt a mai világban különösen fontosnak tartom, bár tartunk kutyát is. Ezt csak azért mondom, mert napjainkban mintha beigazolódna az, amit a *Tőzsdécápák* című filmből tudunk: ha barátot akarsz, akkor tartsál kutyát. Tehát állatbarátok is vagyunk. Egészében nagyon jól érzem magam otthon a családom és a

barátaim körében. Azt kell mondjam, mindig jól érzem magam, többnyire a munkámban is.

Az a szerencse ért engem az eddigi 25 év aktív dolgozóként eltöltött időmben, hogy mindig olyan kollektívához tartoztam – ami részben szerencse, hiszen legtöbbször én kerültem be egy új munkaközösségbe –, ahol jól éreztem magam. Mindig több volt a jó, mint a kellemetlen, a rossz. Soha nem volt még olyan az életemben, hogy a reggel úgy kezdődne: jaj, Istenem(!), már megint menni kell dolgozni.

Eddig még úgy volt, hogy jó volt az, hogy menni kell dolgozni. Ilyen családi és munkahelyi miliőben, szűkebb és tágabb környezetemben igazán jól érzem magam a bőrömben.

Salgótarján, 2005. november 10.

BAKONYI ISTVÁN

Vissza a lírához

(Adalékok Takács Imre egy pályaszakaszához)

Az 1959-es *Kőangyal* c. második kötet hitelesen mutatta föl a gondolatiságot, a válságot, a költői pálya akkori új értékeit. A nagyepikai kitérő után 1964 hozza meg a harmadik verseskötetet, *A férfi táncát*. Ennek a könyvnek is Győri János a szerkesztője, kiadója pedig a Szépirodalmi Kiadó. Időközben megjegyzendő, hogy 1961 meghozza a szerző számára az addigi legnagyobb elismerést, a József Attila-díjat, teljes összhangban *A csillagok árulása* jó szakmai, kritikai fogadtatásával.

Ebben az időben Takács Imre Székesfehérváron gimnáziumi tanár. Alkatát, habitusát ismerve nem csodálkozhatunk azon, hogy ez a munka nem sokáig tart, 1962 és 1964 között. (Ezt követően majd több évig dolgozik az István Király Múzeumban, ugyancsak Fehérváron.) Egyre inkább ez a város lesz otthona, innen szemléli a világot, még akkor is, ha kapcsolata a lakóhellyel ambivalensnek mondható. A város és a megye abban az időben presztízskérdést csinált abból, hogy jelentős művészek öregbítsék a hírnevét, ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a Takács Imre-féle egyéniségek nehezen tűrték (és tűrik) a hatalom packázásait. A nagyvilághoz fűződő viszony mellett ezek a sajátos, a vidéki létre jellemző vonások is árnyalják a képet, s a versekben megmutatkozó jelenségek mindezekkel összefüggenek. Kétségtelen, hogy Takács a hatvanas évektől kezdve nem érezhette magát egyedül a városban, hiszen mind író- és költőtársai, mind a társművészetek képviselői közül többet a barátjának és harcostársának mondhatott. Akkor és később Székesfehérváron élt többek között Kalász Márton, Sobor Antal, élete utolsó évében Pilinszky János, és más írástudók is, mint Bódás János, Bokros János, Péntek Imre, Neményi László, Dienes Ottó vagy azok a fiatalok, akikre hatott, mint például Szikra János, László Zsolt, Szegedi Kovács György és mások. De említhetjük a Takács-életművet kiválóan ismerő tudós tanárokat, pl. Román Károlyt és Mohácsy Károlyt, vagy a művészettörténész házaspárt, Kovalovszky Mártát és Kovács Pétert, a festők közül Áron Nagy Lajost és Ujházi Pétert. S aki különösen nagy erővel hatott rá: Pesovár Ferencet, a néprajztudóst, aki közel hozta számára a folklórt, a táncházat, s az egész népi kultúrát, ami kortársai közül hozzá hasonlóan talán csak Nagy Lászlóra és Csoóri Sándorra hatott ilyen elementáris erővel. Magánéletéhez tartozik, hogy első házasságából ekkoriban születik meg két gyermekük, György 1957-ben, Katalin pedig 1961-ben.

A férfi tánca világának megértéséhez talán a fenti adalékok is hozzájárulhatnak. A fehérvári lét természetesen nem elszigetelt jelenségnek mondható, hiszen az itteni körülmények egyfajta lenyomatot jelentettek, és szerves részét képezték az egész magyar valóságnak. Takács Imre ráadásul bizonyos szempontból típus is:

azok közé tartozik, akik faluról kerültek be a városba, jelen esetben egy olyan városba, amely ugyan büszke történelmi múltjára, de jelenét (és közelmúltját) sokkal inkább az ipari-gazdasági létforma határozta-határozza meg. A költő-író tehát egyike azoknak az ezreknek, akik az életforma- és lakóhelyváltást átérték a szocializmusnak nevezett korszakban, annak minden előnyével és hátrányával.

S a vers vagy a próza különösen alkalmas arra, hogy ezeket a társadalmi változásokat – a lélek mélyéről – tükrözze az olvasó számára. Áttételesen *A férfi tánca* is ilyen verseskötet. Persze ha az előbb jelenidejűséget említettem, akkor egy kicsit mindez finomításra szorul. A vers bizonyos szempontból mindig a jelent írja le, ám változatlanul foglalkoztatja költőnk a múlt, a gyökerek világa. Azok az élmények, amelyektől nem akar és nem is tud megszabadulni. Jól látja Bata Imre: „Ami korábban szögletességnek, nehézkességnek is hatott, itt kifejező, mert *A férfi tánca* a személyes válság nem tagadott kifejezése.” Azt is hozzáteszi, hogy a tájábrázolás mindezzel szinkronban áll. S mintha ezt sugallnák a találó cikluscímek is: *Lámpa a szilvafáknál*, *Vibrálás*, *A reménység szélfúvásában*. A külső és a belső lényeg együtt van jelen ezekben a művekben (hiszen a három ciklus címe egy-egy verset jelez), s mind a közel félszáz versben.

Az első ciklus művei különösképpen. A nyitóvers, a *Föltámadt éjjel a szél* ebből a szempontból is igen karakterisztikus hangütés, kiemelve a természet nyugtalan-ságát, drámai színeit. „A kínzott növényzetet / az ég is megsiratja, / csurom egy víz a kertünk, / csapódik égből a könny...” Érzékletesen láttat, pontosan fejezi ki a feszültséget. Tulajdonképpen szerves folytatás ez, az életmű épülésének biztos dokumentuma. A fent jelzett körülmények alapvetően befolyásolják hangját, s itt az is fontos, hogy Takács Imre nemzedéke miképpen élte és éli át az elmúlt fél évszázad kataklizmáit, s hogy ezzel hogyan van összefüggésben személyes sorsuk, benne természetesen emberi gyarlóságuk sok-sok következménye. Hiszen nem makulátlan hős a költő, a hétköznapi életben ő éppen úgy csetlik-botlik, mint más ember, magánélete sem védett a viszontagságoktól azáltal, hogy ő a „lélek mérnöke”. Ezek is szerepet játszanak az imént idézett vers mögötti világban, ezek is befolyásolják a lírai megszólalást. S ha nem is makulátlan hős a költő, az biztos, hogy az átlagosnál jóval hitelesebben tudja megjeleníteni azokat az emberi dolgokat, amelyek az objektív létből épp úgy következnek, mint a legszemélyesebb szférából.

Takács Imre versvilágában ez a kettősség szerencsés arányban van jelen. Bóka László hajdani recenziója szerint: „...teljes világ az igazi költő világa. Minden van benne, és minden a helyén van benne.” Igen, a mikrovilág és a teljesség igénye egymást erősíti, s teszi lehetővé az érvényes megszólalást. Nem minden esetben teljes sikerrel, hiszen miként az imént idézett írásában Bata Imre megjegyzi, még mindig inkább ígéret ez a líra. Lehet, bár ma úgy sejtjük, több volt ez már ígéretnél a hatvanas évek derekán! Ezt a „gyanút” erősíti *A férfi tánca* számos verse. Olyanokra gondolhatunk, mint például a *Téli alkony*, amelyben nagyszerűen él a költő a neki adatott emberi és művészi szabadság lehetőségeivel. Erre a műre is illik, amit Kabdebó Lóránt így fogalmaz meg: „A kísérlet formai pozitívuma: túllépés a líra érzelmeket elbeszélő, leíró megoldásain. Iránya a képszerűség, méghozzá annak expresszionista változata. Képei nem lebegők, szétfolyók, inkább tömbökben zuhannak.” S tegyük hozzá: a Takács Imre kidolgozta hosszúvers különösképpen jó terep arra, hogy ez a képi világ érvényesüljön. „Göbörödik a sár, / a bicikli kereke

alatt reccsen a tócsa jege.” – így kezdődik ez az elégikus hangú mű, s akár József Attila hasonló képi világú és hangulatú lírai pillanatai is eszünkbe juthatnak olvasása közben. Aztán falusi életképek gazdagítják ezt a versvilágot, melybe a „helyi értékek” mellett beszüremkedik a szputnyik jelképezte valóság, a kor nagy tudományos szenzációja is. S az „én” így van jelen: „Kinevetett gondolataim fönt röpkölnék, / s én primitív ember maradtam, fegyvertelen. / Bujkáló költő, akit a vers is elhagy.” Ambivalens érzés, Nagy László „versben bujdosó” magatartásával és helyzetével rokon.

S aztán *A férfi tánca*, a címadó költemény. Bizonyos szempontból azt is mondhatjuk, hogy ez a mű a *Téli alkony* építkezésének továbbvitele, jeles gondolati és intellektuális alkotás. A tánc az élet alapminőségévé lép elő, s talán – némi túlzással – maga az élet. A szűkebb és a tágabb körök egyaránt megjelennek a szövegben: „Ez a dob tán Párizsban rezegett / maga körül a levegőt – / és ezt, itt a sárvizi sáron levőt; / a dobos se tudja hány helyen még: / megmozdulnak az izmok, a kar, a láb – / míg az elmék / elfeledkeznek magukról.” Fölfedezhetjük ebben az illyési modell elemeit, azét a költőt, aki egyaránt otthonosan mozgott a puszták népe világában és az előkelő párizsi szalonokban. S közvetve arról is szó lehet itt, hogy a népművészet, a népzene miképpen lesz a pódiumok művészetévé Bartók Béla és Kodály Zoltán áldásos tevékenysége nyomán. Az igény Takács Imrénél is hasonló. Persze fontos itt a tánc elsődleges szerepe is, azé a táncé, amely fölemeli az embert a hétköznapokból, miközben megmutatja azt is, ahogyan „szélvészben kell ma a lányt megforgatni...” Árad a versből a sors zaklatottsága, a keservek kimondása. S ha már Illyés Gyulát emlegettük: Bartók-versének hatása sem lényegtelen *A férfi táncára*. A tánc (miként a sírás is) a megkönnyebbülés forrása, analóg a bajok kimondásának igényével és az ezt követő megtisztulással. „Kitiprom a bántást magamból. / S mint a barom: / dühömet a zene jármában kiizzadom. / Gazdagabb leszek e táncal, / e dobbanással.” S egyben a művészet, a költészet nagyszerű küldetését is hangsúlyozza ebben a korai sorsösszegzésben. Benne még a „naiv gyermek” emlékezik szüleire (mint korábbi versesköteteiben is oly gyakran), de már megérinti a halál fuvallata is. Közben átlényegül a múlt, s az új világ része lesz. A szabadvers áradása szerencsésen szolgálja a közlendőt. Hangja kemény; indulatok, hullámozó érzelmek vezérlik. Az 1956 utáni évek lélekállapotát pontosan tükrözi a vers, mely ezidáig a legfontosabb mű Takács Imre lírai pályáján. Ezt erősíti a végső föloldás-igény megfogalmazása is: „S ne törjön többé szálla / az ifjú lábba, / ne fájjon a hűtlenhez hűtlen / szív szurása; / legyen szabad, / veletek együtt lépő / a férfi tánca.” Nagy László *Menyegzőjéhez* fölérő költői magaslat ez! Nem véletlen Bata Imre véleménye: „A címadó vers a kötet kulcsa. ... Mostanra ... minden mozgásba jött.” Érvényes Hallama Erzsébet megállapítása is: „Még él benne a hajdani ábrándos parasztfiú, akire hatalmas súlyokkal nehezedett a történelem, s amikor helyét, útját keresi, ezzel az egész korrall viaskodik...” Tegyük hozzá, hogy mindez a jelen időre éppúgy vonatkozik, mint ama bizonyos történelmi közelmúltra. Persze tágíthatjuk is a köröket, hiszen egy költő gondolatvilágában nemcsak a megélt élmények, hanem az egész történelem szerepet játszik, formálja szellemiségét.

S hogy ugyanakkor milyen sok húron játszik a költő, arra jó példa a – közvetlen e nagy vers után következő – *Játék vagy titokzatos*, finom áttűnésekben gazdag világa. És sorra a többi mű, amelyek ha nem is érnek föl a címadó vers magasáig,

azért vitathatatlanul a korátlagnál kiemelkedőbb eredményről tanúskodnak. A *Lámpa a szilvafáknál* esetében nem annyira a kiragadott életjelenség a fontos, hanem sokkal inkább az a nyelv, amely a változó világot oly érzékletesen, intenzíven jeleníti meg. „Az őszből kifacsarodik lassan az asszonyillat, / nedves reggelek szülnek vörös napot. / Bekötött szájú ló sír – fölnyihognak / az olajjal itatott nagy traktorok.” A magán- és a közszféra közötti átmenetek, a ló és a traktor jelképezte különbségek egyértelműek ezen sorok között. Vagy említhetjük a *Békítőt*, ezt a szelídebb és csöndesebb lírai változatot. Az *Aratáskor* ismét a múltat idézi, s közben tömör anyaportrét ad. Ebben a versben nyoma sincs a máskor meglevő és többek által kifogásolt göcsörtösségnek, darabosságának; tökéletes formában megírt tizenkét soros mű. Íme, a szöveg egésze: „Aratáskor mi, gyerekek, / kínlódva vártuk estelig / szomorú anyánkat haza – / hoz valamit! // Cipőjéből a tyúk elé / öntötte ki a szemetet, / széttépett gondján osztozott / tyúk és gyerek. // Lelógott érdes, nagy keze, / izzó mező volt homloka. / Villám és száraz porvihar / lökte haza.”

A forma és a ritmus is figyelmet érdemel, hiszen a versszakokon belül az első három sor nyolc szótagos, a negyedik terjedelme feleannyi, s ez a versszakok végén némi törést eredményez. Hasonlóképpen értékes a *Dialógus* az előbbitől némiképp eltérő, ám úgyszintén feszes ritmusa és formája. Nem mindenütt bánik azonban Takács ilyen mesterien a nyelvvel, mert például a *Mártírok emlékére* kissé erőltetettebb változat. Ennél erőteljesebb és emlékezetesebb egy újabb „énvers”, a *Kaszabolt mezőn élek*. Ebben a műben nem a tánc áll a középpontban. Az idő múlásáról vall benne a költő – minden közhelytől mentesen. Pedig ez a téma fölkinálja a nem túlzottan eredeti hangvételt... Persze ez a fölismerés keserves, de: „nyugtalan szívemben él a kamasz”! Ám a legsúlyosabb részben ezt olvassuk: „Kaszabolt mezőn élek, / vadludak lassu röptét el nem érem! / Mások hamis dalokkal tetten érnek, / s ha látom az ő síneik szakadásait, / szemérmetlen ragasztásait, / az is érdem?” Itt jelentkezik a leghatározottabban a költői éntudat, s a „kaszabolt mezővel” az ifjúkori tisztaság állítható szembe.

S mivel egyre több a kötetben a nagy, kiemelkedő vers, ideje megjegyeznünk: Takács Imre pályáján ez, a harmadik verseskötet az eddigi csúcs, az eddig legki egyenlítettebb teljesítmény. S ha már korábban feszegettük a múlt és a jelen problémáját, akkor erre nézve is vannak újabb példák. A vissza-visszatérő múlt az 1944 és az *Apám a cséplőgépnél* c. versekben játszik ismét fontos szerepet. Az utóbbi mű újabb szép emlékéllítés és szembenézés az emberrel, akinek „robotos élete” volt. Balladisztikus a hangja, ismét formai bravúrokkal, a sorok heteseinek szép ütemére. „Csillagok láttak este, / csillagok láttak reggel. / Játszott a Föld, csak játszott / robotos életeddel.” Ezekről a „hetesekről” írja tanulmányában Cs. Nagy István: „A 4+3-as hagyományos hetes sorforma Takács Imre gyakorlatában a Vargyas által említett egyetlen népköltészeti előfordulás (*Macska ment disznótorba*) mintáját követi, és többnyire ezt a rendhagyó (sőt, alig ismert) hetest találjuk verseiben...” Arról is ír itt Cs. Nagy, hogy beszédközeli lüktetés ez, s benne az életszerűség és a „ritmus-zsúfoltság” találkozik. S valóban: ritmustörténeti értéke van, ezt pedig nem lehet eléggé hangsúlyozni, ha verstanról és költőről van szó.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen műveknél tetten érhető a népköltészeti hatás, a dalforma fontossága. Igazolódik, hogy a feszültség, a drámaiság, a zaklatottság a feszebb formán belül is megtalálja az adekvát kifejezés lehetőségét. Az előbb említett

időmúlás úgy látszik, különösképpen vonzza Takácsnál az ilyen formai megoldásokat, hiszen például a *Születésnap ének* is ebben a jegyben született. Igaz, hogy ezúttal kevésbé gördülékeny a nyelv, egy-egy szerencsétlen rímválasztás is „döccenti” a sort: „bántást is alkotással / gyógyítva, akár a fák. / Mennyi seb van rajtam, / erősít hány forradás.” Ez bizony nem nevezhető remeklésnek, főként egy ilyen külső megjelenítésű versben! S ahol – elszakadva a hetesektől – már nem erőlteti a sorvégi összecsengést, ott sokkal természetesebb a stílus. Erre jó példa az *Öt szólamra*. Megint másutt megszólal a városban idegenül mozgó ember, mint ahogy a *Lézengés hőésében* c. vers mutatja. „Nem ölel most magához / se magány, se közösség. / Szakad a hó, / üres busz nyargal végig a hosszú utcán.” Ennek kapcsán megemlíthetjük, hogy a Takács-vers gyakran fejezi ki egy ember és egy közösség közérzetét, tegyük hozzá, hogy nemzedéke legjobbjaival szinkronban. Az egyre erősebben sorjázó hosszúversei ezt igazolják.

Ennek a közérzet-lírának a föloldás reményét is adó mozzanata a csillagmotívum jelenléte. Előbb is láthattuk a szó előfordulását az apa-versben, és sok más helyen is így van ez – persze folyton változó jelentéstartalmakkal. Már kötetei címében is föltűnik a fogalom, így a már tárgyalt regény vagy majd a *Forduló csillagképek* c. válogatott verseskötet esetében. Biztos, hogy a tömérdek értelmezési lehetőség közül nála az az elsődleges, hogy így próbálja kitágítani a lehetőségeket, s ha kell, akár a kozmoszig. Ebben a törekvésében szerepet játszhatnak a korszakot fémjelző tudományos eredmények, s ezek között például az űrkutatásnak azok a fejleményei, amelyek a hatvanas évek elején különösen erőre kaptak. Lehet persze vitatni fontosságukat, s tudjuk, hogy történtek titokzatos dolgok, volt, amit a kistílű hatalom jobbnak tartott eltitkolni, de az nem vitás, hogy új távlatok nyíltak az emberiség előtt, s ezt az élményt a költészet is igyekezett megfogalmazni. Az megint más kérdés, hogy jobb lett/lesz-e az űrkutatástól a földi lét, hogy javul-e a civilizáció fejlődésével az ember...

Takács Imre *Csillag-köz* c. verse – közvetve – ezt is feszegeti, hiszen a romantikából is ismert „vak csillag”, a „mágnes-övbe pályázott fekete mag”, a „Kerek Föld” a megszólított. Persze úgy, hogy nélkülözhetetlen része a világmindenségnek. S a Föld, mint temető jelenik meg ebben a nagy ívű versben, amelyben aztán a vonzások és a taszítások együttese után szép vallomással zárul. „S a gondolat benépesíti a világot. / Emberarcú magadat így kitárod, / vak csillag! – fény műhelye, / érzelmek szép mezeje, / éjszakák és nappalok lüktetése, / csodálatosabb nincs nálad!” S hogy nem valami távoli, megfoghatatlan világ ez, hanem az emberhez szorosán kötődő, azt így érzékelteti: „Lányok méhével meleg bölcső vagy, / meg tudlak termékenyíteni, ha hazaszállok.” Az ilyen pillanatokra is gondolhatott Kabdebó Lóránt, amikor ezt írta: „Legjobb megvalósulásaiban magas színvonalú szocialista líra, de még nem adja a véglegesség biztonságérzetét.” Tegyük hozzá, hogy ebben az életkorban és pályaszakaszban még aligha lehet meg ez a biztonságérzet, s éppen ez biztosítja többek között az életmű nyitottságát.

Ahhoz is kiválóan ért Takács Imre, hogy a természet egy-egy apró jelenségét nagyítsa föl, s közben arra figyelmeztessen, hogy ezek az apróságok bizony fölérnek az ún. nagy horderejű dolgokkal. Hiszen egy nádlevél csodája is lehet olyan fontos az ember számára, mint egy világot rengető hír. A teremtett világ ezernyi gazdagsága legalábbis vetekszik a közösség gondjaival, örömeivel. (*Egy nádlevélhez*)

Vagy egy maradandó pillanat a fényes délelőttön, egy szép fiatal lány alakjával (*Napfényben*). S aztán van úgy, hogy egy természeti élményből bont ki egészen másfajta mondandót, az „ősi lírai szabály” szerint. Ez *Az esős márciusban* c. versben történik meg. Arról beszél a „hitehagyott” költő, hogy: „Mert a halál nem pusztíthat el véglegesen, / megcsalt anyag örökké nem maradhatsz.” Hiszen: „...mig én emlékszem, / te is szeretsz, visszagondolsz rám, / föltámadsz.” Ismét izgalmas ponthoz érkeztünk ezáltal, hiszen a költő egyik legnagyobb dilemmája szólal meg ezúttal – nem először és nem utoljára. A hit és a hitetlenség, a szellem és az anyag kettőssége. Ennek a versnek a világában „esőben ázik szét a tél”, ám a március tradicionális jelképisége (ami ugyancsak természeti eredetű, de főleg minálunk a társadalmi újjászületésnek is szimbóluma) létrehozza a „csakazértist”, az Ady-féle „mégis-morált”, ami a maga természetességében munkál Takácsnál is. „A történelem áramlásában / bőségében vagyok a vérnek, / bőségében életadó melegnek, / bőségében riadalomnak és vágyódásnak; // új embrió baba-hasa duzzad / az esős márciusban.” (Itt emlékezhetünk a *Csillag-köz* hasonlóan patetikus befejezésére.)

Megint másutt, az *Üdvözetben* a táj csak villanásnyi, s aztán valami titokzatos, mélyértelmű üzenet feslik ki a mű szövetéből. „Élet vagy, / és a munka játéköröme / megcsillan ujjaidon.” Gyakoriak ezek a fölismerések nála. Az élet árnyoldalai ugyan rendkívül hangsúlyosak ebben a lírai világban, de „a tisztaság hűsége, nők szépsége” és a „kétkezűek tisztelendősége” (*A reménység szélfúvásában*) rádöbbsenti mindig az élet szépségére, a létezés folytathatóságára, a reményre. Akkor is így van ez, ha még oly keserves is a történelem létrehozta valóság. Ám ezzel szemben Takács Imre ősi emberi vágyakat, hiteket önt versformába, megalapozván sorsa és kora gyötrelmeinek elemeivel. Idevág Bata Imre egyik érdekes észrevétele: „Életfilozofikus attitűd bontakozik ki ebből a látomásokban dadogó lírából. A filozófiát azonban ne keressük, mert a költő csak filozofál. S mindig akkor, ha nagyon elkeseredett.” Ugyanakkor olyan esetben is tud fennkölt lenni, amelyben a földi halandó inkább csak a fogyatékos látja. Az *Útmentén* c. versre gondolok, hiszen ott az országút modernkori sallangjai, a természetrombolás mellett mást is láttat. „A hetes út szalagja / csupa zord férfiaság, / csupa comb, mell, bájos arcocska, / csupa élet...”

A „modern” költő harca ebben az értelemben kettős. Egyfelől őriznie kell a letűnt századok értékrendjét, már csak azért is, mert a líra vállalása önmagában ilyen irányt jelöl. Másfelől természetesen szembe kell néznie kora nagy kihívásaival, a történelem, a civilizáció, a technika jelentős változásaival, illetve azoknak az emberre gyakorolt hatásaival. Szerencsés esetben létrejöhet az, amit így hívhatunk: a dolgok kiegyenlítődése. Az értékörzés és a korszerűség együttes jelenléte. Takács Imre több ekkori versében erre tesz kísérletet. S közben programot is meghatároz, olyan költői célokat, amelyeket változatlanul fontosnak tart. Erre a *Kötelességek éneke* a legjobb példa. „Teendők mennyi lenne! / Kitárni az elrejtőzködő világot, / lobogtatni halott kocsisok vászonvödrét, / megragadni öreg halászok evezőjét, / fölkeresni elemésztett testvérünk temetőjét, / kizárni a kegyetlenséget a jövőből.” Ezek mind-mind nagy, heroikus költői célok, a végén az önismeret és a reális lehetőségek fölismerésével. „Ha egy dallam megmarad a szavunkból, / csak egy dallam – / pillanatra fölemelhetjük arcunkat, / barátaim!” Összhangban áll ezzel, amit Kiss Tamás ír róla: „Küzdelem a költői én összhangjának megteremtéséért önmagával és a világgal – ez ma Takács Imre költészetének vezérmotívuma... Szüntelenül

járja az utat a rezignációtól a reményig, a félhitűségtől a magabiztosságig.” Vagy idézzük még Szabó Józsefet, aki szerint: „Az emberi élet és értelem kölcsönhatásainak forró pillanatai, rejtett összefüggéseinek felfedezései költészetének sikerültebb és érdekesebb vállalkozásai.”

A fenti értékeket is figyelembe véve mondhatjuk: *A férfi tánca* c. kötet méltó lezárása a *Nyári rapszódia*. Nagylélegzetű, jelentős mű. A csillagok szerepe ismét kiemelt már a „Nincsen fölöttem ég, / csak nagy csillagok”-féle kezdéssel. A folytatásban a létezés nagy, végső kérdéseire próbál választ találni, miközben alaposan szembenéz önmagával is. És szembenéz a legalapvetőbb kérdésekkel, a hittel, a tudással, miközben egyszerre idézi meg Jézust, Dózsát, Homéroszt és Bartókot, akik együtt vannak szívében „keresztben és egekbe érő falon.” Kassák és József Attila szárnyaló versépítkezése jut az ember eszébe, miközben magába fogadja ezt a szabad áradást. A „mindenséget vágyom versbe venni” Babits-i programja sem hagyja érintetlenül, hiszen a világ szinte minden eleme fontos a műben. A természeti és az emberi környezet, a materiális és a szellemi valóság, így, együtt. És mindezek ellenére (vagy ezekkel együtt?) így szól a vers befejezése: „Boldoggá tesz már az is, hogy ember vagyok. / S magam vagyok. Mindenekért, Mindenek ellen, / mert nincs istenem. / Akaratos anyagként csüngök / a természetem.” A magára hagyott ember keser-édes vallomása ez, elmenvén a legvégsőig, ameddig költő elmehet. Egész eddigi pályája egyfajta összegzésének is tarthatjuk a *Nyári rapszodiát*, amire természetesen már a korabeli kritika is fölfigyelt. Nagyon találó Illés Lajos alábbi észrevétele: „Intellektuális szomjúsága, a közösség iránti meleg együttérzése és aggályos felelősségérzete a közvetlen környezetének apró tényeitől a kozmosz végtelenségébe, a praktikus napi problémák nyüzsgő sűrűjéből az ember társadalmi és történelmi létezésének általános, végső problémáihoz úzi. Különösen a legutóbbi években faggatja makacs elkeseredettséggel a mindenséget.”

Ez az igény munkál benne *A férfi tánca* idején. Nem véletlen, hogy nemsokára következik az addigi legteljesebb összegzés.

Emlékezés Veres Jánosra, két hangra

A fiú

Veres János meg nem élt hetvenötödik születésnapján rá emlékezünk:
*„... lehet, hogy hamar belemosódunk pátriánk rögébe, melyből vétettünk,
de valamiképp hasznosak voltunk, vagyunk és lesziünk,
bárhogyan is keljen fel a nap,
s ha lábnyomainkat belepi a szélfutta homok,
a homok mondja el majd a szélnek,
vagy a szél a homoknak,
hogy megvívtuk thermopiúlei csatánkat.”*

A hitves

A versidézet hűen vetíti elénk Veres János világhoz való viszonyát. Két dologra mutat rá: 1 A cím többes számával nem magáról ír: a tiszta, hanem azt írja: a tiszták. Mindig is így nyilvánult meg szerzői estjein, vagy az iskolákban a tanulók előtt. A dolgokat térben és időben ábrázolta. Elmondta, hogy ő a második világháború utáni idő első nemzedékéhez tartozik a szlovákiai magyar irodalomban, s név szerint felsorolta kortársait. 2 A most elhangzott idézetben a többes szám azon költőtársait és barátait jelöli, akiknek eszmeisége azonos volt az övével.

A fiú

Hogyan is hívták valójában a költőt? Veres? Akkor én, a fia, miért vagyok Vörös? Ő is, akár csak Győry Dezső, vagy Szombathy Viktor, felvett nevet viselt! Mert családi neve Vörös Zoltán János volt.

Mivel a versírást még a huszadik éve előtt kezdte, nem tudhatta, lesz-e versének sava-borsa. Ezért vett fel „művésznevet” úgy, hogy a vezetékneve Veressé módosult, a civil Zoltán név elmaradt, csak a Szent Jánosról kapott – mert katolikus volt – maradt meg, azaz a János. A mai napig sem tudja rendesen kimondani a nevét a szomszéd, vagy Veres Zoltánt, vagy Vörös Jánost mond.

Tehát a költő neve Veres János.

Hová valósi Veres János?

Anyai nagyszüleinek nagykeres házában született Tornalján, nem messze a vasútállomástól. Itt volt nagyapja az állomás főpénztárosa és állomásfőnök helyettes. Tornalján élt a család, és a költő tíz évig. Ezután az apai nagyapa többszobás keres házába költöztek Rimaszombatra. A nagypapa táblabíró volt debreceni munkakörrel, de rimaszombati lakosként. A költő itt lakott szüleivel, majd saját családjával is, míg a házat városrendezés címén le nem bontották. Ezután a költő negyvenévesen, családjával együtt a Rimaparti lakótelep panelházába kényszerült.

Mivel az apai nagyapa is, a költő édesapja is rimaszombati volt, s a költő tíz éves korától itt lakott, így elmondhatjuk, Veres János is rimaszombati, ám mindig is kötődött szülővárosához, Tornaljához.

A költő néha visszajárt Tornaljára, az anyai nagyszüleihez. Különösen vakáció alatt szeretett hazajönni, fürödni a Sajó vizében.

*„Szoknya ügyekkel dicsekedve,
cigarettáztunk, nevetgélünk.
Valaki felolvass egy könyvből,
aztán begázolunk a vízbe,
fénykoronás benne arcképiünk.
Latin szótárunk félredobva
hever a zsíros kenyér mellett.
Dúsak vagyunk, miként a nyarunk,
s könnyűek, akár a játszólépkék.
Hangunkra a holnap felelget.”*

A költő azonban, a már lakatlan, de még berendezett tornaljai házba – a nagypapa elhalálása után is – olykor be-betér. (A megözvegyült nagymama Rimaszombaton lakott a családdal.)

Veres János a szülőhazájáért – Gömör falvaiért és népéért – féltő gondot viselt. Itt a Sajó, Rima, Balog vonzásában csaknem kizárólag magyarok élnek. Városát, Rimaszombatot pedig féltette, óvta volna a fölösleges, ún. városrendezés címén végrehajtott rombolástól, lebontástól, de aki ennek érdekében tehetett volna valamit, olyan nem akadt.

Veres János nagyon szerette népe beszédét, dialektusát, azonosult azzal. Szinte kordában tartotta magát beszéd közben, hogy ki ne essen a palóc nyelvezetből. A *Hűség* c. versében ezt örökíti meg:

*„Melléte, Naprágy, Rakottyás,
Kerepec, Bakti, Guszona,
én üzenek most, senki más,
fáitok régi rokona.
Szelíd táj, vérem lett,
húzómban hordom sorsodat,
»szeker« a szekér nyelvemnek,
s holtom napjáig az marad.”*

Hogyan lett költő Veres János?

Mondják, minden rosszban van valami jó is. Apámmal is így esett a dolog. Érettségije évében, 1949-ben futballistaként megfázott – a gimnázium csapatában játszott –, s a megfázásból tüdőbaj keletkezett, szanatóriumba került. Még húszéves sem volt, amikor a szanatóriumban verseket kezdett írni.

Abban az időben kezelte magát ugyanott Fábry Zoltán. Ő terelgette, segítette, így azt mondhatjuk: ő avatta költővé, íróvá.

Később, már idős korában az ekkor – 1951 előtt – írt verseit, *Fekete május* címmel, nyitó ciklusként tette a kiadásra váró *Ikarusz* című, összegyűjtött verskötetébe.

1952-ben már újságíróskodik – de még a szanatóriumban van –, és az Írószövetségi tagságát is megkapja.

Ezután – ahogyan mondani szokás – sínen ment minden. Verskötetei sorra jelennek meg. Ezek a „kötetek” – mint az általában szokás volt – kis formátumú, vékony, ám keménykötésű kiadványok voltak: *Három fiatal költő, Ifjú szívem szerelmével, Tüzek és virágok, Fehér szarvas, Földrengés után* – novellák –, *Homokvirág, Mikrovilág*.

A hitves

Aztán az 1968-as események után letiltás, hosszú szünet, szilencium! Húsz év kiesés! Kitiltás! Sem a sajtó, sem a rádió nem ad helyet a megszólalására, jelenlétének érzékeltetésére, egészen a fordulatig.

A költő a korábban megjelent verseit, s néhány újat összegyűjt, kötetben szándékozik megjelentetni *Életút* címmel. Ám itt a letiltás! Dicséretére válják a Madách Kiadó akkori vezetőjének, az *Életút* kötetet – ugyan vékonyabb formában – de kiadta 1989-ben!

Veres János kisebb-nagyobb megszakításokkal hét évig volt a szanatóriumban. A gyógyulással töltött évek, az ottani élet, szokások, véletlenek ugyancsak meghatározták akkori költészetét, s a költő fiatal kora szintén befolyásolta írásait. Ezek a hatások alakították ki a szanatóriumi és szerelmes verseit, a nem is akármilyenekre sikereredetteket!

A szanatórium korbácsolta életre: betegség – gyógyulás; izzó szerelem – lemondás. Mindez nem maradt nyom nélkül. Ezért a kigyógyulás után jó is volt és nem is elhagyni a szanatóriumot.

Ám a végleges otthagynia a szanatóriumnak ujjongást, bizakodást, hitet adott énjének. Ebből az időből való egyik verse, a *Márciusi ének*, amely 1955 körül íródott. A költő ekkor 25 éves, s épp csak elhagyta a szanatóriumot, indult az életbe, azaz ekkor kezdi el annak a sokmindennek a feldolgozását, ami vele a szanatóriumban megtörtént.

Egy ifjú „titán” – Veres János *Jéghegy* c. kötete megjelenésekor – kritikát írt a kötetéről. A „sokadik” nemzedékhez tartozó ifjú kritikus távol áll Veres Jánostól minden tekintetben. Kritikája is ezt tudatja az olvasóval! Nem ismeri műveit, azok keletkezésének körülményeit, magát a költőt sem, hiszen sosem beszélt vele! Az említett versről azt írta: „...ezt a verset már nem tudom még csak elolvasni sem...” Ezek szerint az ifjú titán csak azt tudja, amit mások belesulykoltak. Nem is nézett utána, hogy Veres Jánosnak is volt egy Flórája, azaz Júliája, aki elhagyta őt.

A másik, ami ehhez a vershez fűződik: a gimnazista diákok – a hatvanas években – tudomást szerezve a *Márciusi ének* című versről, kapva-kaptak rajta, és ballagáskor ezzel a verssel búcsúztak a tanáriban tőlünk, tanároktól.

A fiú

Én is idézek egy emléket ebből a korból. A hatvanas években még a családi házban laktunk, s kertünk végében volt a Kereskedelmi Iskola. A végzős diákok búcsúdalai áthallatszottak hozzánk, s ez apámat megihlette. Így esett, hogy verset írt róluk és nekik: *Levél a fiatalokhoz* címmel.

A hitves

Ha már az előbb kifakadtam a kritikus ellen, még egy esetet felidézek; ez a *Palóc madonnák* című verséhez kötődik, amely ekkor először jelent meg a *Mikrovilág* című kötetben. Erről a kötetéről ezúttal egy másik, neves kritikus írt véleményt. A *Palóc madonnák* c. versről mindössze ennyit: „csak szóhalmaz”. A kritikus nem ismerte fel a műven rejlő fojtott feszültséget, nem vette észre történelmünk – mindenkori asszonyokon keresztül – bemutatását.

Az adott író, költő, stb. a megjelent kritikák alapján sorolódik be a lexikonokba, az pedig hitelesnek vélendő. Csakhogy, ha oda valótlán adat került, vagy éppen

fontos dolog maradt ki, azon már nem lehet segíteni. Az adott költőt, író, stb. ennek alapján fogják máshol idézni, méltatni, elparentálni, stb.

Az ilyen félresikerült kritikát csak akkor lehet részben jóvátenni (az eredetit nem lehet kiradírozni), ha a becsületes kritikus, észrevéve a hibát, a lexikon egy újabb kiadásában a tényeket már helyesen, annak megfelelően tünteti fel.

Szerencsére Veres Jánosnál – a *MAGYAR IRODALOM Szlovákiában 1945–1999* kötetben – már sok valós adat a helyére került. Persze még mindig akad hibás állítás, de a lényeges dolgok „bekerültek”: kitüntetései, a Tompa Mihály Klub, a Fáklya Irodalmi Színpad... Sőt, utalás is van arra, hogy ezekről bővebben, azokat értékelve kellene másutt írni! Sajnos, mire ez a „jóvátévő” kötet piacra került, a költő már nem olvashatta.

A fiú

Maradjunk gondolatban még mindig a hatvanas éveknél, azért, mert ez időtől kezdve létezek én is, és a TMK is! Apám két remekműve!

Az első, a TMK, több mint 35 évet megélt kulturális kör. Az egykoron sikeresen működő, sok embert megmozgató, sok pompás előadót idevonzó, tanítva szórakoztató, bennünket magyarságunkban megtartó, lelket melengető és vidámító Tompa Mihály Kulturális-kör!

Az 1962-ben megalakult TMK varázsereje abban rejlett, hogy minden rendezvénye kalákában jött létre, a társaság által, erkölcsi és anyagi támogatásukkal, jelenlétükkel. A TMK-t senki nem finanszírozta! Nagyon hasznosak voltak az előadások utáni beszélgetések a mindenkori előadóval, a TMK tagokkal.

Az ilyen együttléteken Veres János kitűnő humorával élénkítette a társaságot. Mindenki jól érezte magát közelében, vonzásában! Ő volt mindenki „Zoli bácsi”-ja. Erre a címre, titulusra volt a legbüszkébb. Pedig Magyarországon – a letiltás ideje alatt – a Palócföld közölte írásait, melyért Madách-díjat, és Pro Gömör-díjat is kapott! Kitüntetései között ott van még a Blaha Lujza-díj, több példánya és fokozata a CSEMADOK kitüntetéseknek. Elhunytá után pedig a Magyar Köztársaság Elnöki Aranyérmét is megkapta.

A Fáklya Irodalmi Színpad is, a versmondók nagy része is a TMK-ból nőtte ki magát. Ez az alkotása Veres Jánosnak csaknem tíz évig, azaz a letiltásig működött. Sok-sok szép előadásban részesítették a város közönségét. Ami még ettől is több, az az, hogy a Jókai Napokon, ezen az országos komáromi seregszemlén évente díjazott volt! Sőt, a fődíj mellett egyéni díjazásban is részesültek. Pl. szerző, rendező, zeneszerző, szavaló, közönség és egyéb díjban. Ezt a sok díjat évente elhozták, nem akadt ellenfelük!

Többször nézték őt másnak, más foglalkozásúnak. Tudott dolog, hogy apám barna hajú, -szemű, s nyáron nagyon barna bőrű volt. Ezzel függ össze az első összetévesztés. Riportúton volt, megszomjazva betért a kocsmába egy pohár italra. A söntésben a mellé szegődött cigány fiatalember vállon ütötte „Te most hol muzsikálsz?” – kérdés közben. Apám vette a lapot: „Most nem muzsikálok, mert betegállományban vagyok.”

Egy tátrai üdülésen történt: megérkezve az üdülőbe, annak rendje és módja szerint elhelyezték. Másnap jelentkezett a főorvosnál, mint új vendég, aki sajnálkozva mondta, ne haragudjon, hogy nem az X pavilonba tették, de ő máris átutalja oda, mert

a zsidóknak arra joguk van. Apám felvilágosította a főorvost, hogy ő nagyon jól érzi magát a helyén, és lehet, hogy az orra kissé nagy, kissé hajlott, de sajnos nem zsidó.

A Balatonnál nyaraltunk már sokadik alkalommal. Úgy döntöttünk az egyik napon, hogy újra felkeressük a számunkra kedves Vámosi Csárdát. Odaérve, a csárda előtt nagy sokadalmat találtunk. Leparkoltunk, majd közelebb mentünk. Akkor vettük észre a fák alatt ülő kurucokat, labancokat, jobbágyokat, ugyanis filmezés zajlott a csárdában és éppen szünetet tartottak. Apám azért csak bement a kapun, s az egyik filmes ember örömmel ment felé, és szlovákul szól hozzá: „Pán doktor, dopre ze este tu, nasa herecka je chorá, uz vás caká!” Apám látva, hogy összetévesztették, szintén szlovákul azt mondta: „Máris jövök, csak elhozom a táskám.” Azzal futás az autóhoz, s jól a pedálra taposva eliszkoltunk.

Amikor a Pro Gömör-díjat kapta Magyarországon, akkor ugyanilyen díjat kapott az itteni református püspök is. A díj átadása után a kedves polgárok, a jó kálvinisták megilletődve szorongatták a kezét Veres Jánosnak, a költőnek, majd az egyik idősebb úr ilyenképpen hódolt: „Püspök úr, ön a mi emberünk!” Hát, lehet ilyen hitet elrontani? Csak gyorsan lelépni lehetett.

A hitves

Veres János szűken mérte feleségéhez szóló verseit. Az ún. „zöld füzetben” található bejegyzésből tudtam meg, hogy miért. Ezt írja: „Úgy szeretnék feleségemről írni, de a szerkesztőknek nem tetszenek az olyan írások, amelyekben csak szín és hangulat van, lágy emberi érzés, csönd, líra!...”

Tudott dolog, hogy biológus vagyok, így időnként arra kért, mondjak neki mezei virágneveket. Többször a szótagot is megadta, hogy rövid, vagy hosszabb szavú legyen a virágnév. Pl. imola, kakascímer, vérfű, varfű, habszegfű stb. Ilyen virágnevekkel illetve a népet, az itteni magyarokat, akikért és akiknek nagy szeretettel, gonddal és aggodalommal írta verseit.

Ugyanakkor a hatalmon lévőknek rusnya hüllőknek, sáskafiaknak, farsangi maszkoknak, dögevőknek titulálta.

A mai fiatalok Veres János sok versét megzenésítették, s gyakran éneklék azokat, sőt CD-lemezen is megjelentették.

A fiú

Mit csinált Veres János?

Azt már tudjuk róla, hogy 1949/50-es tanévben – mint nyolcadik osztályos – szlovák gimnáziumba járt, mert magyar gimnázium Rimaszombaton még mindig nem volt, súlyosan megbetegedett és szanatóriumba kényszerült. (A nagyszülők, a tornaljai nagy ház felét eladták, s azon Svájc-ból hozattak Streptomicint. Ez a Streptomicines kezelés tette lehetővé a teljes gyógyulást.) Tehát, még érettségije sem volt! Csak a teljes gyógyulása után, magánúton szerezte meg az érettségit, de már magyar nyelvű gimnáziumban, Rimaszombaton.

Éppen annyi ideig volt a szanatóriumban, míg osztálytársai diplomát szereztek. A szanatóriumi évek és az otthoni magány rengeteg jó és hasznos könyv elolvasására adott alkalmat, így autodidakta módon művelte magát.

Volt mire építenie. Eminens diák volt a gimnázium első öt évfolyamában a háború előtt. Az ötödik évfolyamot a háború kettészelte, így arról nem kapott bizonyítványt.

Kitűnő volt a nyelvérzéke, a szlovák nyelvet anyanyelvi szinten tökéletesen ismerte és tudta. Otthonos volt a latin, a német és a francia nyelvekben! Egyetemet végzett barátaival olykor versenyeztek, vetélkedtek irodalmi kuriozitásokból és latintudásból. A költő ezekben a játékokban verhetetlen volt!

A szanatóriumból végleg hazaérve gépírói beosztásban dolgozott az egészségügyben, először a tiszti főorvosnál, azután az onkológus doktornál. Azért ott, mert az édesapja, egy jó nevű fogász ismeretsége révén, ún. „könnyű” munkát itt tudott számára szerezni. Ezt a beosztását az egészségügynél nevezi a költő humorosan „szanitész”-nek!

Mikor a költő megismerkedett az itthoni lehetőségekkel, maga szerzett állást. Így került a Járási Művelődési Házba előadónak írói mivolta, általános műveltsége és a nyelvek tudása végett, ahol később igazgatóhelyettesi feladatot is betöltött.

A magyar kultúra terjesztése, a TMK, az Irodalmi Színpad, a CSEMADOK-ban végzett munka nem tartozott a Művelődési Házban végzett feladataihoz. A város és a környék magyarjainak érdekében történő mindennemű, a kultúrával kapcsolatos munkáját ingyen, szabadidejében végezte nagy szeretettel és alázattal.

A hitves

Tagja volt a CSEMADOK Járási Bizottságának, s annak Közművelődési Szakbizottságának is. Ez utóbbinak később elnöke lett.

E rangos bizottság keretén belül javaslatot tettek régiónk javítására. Abból indultak ki, hogy Dél-Szlovákia mezőgazdasági terület, s zömmel magyarok lakta vidék. A javaslatok többek között az ő érdeküket volt hivatott szolgálni. Pl.: Legyen magyar nyelvű tanoncképzés a mezőgazdasági iskolában. (Megvalósult.) Építsenek húsgyárat. (Megvalósult.) Legyen Borüzem. (Megvalósult.)

A szlovák szerveknek nem tetszett, hogy a magyarok javaslatokat tudnak adni kardinális ügyekben. Ráadásul ezt olyan módon teszik, hogy nem is lehet kifogásolni. Ezért keresték a módját és az alkalmat az elnémításukra.

Kapóra jöttek az 1968-69-es események. Abban a zavaros időben könnyen lehetett bárkit koholt vádakkal megtámadni!

A fiú

Így esett, hogy Veres Jánost koholt vádak alapján kizárták a pártból! Akkor ez a megsemmisülést jelentette még a családtagok számára is. Pl. Anyám nem kaphatott jutalmat, juttatást nyugdíjba menése előtt, noha ezt mindenki megkapta az igazgató javaslatára. Én pedig nem jelentkezhettem külföldi főiskolára, ahol néprajz és geológia szakon kívántam volna továbbtanulni, bár arra készültem már évek óta!

A költőt minden hazai lapból, rádióból kitiltották a legtermékenyebb időszakában. Ráadásul megbetegedett, az idegosztályra került agora fóbiával (félelem a szabad térségben). Írásai itthon 20 évig, azaz a fordulatig nem jelenhettek meg.

E 20 év alatt az akkor 40 éves fiatal, hatni, alkotni tudó ember a fordulat után már 60 éves, félreállításhoz szokott fóbiás egyén.

Már nem volt ereje-bátorsága kiharcolni sem rehabilitálását, sem újra írni.

A hitves

Betegségéről el kell mondani, hogy ez a félelem nem azonos a bárki által megtapasztalt egyszerű félelemmel. Ez egy kóros félelem, amely, ha egyedül van a szabad térségben, oly erősen hat, hogy elájul. Betegsége azzal kezdődött, hogy munkába menet az utcán elájult, a járókelők szállították a kórházba, ahol egy évig kezelték.

Üldözői itthon sem hagyták nyugton, a titkosrendőrség emberei a lakására jártak. Tették akkor, amikor én munkában voltam.

Ezt a szörnyű időt eleveníti meg az *Azért születtem* c. versében.

A fiú

A fordulat után – mint azt már említettük – nem írt új verseket. A meglevő dolgait – ahogyan ő mondta – „betakarította”. Kéziratait gyűjtötte, öt kötetbe állította össze egy majdani kiadás reményében: versek; versfordítások; vegyes próza – riportok, tanulmányok, esszék; színdarab; honismereti kislexikon.

Ha nem tiltják le 20 évre, akkor ezek az összeállítások már mind közkinccsét képeznének. Megmaradt volna a folytonos kapcsolat az olvasóval, és az író, költő társaival is. Ám így, még csak az sincs megmagyarázva a nyilvánosságnak és a szakembereknek, a közben felnövekvő új nemzedéknek, hogy miért nem volt jelen Veres János 1970-től a hazai irodalomban, médiákban?

Halálakor a megjelent nekrológok kapcsán döbrentünk rá, hogy milyen hézagos még az íróknak is a tudása, ismerete Veres Jánosról. Akkor mit tudhat az olvasó, akinek nem volt alkalma tőle mit olvasni, s az elhallgattatása óta felnövekedett olvasótábornak még csak megismerni sem volt alkalma a költőt.

A hitves

Ha Veres János költészetét röviden jellemezni akarjuk, elmondhatjuk: humánus, emberség, tele népünk, szülőföldünk magyarjainak dicséretével, csodás megidézéssel; szavai ereje, színe teljessége a néphagyományra támaszkodik. Ő is pontosan megfogalmazta a honhoz, az ősi földhöz való ragaszkodás minden erőt mozgósító parancsát. Ami Vass Albertnél a kő, az Veres Jánosnak a homok:

*„A homok mondja el majd a szélnek,
vagy a szél a homoknak...”*

„Romlásnak indult...?”

Nyelvművelés, nyelvi ismeretterjesztés, nyelvtanoktatás

A magyar nyelvtudományban, de főként a közéleti (művelődési) sajtóban az 1990-es években kibontakozott nyelvművelés-ellenesség nagyon sok területet érint. A következőkben néhány főbb érv, megállapítás szerint járom körbe a témát.¹

Kéretik a nyelvészt nem kérdezni arról, hogy mi helyes és mi helytelen a nyelvben! Attól meg esetleg dühbe gurul, ha valaki azt kérdezi: „Ezt már szabad használni?” Mindent lehet használni! (Itt most kedves Olvasóim, az egyértelműség kedvéért kiteszem az érzelmi hozzáállásomat mutató jelet, a mosolykódot: ☺! Nem kell mindent szó szerint érteni, én kérem, olykor ironizálok ☺!)

A leginkább „helyesnek” tartott, vagyis szabályosságot megkövetelő terület a nyelvben: a helyesírás. Igen „csúnya” szó, szakszó vonatkozik rá: *ortográfia*. Leginkább az ortopédiára rímel, arról pedig a nem mozgó ízületek, a recsegő csontok, a sántikálás jut eszünkbe.

A magyar helyesírás (ortográfia) szabályozásával többen furtonfurt perlekednek. *A magyar helyesírás szabályai*, azaz az akadémiai helyesírás egyik kritikusáé szerint: „helyesírási ló”.² Túlzottan egységesítő (változatokat nem tűrő), telis teli van logikátlanságokkal, nyelvészeti szemlélettel nem indokolható túlszabályozással. Az pedig már egyenesen méltatlanság, hogy a Magyar Posta technikai okokból megváltoztatott címzési szabványát az MTA hitelesíti („Hát ide süllyedt a Magyar Tudományos Akadémia, hogy a Posta tisztán praktikus, az éppen működő japán gépcsodához idomított címzésmintáját beemeli a magyar helyesírás szabályai közé?”³) És nehogy már valaki beleszóljon, mondjuk, a magánlevelezésbe! Meg se próbálják megkérdezni a nyelvésztől egyértelmű válaszra váró honfitársaim, hogy *árbóc* vagy *árboç*, *mad-zag* vagy *ma-dzag*, *ovoda* vagy *óvoda* (esetleg *óvóda*), *tizes* vagy *tízes*, mert megválaszolja: „Rángassák a nagymamájukat.”⁴

Drága feleim, a magyar nyelvet ne féltsük már annyira (sehogy se féltsük)! Egyébként se lehet, se logikailag, se történetileg, se nyelvészetileg levezetni, hogy *Nyelvében él a nemzet!* („Mijében él a mi?” kérdezi az egyik kritikus). A magyar nyelv – legalábbis a határokon belül – egységes, mindenki érti, hogy mit mond a rádió, most inkább el kellene kezdeni nyitni, idegen nyelveket tanulni. És – hogy folytassuk a kritikust: „...ha feltenné valaki azt a kegyetlen kérdést, hogy a magyar nyelvet kell megőrizni, vagy ezt a népet... Európához integrálva kell fölemelni, ha volna ilyen kegyetlen választás, hogy a kettő közül melyiket, akkor én inkább föl-adnám a magyar nyelvet és azt mondanám, hogy ezeknek az embereknek az életét, agyát, minőségét, lehetőségeit, prosperálását emelném inkább föl. Szerencsére úgy látom, hogy ezt a kérdést azért ilyen erősen nem kell fölteni, hiszen lám a finnek, hollandok, görögök, más kisebb nyelvet beszélők is elvannak. Néha súrlódásokkal, de megőrizve saját kultúrájukat, vagy inkább azt megőrizve és egyben állandóan

át- és átmosva rajta a nagy nemzetközi kultúrákat, mégiscsak a kettő megtartható, a sikeres nép is meg a nyelv is.”⁵

A kritikus-nyelvész újabban tudatosítani akarja, hogy a „nyelvművelés” alapelvei (ha egyáltalán vannak) hibásak, ha nincsenek, akkor még nagyobb a baj. Mert, tessék végre tudomásul venni: a nyelvtudomány deskriptív (jelenségeket leíró) és nem preskriptív (előíró), különösen nem proskriptív (feketelistákat gyártó). Tudományosan nem indokolható meg, hogy mi a helyes és mi a helytelen, az egyetlen mérce a kommunikációs sikeresség. Vagyis: „Máma má’ beadhassák a inekciót” nyelvészeti szempontból egyenértékű a „Ma már beadhatják az injekciót” mondat. A nyelvben semmit se lehet és ezért nem is szabad „helyeselni”.

Ott van az a fránya suksüközés, hát félreérthető-e a suksükös (jelen esetben), egyik alváltozata, a csukcsükös forma?

*A pálinka folyékony nagykabát, és a fogakat is *tisztítsa*.
A pálinka folyékony nagykabát, és a fogakat is tisztítja.⁶

Az *aki, amely, ami* is összekeverhető, bár azért adódhat félreértés:

Pistike kipréselte a citromot, *amelynek* megitta a levét.
Pistike kipréselte a citromot, *aminek* megitta a levét.⁷

A következőket nem lehet félreérteni, hiszen adott helyzetben mindenki érti, hogy miről van szó (elárulom, ugyanarról):

Az a bunker láma nem vágta, mitől szaksz az egész.
A kis gizda nem vette le, hogy unfrankó a cucc.
Ennek a zokninak nem esett le, hogy tök béna az ügy.
*Az a nagyképű bunkó nem értette, miért rossz a szóban forgó ügy.*⁸

Az első példa a világhálós, vadonatúj kreatív szleng (leginkább írott szöveg), a „hálótársak” szövegelése, a másik inkább egy valóságshow-ból való „nagyon laza” beszélgetés, a harmadik egy korábbi korszak szlengje (s nyilván ma már szélesebb néprétegek értik), a negyedik pedig már-már köznyelvi, ha nem is tartozik a „nyilvánosság” bevett formái közé a „bunkó”. Adott közegben ezek a mondatok világosak. Nyelvészeti szempontból egyenértékűek. De minden helyzetben megfelelőek? Társadalmi-kulturális szempontból is egyenértékűek?

A nyelvművelés (elégé el nem ítéhető módon!) külső – főként kulturális, társadalmi – szempontokat visz be a köztudatba a nyelvvel kapcsolatban. „Az érték-elvű nyelvészet nem gondolat-, hanem érzelemébresztő...” Pusztai retorika.

A nyelvészek szerint a nyelvműveléssel főként az a baj, hogy túlzottan egységesítő, „a művelt köznyelvtől való eltéréseket devianciának láttatja”, valamiféle „ideális nyelvet” feltételez, s mindezeket tudományosan alá nem támasztott elvek alapján teszi. Nem analizál eléggé, hanem homályos szintéziseket gyárt. Nem nyelvtudományos, hanem „nyelvészkedő”. Nézetei eklektikusak: hol logikázik (a felvilágosodásból eredően), hol büszke hagyományörző (romantikus), mindeközben keveset tanít a nyelvről.

És éppen ez itt a fő baj a nyelvészeti ismeretterjesztő munkákat is író költő-kritikus szerint: „...a nyelvtudomány Magyarországon kevésbé vált az általános műveltség részévé, se klasszikus alapelvei, se újabb eredményei nincsenek ott az igényes közgondolkodásban. Egyrészt konzervatív, tényfelsoroló diszciplínának tekintik, melynek feladata a hagyomány továbbadása, a jelenségek osztályozása és címkézése, tehát taxonómia. A laikus úgy véli, mindenre megvan az egyértelmű „helyes” válasz, az a nyelvész dolga, hogy megmondja... Másrészt a nyelvészet úgy tűnik fel, mint értékközvetítő, ízlés- és viselkedésformáló tevékenység, mely esztétikai, nemzeti, vagy akár erkölcsi alapon, tehát óhatatlanul szubjektíven hoz döntést arról, hogy mi jó és rossz, mit mondjunk, és mit ne mondjunk. Ez a fajta nyelvészet – a nyelvművelés, stilisztika, szónoklás – nagyon érdekes, állásfoglalásra ingerlő... ám nincs episztemológiai mélysége: kevés benne a tudomány és sok az esszéisztikus-zsurnalisztikus elem, a moralizálás.”⁹

A kritikusnak természetesen sok mindenben igaza van. Csak néhány dolgot nem hangsúlyoz eléggé. Például azt, hogy a nyelvtudománynak a kezdetektől fogva elválaszthatatlan része volt a „hasznos” nyelvészet. (A gyakorlati igény, a nyelvművelés hozta létre a nyelvtudományt, s most mintha a nyelvtudomány szeretné fölszámolni alapjait...) Ha úgy tetszik (s miért ne tetszene úgy ☺!), akkor a nyelvtudomány koronként, irányatonként változóan hol inkább deskriptív és preskriptív. A preskriptivitás (előírás) nem föltétlenül valami ember- és egyéniségellenes irányzat, hanem többnyire a nyelvi kommunikáció sikerességét és így a társadalom működését szolgáló törekvés. Ebbe nagyon sok minden beletartozik: az iskolai nyelvtanok, a szótárak, beszédtechnikai, retorikai, stilisztikai, szövegszerkesztési kérdések, idegennyelv-tanulási, fordítási feladatok, napjainkban az informatika nyelvi következményei, kérdései stb. Ma ezeket alkalmazott nyelvészetként tartjuk számon, s ennek a tudományágnak tanszékei vannak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Szegedi, a Debreceni, a Pécsi és a Miskolci Egyetemen, a Berzsenyi Dániel és a Nyíregyházi Főiskolán. Képviselői közül pedig több százan vesznek részt az alkalmazott nyelvészeti konferenciákon.

A tudományoknak, a nyelvtudománynak, (azon belül vagy kívül) a nyelvművelésnek voltak és vannak hibái. De azért az nem állítható, hogy a legjobb nyelvművelőink ne lettek volna (koruk) nyelvtudományában képzett emberek. Hogy álláspontjukat, véleményüket ne nyelvészeti elvek (valódi nyelvi adat, történetileíró-filológiai vizsgálat, ellenőrizhetőség) alapján határozták volna meg. Hogy ne hangsúlyozták volna a nyelvi sokszínűséget (például a nyelvjárások, a szleng értékeit; a zárt e hangot). Hogy ne hangoztatták volna elégszer: a nyelvközpontú szemlélettel szemben az „emberközpontúságot”, a kirekesztéssel, „negatív” példák hangsúlyozásával szemben a „pozitív” (jó példákat felvonultató) nyelvművelést. Nem a nyelvművelésnek köszönhető, hogy a „nyelv” kérdése szinte közügyé vált Magyarországon?

Részben ez ütött vissza.

A tudományos álláspontok leegyszerűsítése, sablonná válása. A „népi nyelvművelés” nyelvi babonateremtő módszerében (amelyekről éppen a nyelvművelők rántották le a leplet¹⁰). A purizmus megmosolyogtató és lehetetlen elvárásaiban. („Megszámoltam, hogy hány idegen szót mondott az előadásában a nyelvész úr!”) A nyelvhasználattal, a nyelvhasználókkal szembeni türelmetlenségben („Újabban

nagyon elterjedt...”, „Egyre többet hallom...”), a nem tudatos kirekesztésben, esetleg agresszivitásban.

A nyelvi cselekvésben sokféle tevékenységi és magatartásforma van, nem lehet egy kalap alá venni a nyelvpolitika-nyelvstratégia-nyelvművelés-nyelvhelyesség-nyelvvédelem-nyelvápolás különféle szinterein tevékenykedőket. A nyelvész-nyelvművelők nem kapnak „gutaütést” a nyelvi újdonságoktól, izgatja őket a társadalmi, nyelvi sokféleség, a stilisztikai helyesség, az informatikai világ, a nyelvi változás.

Végezetül a nyelvművelés kritikusai sem beszélnek és írnak akárhogy. Kinek könnyed, kinek kicsit döcögős a stílusa, de mindegyikük ragaszkodik a Magyar Tudományos Akadémia által jóváhagyott helyesíráshoz, írásában és előadásában nem *nákol*, *suksüköl*, keresi a választékos kifejezéseket és véletlenül sem cseréli össze az egymásra nagyon hasonlító szavakat. Akkor ezt mi szerint és miért is teszi? Vagy: ő teszi, de más ne tegye?

Mégis, tudományos alapon sokan úgy vélik, nincs helyes és helytelen: „Azokban a beszélőközösségekben, amelyekben számottevő központosulás zajlott le, az anyanyelvi beszélők általában kialakítanak valamilyen elveket arról, hogy mely nyelvi formák helyesek és melyek nem. A nyelvészek egyetértenek abban, hogy a nem anyanyelvi beszélők elkövethetnek olyan hibákat, amelyekre ráillik a nem helyes címke, amilyeneket az adott nyelv anyanyelvi beszélői soha... Nem értenek viszont egyet azzal, hogy az anyanyelvi beszélők által használt nyelvi formák is jogosan ítélték helytelennek.”¹¹

Ezek után föltehetjük a kérdést: nincs helyes és helytelen? Az egyik lehetséges válasz: „Igenis van helyes és helytelen, de tudni kell, hogy nyelvészeti vagy társadalmilag értjük-e. A nyelvi alakok társadalmi helyességét mindenki tanulja meg, mérlegelje és a helyzethez illően tartsa be – vagy szegje meg, ahogy műveltsége, vérmérséklete diktálja.”¹²

És ehhez milyen tevékenységre van szükség? „Az iskola mutassa föl, milyen a művelt nyelvhasználat, mintegy maga ajánlja föl ennek elsajátítását, segítsen maximálisan annak, aki ezt óhajtja, de ennél tovább ne menjen.”¹³

A modern, tudásalapú társadalomról vallottak alapján persze kitágíthatjuk az iskolai hatásokat. Hiszen ma már „élethosszig való tanulásról” (ez egy érdekes fogalom, sokféleképpen fordítják: *egész életen át való tanulás*, *holtig való tanulás* stb.) van szó, s egyre nagyobb a szerepe a felnőttnevelésnek (andragógiának). Nyelvművelő szempontból hozzátehetjük: az iskola mellett és azt követően pedig ott van a nyelvi ismeretterjesztés, a nyelvészeti tárgyú tárca. Akár ne is nevezzük nyelvművelésnek. Pedig az.

A nyelvművelést érő kritika fő vádpontja: a nyelvművelők nem fogadják el a nyelvi változást, minden újdonságot nyelvromlásnak értékelnek. Pedig sem a nyelvromlás, sem pedig a nyelvfejlődés nyelvészeti eszközökkel nem ragadható meg. Sőt, olyat is hallani (a Mindentudás egyetemén megszólaló nyelvésztől), hogy egyáltalán nem tudjuk, mitől változik a nyelv. Hát, nyilván van, aki nem tudja ☺! De akkor mitől „mindentudás” a Mindentudás?

A nyelvromlással kapcsolatos sirámok régi időkből fakadnak és ősi, antropológiai beidegződésre vezethetők vissza. A magyar kultúrában különösen mélyen van kódolva egyfajta pesszimiztikus hangnem. Már a 14. században felbukkan egy ún.

büntudathullám, ezt követi a 16. századi hungaropesszimizmus, majd a herderi jóslat..., amely – jól tudjuk – a nyelvújítás és a magyar nép felrázásának egyik kiindulópontja lett. A „romlás”, az „elfajzás” a magyar irodalom afféle nemzeti toposza lett. Apor Péter siránkozik Erdélynek átváltozásán, Berzsenyi, Vörösmarty, Ady versei valóságos breviáriumi a kárhozatnak.¹⁴ A hungaropesszimizmusnak nyelvi vonatkozásai is vannak. Ide sorolhatjuk a világelső káromkodásainkról kialakított nemzeti önképet, de az először külföldi antropológusok által megfigyelt panaszkodó kommunikációt, vagy az egyesek szerint a nyelvünkbe kódolt „tagadást” (a tagadó formák túlzott használatát) is. Ide sorolom a nyelvromlásról folyamatosan hangoztatott nézeteket is.

Mindazonáltal a mértékadó magyar nyelvvelő szakirodalomban (*Nyelvművelő kézikönyv, Nyelvművelő kéziszótár*) nincs szó a nyelvromlásról, romlásról, úgyhogy bátran állíthatjuk, a tudományos terminológiában a nyelvromlás nem létezik. A publicisztikai írásokban azonban valóban fölbukkannak képszerű fordulatok, amelyek a nyelv romlására utalnak. Ilyen kijelentések idézhetők lennének francia, német vagy más nyelvvelő írásokból is. Alapjuk tehát egy antropológiai (ontológiai) élmény: „Ez az érzelmi beállítódás – mutatis mutandis – összevethető talán azzal a jelenséggel is, amely lényegében minden kor idősebb nemzedéke által a saját kora fiatalságáról kialakult negatív vélemények túlzásaiban is tükröződik.”¹⁵

A nyelvromlás tehát nem ragadható meg, bár azért egy végső stádium, a nyelv kihalása nagyon is ténszerű. A nyelv nem úgy romlik, nem úgy hal meg, hogy például halálra issza magát vagy Dunába ugrik, hanem oly módon, hogy beszélői úgy döntenek, nem nagyon akarják már használni. Először csak a szaknyelvekben nem, azután az oktatásban, majd a nyilvános tereken. Végül csak a nagymama suttogja unokája fülébe a régi – anyanyelvi – varázsszavakat. Így lesz az anyanyelvből – *nagyanyanyelv*, majd az sem. Tehát nem a nyelv, hanem a nyelvhasználat színterei, végtére is mi, emberek „romlunk” (nyilvánvalóan a környezet hatására).

A nyelvészek természetesen tudják, hogy a nyelv sokféle változatban él és a használat miatt változik. A változásoknak különféle külső és a nyelvben zajló belső mozgatórugói vannak. Végeredményben persze minden változási folyamat valami külső hatásra indul el, és a nyelvben megy végbe. Az eredmény: nyelvi változat, amely helyet követel magának a nyelvi rendszerben. A változat élete lehet a párhuzamos egymás mellett élés, a kiszorulás vagy a másik forma kiszorítása. A nyelvhasználók leggyakrabban éppen a nyelvi változatokra kérdezik rá: melyiket használjuk? Úgy látszik, a nyelvhasználókban él egyfajta vágy a tökéletes, tiszta, egyértelmű nyelvhasználatra, amelynek mélyén a „tökéletes nyelv” eszménye rejlik. Ez nem föltétlenül a korábbi vagy a mai nyelvvelés hatására alakult ki bennük, hanem föltehetően valami ösztönös törekvés az egyértelműségre.

Bármennyire is relativizálható a nyelvromlás, azért mégsem teljesen haszontalan fogalom. Hiszen a „nyelvromlás élménye” is megragadható. Mert mit tekintenek elsősorban az emberek „nyelvromlásnak”? Meglátásom szerint a kommunikációs kapcsolatban, modorban, illemben bekövetkező változásokat, zavarokat, konfliktusokat. És ezek tényleg tapasztalhatóak, megragadhatóak, elmondhatóak. „Nyelvromlásnak” tartják a választékos nyelvhasználat visszaszorulását, általában a szleng, a laza közlésmód terjedését, a nyelvi durvaságot. A nyelvész tudja, hogy ezek valójában társadalmi jelenségek nyelvi vetületei. Nem nagyon gondolhatjuk,

hogy régebben kevesebb lehetett a nyelvi durvaság. Csak ma sokkal gyakrabban hallani a nyilvánosságban. Napokig téma lehet a parlamentben vagy valamelyik rádióban véletlenül bekapcsolva hagyott mikrofon. Nem tudom, hogy célszerű-e az ennek kapcsán kialakított véleményeket, észrevételeket pusztán iróniával szemlélni, s a fölvetődő kérdéseket a nyelvi kultúra (és a nyelvikultúra-ápolás) köréből kizárni? „Föl nem foghatom például, hogy nyelvész – mint nyelvész! – hogyan nyilatkozhat a trágár beszéd ügyében. Hiszen ez tipikusan nem a nyelvet, hanem annak társadalmi használatát érinti. A trágárságok hagyományos magyar szavak, hangalakjuk, ragozásuk, mondatbeli szerepük semmi szabálytalant vagy „romlottat” nem mutat: egyedül társadalmi jelzőszerepük sajátos. Ha ez nyelvi kérdés volna, akkor a bírálók nyilván a trágárságok illedelmesebb szavakkal való helyettesítését javasolnák, pl. Ki a hímvesző törődik ezzel? vagy A prostituált életbe! Ezt nem ajánlja senki; eszerint nem a szavakkal van baj, hanem a tartalommal, vagyis hogy a nemiséget, anyagcserét, stb. emlegetik az emberek. (Mintha az optikus zsörtölődne, hogy a szemüveggel mindenféle rondaságot is megnézünk.) Ám az, hogy miről beszélünk, tehát mondataink tartalma, egyáltalán nem a nyelvészet illetékessége... Van, aki úgy fogalmaz: nyelvünk „elszemetedett”. Ez értelmetlenség: a beszéd talán elszemetesedhet, ugyanúgy, ahogy a gondolkodás vagy az érzelmi világ is – de a nyelv nem. Legföljebb változhat, mint ahogy változik is...”¹⁶ A nyelvromlást elutasító tudós nyelvészeknek korábban már megfelelt a 20. századi nyelvművelő mozgalmat szervező író: „Nem támadom ezt az elméletet, mellyel végeredményben minden pusztítást és romlást is igazolni lehet. Csak azt nem hiszem el, hogy ezek a bölcselek akkor is ilyen elnézők, mikor olyan értékeket látnak veszélyeztetve, melyek nekik valóban becsesek és kedvesek, hogy akkor is ilyen magas nézőpontról szemlélik a világot, mikor a sötét sikátorban tulajdon életükre törnek. Bizonyos vagyok, hogy akkor szembeszállnak támadóikkal, a vak eseményeknek ellene szögeznek akarataikat, mint szintén létező erőt, melynek éppen a létezésénél fogva szintén létjogosultsága van, s azon igyekeznek, hogy megmentésük vele, ami menthető.”¹⁷

Az antropológiai élmény, az emberben élő félelmek nem tagadhatók. Illetve tagadhatók, de attól még léteznek. Olyasfajta dolgok tartoznak ide, mint az élet, a saját környezet, a kultúra előtérbe helyezése, védelme, az ősök tisztelete, az utódokról való gondoskodás, a táj, a rokonok megnevezése (hogy antropológiai nyelvészeti síkra is kalandozzunk). Valamint el kell fogadnunk, hogy a nyelv kibogozhatatlanul összekapcsolódott a kultúra más területeivel. Így például a hagyománnyal és az értékekkel (a környező világ objektumainak társadalmi meghatározottságai-val, amelyek kifejezik a hozzájuk való viszony pozitív vagy negatív voltát). Ebből a felfogásból táplálkozik számos gondolat a nyelvvel kapcsolatban, pl. a nyelv a nemzet emlékezte, nyelvében él a nemzet. Társadalmi folyamatokban ezeknek a figyelembe nem vétele mindenképpen rövidlátás, de elfogadom, hogy a tudománynak lehetnek más – értékmentes-nézetei is – például a nyelvvel kapcsolatban. Mivel én a tudomány társadalmi feladatát, felelősségét fontosnak tartom, úgy vélem, hogy van értelme nyelvi kultúráról beszélni (még nyelvész körökben is), vagyis értelmes és tudományos kérdések állíthatók nyelv és kultúra kapcsolatában. Nyelvészeti felfogások ide vagy oda: a nyelvi kultúra létezik, s tárgyalhatók olyan kérdések, mint pl. a beszéd- és magatartáskultúra kapcsolata, nyelvi udvariasság,

nyelvi illem, nyelvi durvaság.¹⁸ Ne feledjük, hogy például a megszólításformák vizsgálata milyen régi (és mennyire nemzetközi) nyelvészeti kutatási terület! Korábban a nyelvművelés fedezte föl és tárgyalta igen részletesen; elmondta róla mondandóját a nyelvtörténet-művelődéstörténet is, majd a szemiotika mutatta ki társadalmiviszony-jelölő funkcióját, ma a szociolingvisztika kívánja hatáskörébe vonni. Az emberek pedig tovább kérdeznek: „Hogyan kell megszólítani Nagy Anna minisztériumi főosztályvezetőt? Megfelelő-e a Tisztelt Kovács János megszólítás? És a Tisztelt János? Mi van akkor, ha a Tisztelt Asszonyom! megszólítást használom, és nem tudom, hogy a címzett asszony-e vagy lány? Még megsértődik...” Ez az egyetlen téma is mutatja, hogy a jelenségeknek hányfajta megközelítése és tárgyalásmódja lehetséges, s – nyilván – mindegyik érvényes is.

A braziliai őserdőben szinte évente fölfedeznek egy-egy új csoportot, amelyet azután megszállnak az antropológusok, nyelvüket (még egy új nyelv!) igyekeznek leírni. Azután szomorúan tapasztalják, nem új nyelv ez, hanem egy már ismert nyelv származékos, lecsupaszított változatát sikerült felgyűjteni.

Nyelvrömlés – a magyar nyelv esetében – jelenleg nyilvánvalóan nincs, hiszen ma magyar nyelven mindent ki tudunk fejezni, minden szakterület művelhető anyanyelven. Nem utolsósorban azért, mert elég sokan fáradoztak a magyar nyelv gazdagításán. De ne feledjük, hogy a magyar nyelvet nem csak határokon belül beszélik, hanem egyre többen csak szórványokban, leszakadva a magyar nyelvterületről. Igen furcsa nyelvhasználati formákat tapasztalhatunk. Ott már valóban romlik a nyelvhasználat. És ismerünk halkuló, pusztuló, valamint már kihalt nyelveket is. Már is ott a „rémkép”: „Romlásnak indult hajdan erős magyar” – nyelv. És természetesen tapasztaljuk a magyar nyelvi kulturáltság sokféle szintjét, amely gondolkodóba ejtethet bennünket. Hallva azokat az Unesco által közzétett, tudományosan megalapozott jóslatokat, hogy a 21. század a nyelvek kihalásának a százada lesz – talán nem is egészen indokolatlan a herderi jóslat. Igaz, jelen pillanatban még nem a magyar nyelvre.

JEGYZETEK

1. Részletek a szerző *„A magyar nyelv elé mozdításáról...” Vitairat a nyelvművelésért* címmel 2005-ben az Akadémiai Kiadónál megjelenő kötetéből.
2. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 95–111. A könyvről írt kritikám olvasható a *Kritika* 2004/7–8. számában. Ebben a fejezetben ennek a gondolatmenetét követem.
3. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 110.
4. Azóta persze több területre is kiterjed a szabályozás: a telefonszámok, benne a különféle mobiltelefonos számok világára, a gépkocsik rendszámára vonatkozóan. Lásd: Laczkó Krisztina-Mártonfi Attila: *Helyesírás*. Osiris, Budapest, 2004.
5. Uo. 94.
6. Az eredeti forrás: Balázs Géza: *Pálinka a közös nyelviünk*. Állami Nyomda, Budapest, 2003. 66.; a „csukcsükös” változat egy tudósításban jelent meg: B. D.: Egy kupica folyékony nagykabát. *Délmagyarország*, 2004. október 17. 3. A csillaggal való megjelölés a nyelvészetben a hibás vagy helytelen példát jelenti.
7. Holndonner Róbert László tanítványom példamondata. Köszönettel tartozom érte.
8. A példa Vajna Tamás: *Beszél ön lazául* című cikkéből való. *Heti Világgazdaság*, 2001. február 24. 75.
9. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 148.

10. Valóban maguk a nyelvművelők rántották le a leplet a nyelvi babonákról. Lásd pl. Szepesy Gyula: *Nyelvi babonák*. Gondolat, Budapest, 1986. De van nyelvművelő babonák címszó a *Nyelvművelő kézikönyvben* (II/366–372. Lőrincze Lajos írása), valamint – talán kicsit pontosabb terminussal – nyelvhelyességi babona a *Nyelvművelő kézisztárban* (420–421.).
11. Trudgill, Peter: *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 57.
12. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 274.
13. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 177.
14. Címünket is e körből választottuk: Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*. (Romlásnak indult...)
15. Herman József–Imre Samu: *Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon*. Magyar Tudomány, 1987/7–8. 513–531.
16. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 130.
17. Kosztolányi Dezső: *Nyelvtisztítók és nyelvpiszkitók*. In: Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek*. Szépirodalmi, Budapest, 1971. 155.
18. Ilyen kérdésekkel foglalkozik például a már két kiadásban is megjelent *Nyelvi illetan*. Szerk.: Deme László, Grétsy László, Wacha Imre. Hazafias Népfront, Budapest, 1987. Második, kiadás: Szemimpex, Budapest (1996?)

Ortutay Tamás alkotása, Balatonszárszó, 1998 (részlet)

BRASSAI ZOLTÁN

Merre visz az út?

Hajnalban arra ébredt, hogy a konyhában ég a villany. És beszélgetnek is, apa hangját hallja, nagyon fojtottan beszél, halkabban, mint szokott, sokkal halkabban, általában kicsit hangos, a háborúban nemcsak egyik lábát veszítette el, hanem az egyik fülére is megsüketült. Bár néha úgy tűnik, igenis jól hall, szokta is mondani anya, amit akarsz, azt meghallod, amit nem, nem, és ez apának nagyon rosszul esik. Valaki más is meg-megszólal, talán két ember, azok hangját nem ismeri, de lehet, csak így félálomban nem hallja jól. Mi történhetett már megint, nehéz napokat élünk át, nem mehetek ki a házból, az iskolába se, kár, jó dolog tanulni, de most tanítás sincs, azt mondják, ki tudja, mikor kezdődik újra.

Meg kellene nézni. Fölkel, odamegy az ajtóhoz, kicsit kinyitja, látja apát, aki két emberrel egy darab papír fölé hajol. Megismeri őket, tegnap este érkeztek, szállást kértek, már sötét volt, nincs hol aludniuk, pénzt is ígértek, apa nem fogadta el, pedig jól jönne, karácsonyra kaphatnék valami jobb ruhát, de apa csak annyit mondott, minek néznek bennünket. Lehoztak a padlásról két szalmazsákot, megtömték, hátul mindig van szalma, kaptak a Karcsi bácsitól, begyűjtáshoz jó lesz, szenet sem mindig lehet venni, este ad egy kis meleget, most a frissen tömött szalmazsákokra feküdtek az idegenek. Őt azután aludni küldték, kapott egy darab csokit az egyik férfitől, Pestről hoztam, tedd el, nekem már nem kell, csak akkor mondd meg a szüleidnek, hogy tőlem kaptad, ha már nem leszünk itt, ígérd meg, jó emberek vagytok. Azután még hosszan beszélgettek a felnőttek, hallotta a duruzsolásukat, mielőtt elaludt, a csokoládé a párnája alatt volt, nagy érték, ritkán jut nekik, akkor is csak az a kicsi Balaton nevű, csokis fűrészpornak hívják, de azért szeretik, ilyenformát meg egyébként sem látott, nem is magyar szavak voltak a papírára írva, ilyen biztos csak Pesten lehet kapni, bár Pestről csak annyit tudott, hogy a főváros, ott lakik a másik apánk, a Rákosi Mátyás, az igazgató úr mondta, meg hogy vannak ott rokonaink, de csak egyszer látta őket, mikor itt voltak a Juci néni temetésén. Más volt a ruhájuk, a hanghordozásuk, a tartásuk, mondta is a nagynéni, mire vágnak föl, ott van a tehéngané az ő fenekükön is, most meg mint ha nagyságos asszonyok lennének. Ezek az emberek is pestiek, de egészen mások, viharkabát van rajtuk, az utóbbi időben sok viharkabátos embert lehet látni, az egyiknél még géppisztoly is volt a kabát alatt, megismerte, a Liska erre mondta egyszer, hogy davajgitár, az orosz katonáknál láttak hasonlót, nélküle ki se léptek a laktanyából. Ráadásul hátizsákot is hoztak magukkal, mindegyikük egyet, jól meg van tömve, azt mondták, ruha van benne, kérdeztem én, nem is akarom tudni, mondta apa, és egy nagyobb táska is van náluk, ki tudja, minek. Cipőjük jó erős, irigyen nézte, neki ilyen szép sose volt, pestieknek van ez is, gondolta, meleg, újnak látszó, bár kissé elpiszkolódott nadrágjuk kevésbé érdekelte, a furcsa sapkájuk már

inkább, de azt meg letették, ahogy bejöttek. Miért pont ide jöttek, kérdezte tőlük apa, nem hiányzik nekünk a baj, tette hozzá anya, de apa egy tekintetével leintette, adj valami vacsorát, mondta, nem sok minden van, szólt anya, mire apa megint haragos lett, látta, milyen keskeny lett a szeme egy pillanatra, utána inkább azt figyelte, hogy asztalra kerül a kenyér, egy darab kolbász, az utolsó, holnapra csak zsíros kenyér lesz a reggelim, gondolta, de nem mert szólani. Valahogy ünnepélyes volt az egész, az emberek nem látszottak koldusoknak, azok is mindig kaptak valamit, ha mást nem, egy karaj kenyeret, most inkább vendéglátásnak tűnt az egész. Senki nem mondta meg a nevét, az övéket sem kérdezték, furcsa volt, ilyen vendéglátás, bár azt tanulta az iskolában, a magyar vendégszerető nép. Apa szemében emellett valami nagy-nagy szomorúság csillogott, és néha sóhajtott egyet-egyed, egyszer meg észrevette, feléje mutat titokban, megértette, előtte nem fognak beszélni, pedig már kezdte sejteni, mi készül itt, hiszen hallotta, hogy egyik osztálytársa is Ausztriába ment a családjával, szegény megtévesztettek, a kapitalizmusban éhezni fognak, mondta az utcában lakó párttitkár, akit bezzeg két hétig nem látott senki, most visszajött, nem volt még olyan nagyhangú, mint korábban, de önbizalma már részben helyreállt, akik hallották, mit mondott, bólogattak, de szemükön látszott, mindjárt kitör belőlük a röhögés, csak nem merik elengedni magukat, a legkülönösebb az volt, hogy a párttitkár hangján is érezték, nem hiszi, amit mond, szegény papagáj, mondták mögötte, mert egyébként nem tartották rossz embernek, inkább szerencsétlennek, itt, a határ mellett kell ilyeneket mondani, hülyét csinálnak belőle a főnökei, ő meg hiszi szegény, hogy ezt kell mondania.

Most les az ajtó mögül a fiú, és hallgat. Kérdeznek, apa meg válaszol, halkan magyaráz nekik, és valamit rajzol egy darab papírra. Hallja, hogy megkérdezik, valóban biztonságos-e az út, nincs-e arrafelé akna, apa azt mondja, úgy hiszi, nincs, de nézzenek a lábuk elé, esetleg kérdezősködjének az ottaniaktól. De hát ki tudja, lehet-e tőlük kérdezni, mondja a magasabbik férfi, fekete hajú, bajszos, keményebb hangú, mint a másik, a szőkés. Általában lehet, azok is átjárnak néha egy kis csempészárúért, cigarettáért, csokoládéért, csak segítenek most az embereknek, még a régi aknák helyét is tudták, emberek azok is, a spicliket meg lehet ismerni, de honnan, hát a szemük állásából. Csak arra figyeljenek, hogy a nagy nyárfa mellett jobbra kell fordulni, balra a határőrök helye van, biztos vannak már ott is pufajkások vagy valakik. És nézzenek a lábuk elé. Figyeljék a térképet, amit rajzoltam, értik, ugye, értjük hát, köszönünk mindent. Ha kiértünk, majd üzenünk magának, küldünk is valamit, mikor tudunk. Nem kell semmi, csak bajt hozna ránk, legyintett apa. Hanem én kérdeznék valamit, fordul vissza a szőke, szakikám, maga nem akar velünk jönni, segítenénk a cipekedésben, hálából, látom én, maguk is összecsomagoltak. Jó szeme van, nem volt maga rendőr, kérdezi apa, dehogynem, csak tizenöt évvel ezelőtt, mosolyodik el, a szőke ember, de nem akar válaszolni nekem? Jó szemem van, persze, gondoljon a gyerekeire, mi sors vár rájuk, ha maradnak, két fiú, mi lesz velük, Rákosi katonája legyen az a srác is, amelyik ott les az ajtóban? Apa odafordul, meglátja, de nem szidja meg, odainti, ebből nem lesz Rákosi katonája, lehet, nem lesz könnyű sora, de hazája lesz, haza csak ott van, hol jog is van, bakkantja a fekete, én is ismerem Petőfit, de kinn milyen joga lenne, kérdi apa, akinek a székén már fél fenékkal ott ül a fiú. Nem tudjuk, de több, mint itthon, válaszolja a fekete, itt most nehéz idők jönnek, visszajöttek az oroszok, az ő bábjuk

lesz a magyar vezetés, mese nincs, maga is tudja, de hát maga dönt. Köszönünk mindent, és higgye el, ott kinn is drukkolunk, hogy magának legyen igaza, tiszta szívből. Én megpróbáltam, tíz évig maradtam, pedig rendőr voltam korábban, ha kicsi rendőr is, búcsúzik a szőke, de mennem kell, ennek ellenére bárhová is kerülök, fradidrukker maradok, teszi hozzá furcsa mosollyal, majdnem sírás, majdnem vigyor, és kimegy az ajtón a sötétbe. Ez a mosoly marad meg a fiú emlékezetében, a szájszélnek ez a lehajló görbülete, a szőkés borosta a felső ajak fölött, amely megmegrándul közben, az sem tudja eldönteni, merre mozduljon, mit mondjon, vídamságot vagy valami elkeseredést, majd a fej elfordult, most már csak hátulról látni az embert, ahogy kimegy az ajtón, a lélegzete még egyszer eljutott a fiú füléig, reszelős, sóhajtásszerű, nehéz légzés volt, mintha beteg lenne a tüdő, amely így működik, vagy tán még a tüdő is lehet szomorú, az is vinni akar egy kis levegőt az utolsó magyar családtól, ahol megfordult, sajnálja, hogy ezt a néhány köbdecimétert mégis el kell engednie, ki tudja. Furcsa, a mosolyára emlékezem, az arcára viszont nem, csak arra a görbülő szájról és a kis borostára, és a reszelős sóhajra. Kettőre, mert apa is sóhajtott egyet, nehezet, nagyon nehezet, és megsimogatta a fiú fejét, nem szidta le, miért hallgatózott, miért kell fel az ágyból ilyen korán, miért jött ki, egy rossz szót sem szólt, nem is nézett haragosan, pedig kemény, szigorú apa volt világ életében.

Marton László: A Dunánál, Budapest, 1980

Harangszó múltán

Kerék Imrének

gyertyállón nyúlt volna a mennybe
vén szarvasunk szökni készülő
diófánk ága-bogán a harangszó
s eső mosta vissza a sárba

zöldre hevülő kertünk alatt
húsvétkor nyúl már nem kucorog
inal a róka-idő és foga közt
fű barnáll csak – a bibliai

2005 Húsvét hétfőjén

Újév éjszakáján

É-nek

victoria-t
mutat
végig
az éjféli
utca
– a távlat helyett

párban
narancsló
neon-
lámpa-
sora

2005. január 1-én

Könyvtáravató

Barátomnak, Cs. Varga Istvánnak

Aprólékos mozdulatokkal bontotta föl a borítékot. Jól emlékezett a feladóra: az egykori szemüveges, feketehajú, kissé nyúlánk fiú a legelső osztályába járt. Ott ült az ablakokkal ellentétes oldalon, a harmadik padban. Jóravaló gyerek volt, az a típus, aki gondolkodásmódjával vívja ki magának a többiek tiszteletét. Fel is vették elsőre az egyetemre. Debrecenbe, ahol ő is végzett. Így lett aztán a fiúból is irodalomtanár. Azazhogy később rá bízták a település könyvtárosi teendőit is, merthogy kis városka az övék, épp csak elbírja a gimnáziumot meg azt az egy-két intézményt, amit akkoriban a városi rang követelt meg tőlük. Szóval együtt látja el a fiú már jó ideje a kétféle munkát – nem kis büszkeségére a családjának, de nem kis büszkeségére egykori osztályfőnökének sem...

Nem a fizetésért, hanem az ilyesféle tanár-diák kapcsolatért volt érdemes pedagógusnak lennem – gondolta, s széthajtotta a levelet.

Meghívó volt, keresztelőre szóló, a könyvtárára. Most újították meg az intézményt. Megpályáztak hozzá egy uniós támogatást, de mert azon nem nyertek, összefogott a kisvároska, s valami hatalmas nagy lendülettel mégis belefogtak a munkába. Aminek láttán aztán a megye sietett a segítségükre – mégis csak kiutalva nekik a területfejlesztésből egy kevéske pénzt. Jó fél évet vettek igénybe a munkák még így is, de felépült. Felépült, hálistennek, és most csodájára járnak nemcsak a helyiek, hanem még a környékbéliek is; ideje hát, hogy fel is szenteljék.

„...kérjük ezért, Kedves Tanár Úr, látogasson el hozzánk, legyen ünnepi szóno-ka a könyvtárszentelőnknek, amely könyvtárat egykori lelkészünk, Kozár Gyula előtti tiszteletünk kifejezésekképpen róla kívánunk elnevezni.” – betűzte a kézzel írott szavakat az irodalomtörténet immáron egyetemi szintű professzora, s olyasféle melegség járta át a szívét, aminőt csak azok érezhetnek, akiket a legnagyobb szeretet vesz körül életük meg a munkájuk során. Huszonnyolcadik éve az idén, hogy elhagyta az iskolát. Docensnek hívták a tanszékre, hát búcsút mondott a kisvárosnak.

* * *

Jól ismerte Kozár Gyulát. Mikor kezdő értelmiségiként a városkába került, nem egy és nem két éjszakát végigbeszélgettek. Ráérezhettek ők kölcsönösen egymás értékeire: mi mással, ha nem ezzel magyarázhatná – még most, majd' három évtized elmúltával is – azt az atyai szeretetet, amivel a szívébe zárta őt Gyula bácsi. Fölkínálva neki a barátságáért a legigazabb barátságot, ami csak létezik a világon ember és ember között. Karácsonynak szent hajnalán pedig még a templomba is együtt mentek, mert a pásztorok miséjén ministrált is az öreg papnak. Az esperes – hajlott korú volt már akkor is, de jellemében és természetében egyenes, mint amilyen a zárt állományban növekedő tölgy – latinul tartotta azt az ő kedvéért. A régi liturgia

szerint, ahogyan VI. Pál pápasága előtt miséztek a papok. Ahogyan a Tisztelendő Bácsai tanította őt még Kapuvárott. Confiteorral az elején, Deo gratias-szal a végén. Micsoda élmény volt így neki ministrálni... Törődött is ő a párttitkár alantas megjegyzéseivel, a szocialista erkölcsről meg a nevelésről szóló kiselőadásaival... Mert tudták, hát persze hogy tudták, hogy el-eljár a templomba, de kikezdeni soha nem merték. Úgy szerették a diákjai, meg aztán a tanulmányi versenyekről is mind az ő gyerekei hozták el a babérokat a többiek orra elől. Merthogy orosz is tanított a magyar irodalom mellett, az pedig az egész szocialista pedagógia alfájának és omegájának számított akkoriban, így hát nem tudtak belékötni, pedig hej, de nagyon akartak... Egyszer csapott csak le rá az a mihaszna pártcsinovnyik, amikor ő kikérte magának az elvtárs megszólítást. Hát az talán tényleg erős volt egy kicsit, de mire végiggondolta volna, már késő volt, kimondta: nem elvtársa ő senkinek, kiváltképp pedig nem egy léhűtő párttitkárnak. Ha akkor nem Imre bácsi van a Hazafias Népfrotnál, Hegyi Imre, tán még el is bocsátják az állásából, kitiltva – úgy lehet – az ország középiskoláinak mindegyikéből.

Hála érte a Megváltónak – meg Imre bácsinak is ott a megyén –, nem így történt. Rá meg nem sokkal aztán jött ez a politikai hókuszpókusz, amikor pedig már abban versengtek egymás közt a volt párttitkárok, hogy ki tudja gyorsabban megfordítani a köpönyegét. Ő azonban – akkor már főiskolai katedrájáról – tovább hirdette a tisztesség, az emberség meg a szeretet értékének örökös voltát. Hirdette, mert ő maga is ebben hitt. Erre tanították a szülei, ezt szívta magába a bencés kollégium falai közt Győrben, s ebben látta ő maga is a saját, és családja jövőjét. Hát persze hogy elmegy, be is írja magának a naptárba. Messzi még a dátum, el ne homályosítsa addigra a feledés. Papírlapért nyúlt az asztalfiába. Gyakorlott mozdulattal, amely mozdulatot rég nem kell, hogy a tekintet is figyelemmel kövesse. És milyen jó, hogy így alakult, mert most gyönyörködhet egy pillanatig kis unokája Mamának, Papának küldött mosolyában. Előbb a számítógép gyorspostáján kapták meg a képet, de a múlt hét keddjén borítékban is megérkezett. Hároméves rajta a kis csöppség, gyertyavilággal a torta közepén – ide rakta be az íróasztal üveglapja alá. Elővette aztán régi jó töltőtollát is, a hagyományost, a tintásat, s jellegzetes, szálkás betűivel viszontválaszt írt a szíves invitálásra. Még a vonatot is megírta, amelyikkel érkezik. Ki tudja miért, a fejében maradt – még huszon év múltán is – a menetrend, az egykori, s ez a járat az évtizedek alatt is megtartotta a sajátját, semmit nem változtattak rajta. Ott leszek, ha Isten is úgy akarja, ígérte a messzieknek, s lezárta a borítékot.

Fél óra sem tellett belé, már postán volt a válaszlevél: személyesen vitte el oda földadni...

* * *

Hideg ősz járta abban az évben. Alantas, köszvényhasogató, ami őt is ágyba parancsolta egy rövid időre. Pedig az előadásokat meg kell tartania a tanszéken. Nemsokára vizsgaidőszak, mégsem mondhatja – pláne meg nem üzenheti – a hallgatóinak, hogy lebetegedett, vegyék át az anyagot a jegyzet alapján... Sziszegve ugyan a fájdalomtól – különösen a bal térde sínylette meg ezt a cudar időjárást – de megtartotta az előadásokat. „Fekete ember, / feketén fekete, / fekete ember / telepszik az ágyra, / fekete ember / nem hagy aludni éjeken át.” – idézte ezek egyikén

Jeszenyint Gáspár Endre fordításában, s tudta, akár az életét is bátran rá merte volna tenni, hogy megfogta: megint megfogta vele a fiatalokat...

Közben pedig fogalma sem volt róla, hogy felesége, fia is az ő kis családjával, meg hát édesapja is a messzi-messzi Rábaközből ünnepséget készítenek neki elő. Csendben, titokban szövetkezve egymással egy minden eddigit felülmúló, szeretetteljes ünnepségre.

Születésének napjára, a hatvanadikra. Isten éltesse az ünnepeltet!

* * *

Nem volt nehéz dolga. Kozár Gyula még ennyi év után is úgy élt az emlékezetében, mint akitől csak tegnap búcsúzott. Mert ő búcsúztatta azon a szenvedésteli napon az Atyát, ugyanígy kérték meg rá, visszahívták őt arra a fájdalmas órára. Igaz, akkor már nem is a főiskolán, hanem az egyetemen szolgált a tudományt.

Megdöbbsentette, őszintén lesújtotta őt régi barátjának halálhíre, még ha tudta is – hát persze hogy tudta –, az esztendőket senkit nem kímélnek; azt követően pedig, hogy nem sokkal korábban meglátogatta idős barátját a megyei kórházban, aki igazán nem számíthatott már csak a Megváltó könyörületességére.

Utolsó találkozásuk volt. Erősen köhögött már akkor az Atya, gyakorta meg kellett miatta szakítaniuk a beszélgetésüket. „Krisztusibb ember” – kopogtatta meg akkor Gyula bácsi az ő mellét, így akarván tán nagyobb nyomatékot adni saját szavainak – „nem a legaktuálisabb téma tán ma is? Az egyenes beszéd, a tiszta szó?” Hosszan elnyúló, csúnya köhögése nem hagyta neki, hogy befejezze. Szinte fuldokolt, de azért tovább mondta: „Az alázat, a mások tisztelete meg a megbocsátani tudás...”

Az átmenet napjait mutatta már akkoriban a politika kalendáriumja. Amikor benne volt még ugyan a kommunista érában, de már erősen hátrált belőle kifelé az ország, s csak karnyújtásnyira – vagy még közelebb – volt attól, hogy tényleg az igazi értékek vegyék át az irányítást az emberek gondolkodásában. Kozár Gyula a betegágyában is világosan látta, hogy soha vissza nem térő lehetőség előtt áll a magyarság. Népfőiskoláról álmódott, az egykori Kalot-program feltámasztásáról, meg hogy visszatérnek végre az emberek a templomokba...

Nem érhetette már meg. Két nappal Nagy Imre újratemetése előtt visszaadta lelkét a Teremtőnek. Nyugodjék békében.

Hát ezekről beszélt a Tanár úr Kozár Gyula esperes plébános mellszobra előtt ott, a frissen felújított könyvtár előcsarnokában. A majd' harminc éve megfogalmazott intelmekről, a még ma is érvényben lévőkről, az örökérvényűekről. Miközben – talán az emlékek tették, Gyula bácsi ilyenén közelsége – megint azzá a valamikori pályakezdő fiatallá vált, aki nem túl rég érkezett törekeny kis feleségével a városka gimnáziumába, és aki nem elvtársa senki emberfiának, ha annak üres fecsegés az élete, semmi más. Beszélt, csak beszélt ez az ember, a gimnázium egykoron volt irodalomtanára, s szavainak nyomán valami különösen jó érzés lett úrrá a városka lakóin is. A fiatalságukat hozta most vissza nekik is a professzor, még ha nem is igen szerette, ha így szólítják. Ragaszkodott, valami miatt ragaszkodott a Tanár úr-hoz.

Tényleg szépen beszélt. Szomorú volt, mégis jóleső így visszaemlékeznie; nem is igen tudták a körötte állók: az örömtől, vagy a fájdalomtól jelent-e meg olykor-olykor egy-egy könnycsepp a szemében, amiket aztán a szokásosnál sűrűbb pislogással szárítgatott onnan azonnal fel.

Szép este volt, s hogy szedelőzködni kezdett hazafelé, hárman is jelentkeztek, kiviszik őt kocsijukon az állomásra.

Csak egyiküknek segítségét fogadhatta azonban el...

* * *

A hazafelé-vonaton, a szárnyvonalon látta meg az édesapját: ott ült már az öreg, háttal az ajtónak, mikor ő felszállt a szerelvényre. Nem akart hinni a szemének, kétszer is megdörzsölte, igazán jól lát-e, vagy csak az érzelmi túlfűtöttség űzi vele a tréfát, amelynek még most is bőven a hatása alatt volt. Odalépett aztán idős édesapjához. Lepörgette maga előtt az utóbbi hetek eseményeit: a titokzatos telefonokat felesége meg édesapja között, amikor csak nagy sokára kaphatta meg asszonykájától a kézibeszélőt, hogy ő is válthasson idős apjával pár szeretetteljes szót; meg aztán az István gyerek sejtelmes levelei is fölrémlettek előtte a számítógép képernyőjéről, s a néhai Csiszár Gizi elsőszülött nagyfia megértette, hogy nyolcvanöt éves édesapja őt ünnepelni utazta át hosszában ezt az országot. Nem szólt ő egy árva szót sem; egyetlen hang nélkül karolta át az öreget.

Két ember állt ott egymást átölelve a vasúti kocsi legközepén, de szólani egyikük sem szólt.

Néma zokogás – a lehető legnéma – rázta mindkettejük vállát...

KONCZEK JÓZSEF

Országok közt épülő hidak

Igyekszem népszerűsíteni a *Palócföldet*, amikor kezemben felmutatva a lapot, csendesen elmondom, hogy a Nógrád megyei irodalmi fórum több ismertséget érdemelne. Nem olvassák úgy, mint más irodalmi folyóiratokat, s ekkor leállítja mondatom ívét egy hevesen integető női kéz: igenis, ő olvassa, ne mondjak már ilyent.

Ladik Katalin az, s látom, ha nem a nézők-hallgatók soraiban ülne, mondaná is, amit a keze mutat, jó a *Palócföld*, ő mindig meg is veszi. Nos, ha Ladik Kati rendszeresen vásárolja megyei irodalmi folyóiratunkat, az nem jelentéktelen dolog. Az olvasó is, az irodalmi társak is – lássuk be – nevekhez kötik azt, hogy „divatba jött-e” valamelyik orgánus, hogy – úgymond – publikál-e benne ez vagy amaz... Ladik Kati azt mondja: mostanában kevesebbet ír, mint azelőtt; *Palócföld*-publikációi sem a legfrissebbek, de a lapot hűségesen veszi; nos, kéziratot kell tőle kérni. Olyan gyámultalan a mai világban a költő, hogy már azért is hálás, ha a szerkesztő kér tőle írást. Azt jelenti, hogy számontartják. Különben olyan, mint az árva gyermek.

*

Keszthelyen a Helikon Kastélymúzeumban megrendezett Balaton Akadémia 2005. május végi kétnapos rendezvényére – „*Szólj költemény, szállj költemény... Pannónia dicsérete – költők fordítók, szerkesztők VII. nemzetközi találkozója – Keszthely – Lendva*” – címmel Szijártó István már nem először hívta egybe a téma fontosnak gondolt néhány képviselőjét eme gondolatok jegyében... tulajdonképpen az egész világ magyarjait.

Ladik Katin kívül – az újvidéki születésű, sokoldalú művészen, költőn, színésznőn, kísérleti zeneművészen, performance művelőjén, aki résztvevője az északmagyarországi Ekszpanzióknak is – jelen volt Dobos László, a Madách-Posoneum könyvkiadó igazgatója Pozsonyból, Czigány Lóránt professzor, akinek számtalan tisztsége közül talán 1990-1991 közti, londoni rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri pozíciója, vagy a londoni Szepsi Csombor Kör (1965) alapítása és tagsága váltott ki tiszteletet az itt lévők közt, aztán Csapó Endre Sidney-ből, kinek közéleti-közírói életművét is köszöntötték. Bence Lajos, a lendvai író és szerkesztő, Tari István, az óbecsei író-szerkesztő, s a magyarországiak közül itt volt a Magyar Írószövetség elnöke, Kalász Márton is, rádiós-szerkesztő feleségével együtt.

Fekete Gyula író, a Százak tanácsa elnöke, aztán Zsille Gábor író, s még mások, szóltak hozzá.

Dobos László a magyar írók helyzetéről, Czigány Lóránt az emigrációban feldolgozott 1956-os élmény sajátosságairól, Csapó Endre az Ausztráliában – kisebb csoportokban – magyarságukat ápolók törekvéseiről tartott előadást, majd könyvismertetőket következtek. *József Attila emlékezete* címmel a meghívott költők olvastak

fel műveikből, s Csernák Árpád író, szerkesztő, színész a Kilencek verseiből összeállított műsorát mutatta be.

A rendezvény érdekessége az volt többek között, hogy a régió és a tágabb világ művészeit Keszthelyen is, Lendván is vendégül látták, így a tervezett irodalmi programhoz kiruccanás, a szomszédba való áttekintés is társult. A kétnapos műsoron az *Európai Utas*, a *Pannon Tükör*, a *Muratáj*, a *Hévíz*, a *Hitel*, a *Búvópatak* és a *Magyar Napló* bemutatása is érdekes volt, bár nem mindegyik folyóiratot képviselte belső embere. Csernák Árpád, Wessely Gábor és mások könyveinek ismertetése egészítette ki a programot.

*

A szomszédolás nem ismeretlen a nógrádi végeken sem; volt szerencsém részt venni az ipolysági (Sahy) könyvtárban rendezett irodalmi találkozón, ahol többször rendeztek a szlovákiai oldalon szavalóversenyt magyar nyelvű diákoknak. A határmenti barátkozás eseményei közül nem hiányzik a nyaranta megtartott kétnapos Ekszpanzió modern művészeti tábor, melyre ez évben is sor került.

Az Ekszpanzió – idén már a XVII. – általában Magyarnándoron is tart műsort, s hagyományosan Terényben, illetve más helységeken folytatja színes programjait, többek közt Szlovákiában is.

Az az elméletibb igényű egyetemi-akadémiai forma, amilyen a Balatoni Akadémia, itt sem hiányzik. Június elején az Ipoly Eurorégió Szabadegyetem Ipolyszakálloson (Ipel Sokolec) tartott eszmecsereét *47 híd az Ipolyon* címmel. Kulcsár László, gödöllői egyetemi tanár *Hidak Európában – az egységes Európa újjászüllesztésének alapfeltételei* – címmel, Hajós Bence mérnök tanár az *Ipoly-hidak története* címmel tartott előadást. Az Ipoly-hidak újjáépítésének lehetőségeit vizsgálta Fábry György közlekedési mérnök, s rajtuk kívül a térség vezető emberei is érdekes előadásokat tartottak. Dr. Nagy Géza, Zseliz város polgármestere az együttműködés további lehetőségeivel, az Ipolydamásd-Helemba felépítendő híd terveivel pedig dr. Gosztonyi Jenő polgármester és Mihaela Hrcigrová, az Euroregion Neogradiensis képviselőjében lépett hallgatóság elé.

Az *Ipoly Eurorégió Határon Átnyúló Együttműködés jelene és jövője a legfrissebb MTA-kutatások és információk ismeretében* címmel a győri Hardi Tamás és a miskolci dr. Mezei István tudományos munkatársak beszéltek a tervekről. A Dunakanyar költészete 2005 című versantológia mellett bemutattak vámosmikolai és diósjenői helytörténeti kiadványokat is.

Az Ipoly Eurorégió és az Ipel Euroregion Határon Átnyúló magyar–szlovák együttműködés a táj, a környék szervezeteinek és civil polgárainak biztosította az előadásokon a két, illetve többnyelvűséget. Az együttgondolkodást megalapozó, korábbi salgótarjáni, selmecbányai, visegrádi, balassagyarmati, zselizi (Zeliezovce), bánki, kékkői, terényi programokon – szabadegyetemeken és tanulmányi napokon – túl is folytatja a határmenti közös munkát. Magyarországon a 06-20-498-3004 mobilon Németh Péter Mykolával lehet felvenni a kapcsolatot.

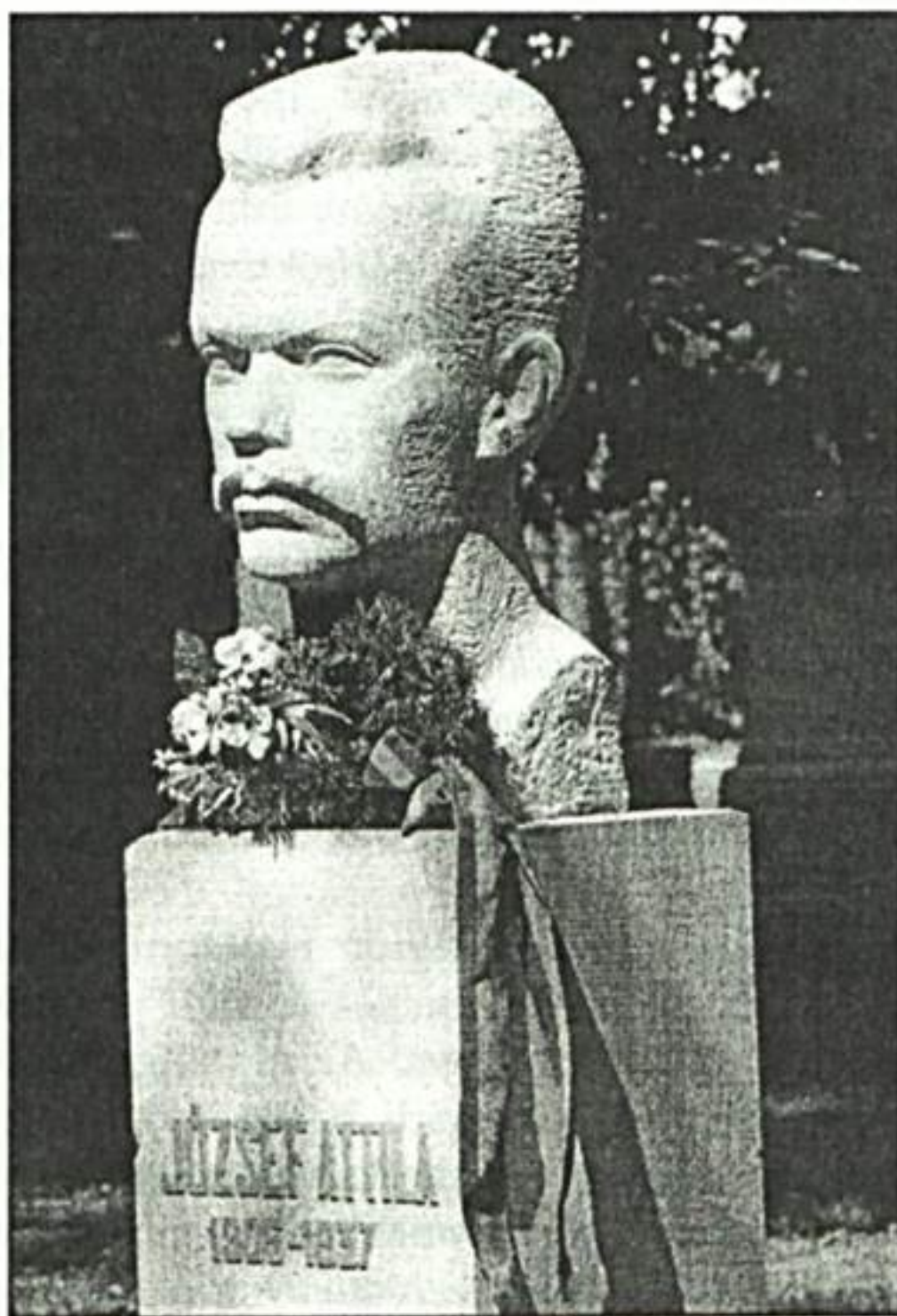
Ez a csupa információt tartalmazó jegyzet annyiban azért mégis személyes írás, hogy nem maradhat ki belőle néhány összegző gondolat.

A környező népekkel folyó barátkozásunk nyilvánvalóan igazolja európaiságunkat, kultúránk minőségét, s érdekünk fűződik hozzá, hogy élénkítsük előre

vivő kapcsolatainkat. Kárpát-medencei létünk harmonikusságát, integrált európaiságunk megítélését ilyen fórumok is segítik. A szervezeten folyó akadémiák és egyetemek, szabad tanulmányi napok és művészeti konferenciák jelentőségére – a nyugat-dunántúli szereplés alkalmával – sikerült jobban rálátnom, így az is megfogalmazódott bennem, hogy ezeket az adott és jól működő formákat talán szélesíteni lehetne. A szabadegyetemek programjaiba ne csak szakmai, hanem bevallottan laikus közönség is bekapcsolódhasson. Lehet, hogy nem csak hallgatóságnak, hanem a helyben élő lakosság „hangjaként”.

A nógrádi tapasztalat azt mutatja, hogy a nem szakmai közönség cselekvéssel kapcsolható be a legjobban, ha a helybeliek önálló programokat illeszthetnek az „elméleti vonalhoz” (terényi, szandai példák vannak, ahol a helyi kultúrkörök produkciói évek óta beépülnek a „hozott” programba; Magyaránádonban is iskolás gyerekek műsora színesíti az eseménysort, akár csak Ipolyszakálloson, ahol a helybeli magyar tannyelvű alapiskola diákjai szerepeltek).

Szerintem nem baj, ha nem csak „akadémikusok” ezek a programok.

Szabó László alkotása, Gyula, 1967

Prózák, naplórészletek

Kezdem olyannak felfogni a világot, amilyen. Így aztán az öröm csak a boldogtalanság udvarában hizlalható láthatóvá, s a keserűség is csak a „felhőtlenység” fényében köp epét. A dialektikát tehát – ami mindig nagyon foglalkoztatott; talán mert sosem tudtam úgy művelni, mint azt a parazita lét kívánta volna – nem tanulni, élni kezdem.

Furcsa felismerések. Több dolog kezd egyeztetetlenné válni. Jó úton tudom magam, de ezen az úton kérdőjelek a kilométerkövek. Krisztust nem látok, égi zengzetet nem hallok, maradok tehát a józan eszemnél, s ki tudja meddig.

Pedig nem történt semmi. Mint általában, s mint sohasem. Mi a történetlenség virágkorát éljük. Amit teszünk, s ami történik, az csak egy körültapogatható térben tevődik és történik, hatása nincs, sugara még kevesebb. S még romlás sincs. Beckett-i szituáció.

Leállt az idő. Érzékeim sorra mondják fel a szolgálatot: elég a militarista agresszióból! Hangokat nem hallok, mert a fülem nem fül.

Emberek tátognak, s én hagyom, hogy tátogjanak. Latinovits megjelenik az álomban, egy népfront-gyűlést dicsér nem kevés elégtétellel, s amikor azt mondom neki, hogy kívánnék vele dolgozni – eltűnik. Még a nyomát, cigarettája füstjét sem találom.

*

Lassan kivonul belőlem a század. Kérdései megmaradnak, s a felelet jelentős részét talán tudom is, de nincs kinek mondjam. Moralistákat olvasok, dokumentumokat, s tudom, hogy egyetlen örömmel tehető munkám az volna, ha színházat tudnék csinálni. Igazi színházat. Szeretet-színházat. Öröm-színházat. – Mint Latinovits és Mezei – mondja egy hang, és igaza van.

*

Berúgok. Ösztönösen. Nem határozom el, hogy most iszom, egyszerűen leállok a pultnál, beszélgetek, s mennél inkább fontos kérdésekről beszélgetek, annál inkább iszom. A negyedik konyaknál szószólónak érzem magam, hevesen agitálok, s az ötödiket már mintegy meglett hülye hajtom fel. Kell ez nekem?

*

Két éve dolgozunk egy dokumentum-játékon. Fél éve új emberekkel – kezdettem előlről mindent.

A nyilvános főpróba után a nézők közül valaki megkérdezte N.I.-t, aki nem lényegtelen szerepet játszik, hogy miért csináljuk ezt?

Nem tudott válaszolni.

*

Kisszerű figurák mindenütt. Nem a monumentalitást hiányolom belőlük, hanem az ember-szabást. Még csalni sem tudnak emberien. Pitik. Soványak. A lelkiismeret tüdőbajosai.

*

Gulyás úr! Hát igen, Gulyás úr, a maga szétrugdalt heréivel, a maga húsz év börtönével-elmegyógyintézeti múltjával – figura volt. Hiteles figura. Értettem benne, amit még a kezelőorvosai sem értettek soha: a szeretet volna egyetlen gyógyszere!

*

Dilemma: Dolgozz erőd és eszményeid szerint – másokért,
vagy: éld le szép csendben az életed?

*

Én már választottam – mondta K. –, azt a pirosat kérem.
– Jól áll neked a piros – mondta F. és egymáshoz bújtak.

*

Hiába, emberek. Ezt Böbe mondta, akit az állatkert látogatói tettek el láb alól – tiltott etetéssel.

*

Szükségem van rá. Szükségem van rád. Szükségem van rájuk. Szükségem van.
Szükség. Szűk. Ez az: SZŰK.

Baj van, fiacskám, nagy baj. Mi már azt sem tudjuk, mi az a szükség. De szarnunk, szarnunk, azt kell.

*

Ha meggondolom, hogy a tomboló idegbajból-félelemből az érzéketlenségnek és figyelmetlenségnek milyen tágas sivatagába jutott, még csodálkozni sincs erőm. Iszom egy konyakot és elhiszem, hogy ez a legtermészetesebb dolog a világon.

*

Sokszor azon tűnődöm: elérhető lesz egyszer minden! Ott állok majd egy hatalmas hangversenyterem dobogóján, frakkban és jégeralsóban, és ünnepelnek az emberek. Nem én leszek a fontos, hanem az, amit csinálok.

Nagy és ritka ünnep lesz.

*

Ügy és ügynöke elválasztható-e? Az ügy avatja-e lovaggá ügynökét, vagy az ügynök tesz üggyé egy abszolút bagatell dolgot? Kérdés.

*

Válaszok: – Nem így akartam.
– Ezt kell tenni.
– Ki kell bírni.
– Muszáj.

- Kell.
- Lehet.

De mit?

*

Filmet fogok csinálni. Húsz percesre tervezem, s annyiból áll majd, hogy egy fehér irkalapot vetíték egy fekete vászonra. Zene, zöreje semmi. S remélem a nézőtér is üres lesz.

*

Ha kritikus periódusba jutok, rögtön elbizonytalanodom. Ez, mondjuk, törvényszerű is. Az már kevésbé, hogy tervezgetni kezdek. Remek, ambíció-keltő terveket szövök és elmondom másoknak is.

A megvalósítást valami ünnepi terminushoz akarom kötni, s amíg az eljön, teljesen kikopik belőlem a terv. Még a hite is. Ilyenkor új terveket kell szőnöm, hogy életben tudjam tartani magam.

És ez így ismétlődik évek óta.

*

No, igen – mondom és megiszom a tizedik féldecit.

*

A csendből kellene palotát építeni. A világ legnagyobb és legdemokratikusabb palotáját. A hang e helyre nem kapna beutazási engedélyt, s még a deviza-igényét is elutasítanánk.

Szép világ volna!

*

Szép, hát persze, hogy szép! – mondja X. és leköpi Aphroditét.

*

Válassz! – mondta a király és a két lehetőségre mutatott.

A bitót választotta.

*

Azt hiszem fáradt vagyok. Nagyon fáradt. De leállíthatatlan is vagyok: a fizikumom már megint a tönk szélén, de a kerekek még forognak. Hát kell ez? Kell nekem ez?

Megint nem alszom. Megint nem becsülöm magam. Megint elromlott minden. Megint világvége, eszmém-vége, magam-vége.

Megint túlmentem a határon. Megint diverzáns voltam. Megint hittem. Eh, nem szabad, fiú, nem szabad!

Keresek valamit. Valakit. Magamat. A helyem. Nincs helyem.

Van valaki, akinek nincs helye. Aki felesleges. Vagy vak. Vagy oktalan. Vagy?

Hát vagyok egyáltalán?

*

Menj arrébb? Hova!? Arrébb. Az hol van? (Van: a van?)

*

Előadást tartottam délután a nyugdíjasoknak. Feltűnően sokan voltak és feltűnően érdeklődők. Vetítettem a képeket és beszéltem Krakkóról. Úgy éreztem, mintha vattába lennék bugyolálva, a hangom sem hallottam és nem éreztem semmi konkrétumot. A képek keretét sem, a gépet sem, a lábam sem, s mintha nyelvem sem a számban működött volna. Ott ültek körülöttem, s mintha a föld alól nyújtogatták volna nyelveiket.

Valószínűtlen, teljesen az.

*

Ha most fegyveresek jönnének értem és kivezetnének a falhoz, s azt mondanák: Fiú, vége a játéknak! – még örülnék is. Még jótevőimnek gondolnám őket.

Vajon mit szólna ehhez Kuki, ha elmondanám?

Megnyugtatna. Biztos ezt tenné és közben én újra tervezgetnék.

Igen. Egészen bizonyos vagyok benne.

*

Lear. Lir. Líra. „A szubjektum szervező középpé válik.”

*

Mivé? Kávét.

*

Na igen, holnap újra kezdem, azért is újra! –

Utam az akasztófához

Valakit meg kell bántanom, ha meg akarom mondani az igazat? Igen, meg.

Vajon igaz ez? Tényleg csak úgy lehet igazságos az ember, hogy közben fájdalmat okoz? Fájdalmat annak, aki – mégha igazságtalan, tehát bűnös is, de – ember.

Tényleg csak úgy lehet igazságos az ember, ha nem törődik semmiféle szubjektív indulattal, s számára csak és kizárólag az igazság érdekes? Dehát ekkor emberellenes, nemde?

Nem. Akkor emberellenes, ha vállalja a kompromisszumot, mint ezeddig számtalanszor a történelemben: úgy adni és részesíteni az igazságból, hogy közben nem romboljuk az őt megelőző hazugságokat. Ez képtelenség. Ha van objektív érték, jelenség és tárgy, úgy van objektív morális ítélet is: IGAZ AZ, AMI EREDENDŐEN IGAZSÁG.

De mi igaz eredendően? Nehéz és bonyolult kérdés. Könnyebb talán azt elmondani: mi nem igaz eredendően.

Nem igaz eredendően az, ami: a világ, a föld, az ember, a kozmikus lét boldogságát akarja megkerülni, akárha egy szalmaszálát tesz is elébe.

Nem igaz eredendően az, ami az ördögiség, a számítás, a mások hibáiból, adott vagy teremtett hátrányaiból akar előnyt szerezni önmagának. Akár másnak, akár többeknek is. A többség, mint népességi és filozófiai kategória nem létezik, mert a többség éppúgy lehet csalárd, kizsákmányoló, amorális és akasztófárávaló, mint az egyes ember.

És itt a lényeg: olyan társadalmi rend, amely igazságos volt vagy lehetne, ezeddig még nem volt, s ha a „kijelölt” úton haladunk, nem is lehet.

A történelem – s ez nekünk nem példatár és tanúság-naptár, hanem mai és jövő életünk eddig leélt képlete és bizonyosága – ezeddig csak olyan társadalmi rendeket szült és volt képes szülni, amelyet az érdekeit féltő ember képes volt kiagyalni. Tehát olyanokat, amelyek (Marx szerint) a társadalmi termelésen alapulnak: az az uralkodó, aki a termelési struktúrában az uralkodó helyzetet bírja; az, akit – nem tudni milyen szempontok alapján megállapított – „osztályhelyzete” alapján előnyben (morális és anyagi előnyben) kell részesíteni.

Az eddigi társadalmi formációk ennek a törvényszerűségnek (az önző ember által a törvények kikiáltotta törvényszerűségnek) természetere szerint variálódtak. Egy-egy társadalmi formáció lényegében *csak* a társadalmi struktúra megváltozását jelentette és jelenthette: azok lettek uralkodók, akik erre bizonyos emberek szemében jelöltettek. Általában azok, akik annakelőtte elnyomottak voltak. De milyen *objektív*, az emberi természetet szolgáló és részben azon felülálló szempont döntött és dönthetett ebben a változásban?

Az önzésé.

Akár egy játék, egy badar és értelem, cél nélküli játék (hisz valós célja aligha lehet), amelynek alapszabálya az: aki eddig húzott, az most henyéljen, aki eddig henyélt, az most húzzon. Akár az óvodások kidobós-játékában: Most Te dobtál, de hozzám került a labda, s mert célt tévesztettél, most én dobok!

Gyönyörű! Szomorú.

És állítólag mindezt Te tetted és teszed, te, az Ember, aki a magad planétáján mindenekfölöttinek tartod magad!

TEGNAP ESTE

tegnap este még nem gondoltam, hogy rámtör az egyedülLÉT, végtére is csak 1szerűen vissza KELL mennem a KÓR -ba — hozzád bújtam, egyenletesen, mélyen szuszogtál, pedig ébren voltál még — olajzöld falióránk 11-et ütött (volna, ha lenne falióránk) — a felettünk lakó szomszéd éppen hazaért, vége az előadásnak, bezárt a NIGHT KLUB, nyilván részeg, cipője nem kopogott, mint szokásos, teletalppal sasszézott föl-alá, aztán hallottam: megengedi a

fürdővizet (kijózanodik ettől?),
irdatlanul zu-
hogott-csobogott, kissé később a
szellőző masi-
na is BEKAPcsolt, a hűtő meg ki —
ablakunk alatt nem tapsikoltak
a jázminok, ellen-
ben ugyanúgy pislogott az a
vinnyogó neon, mint
egy hete, két hete, három éve —
valaki telefonálni próbált az er-
kély alatti fül-
kéből, nyilván rossz volt a ké-
szülék, mert egy
idő után vadul verte és a RO-
HADT MOCSKOS ANYJUK-
at emlegette —
valaki rosszul van a családban —
be van rúgva ez is —
hallani akarja párdúc-ölelésű
szeretője hangját —
ki kellene mentenie magát, mert
nem ment be éj-
szakai műszakra --
ilyenekre gondoltam —
aztán: lehet, Anyám is ébren
van, mint én, 140
kilométerrel odébb (ott még a
levegő is más!),
eddigre már te is aludTÁL,
rámfonódó lábaidat
úgy emeltem le magamról,
hogy meg sem rebbenTÉL,
tehát Anyám is a plafont nézi és
könyörög az is-
tenhez, hogy ne fájjon e n n y i -
r e a lába,
a dereka, a háta —
az a hülye nem fizeti ki a tisz-
teletdíjamat, él-
vezi, hogy nincs pénzem (táp-
pénzt sem kaptam két
hónapja) és újabb kéziratokkal
kell megtöltenem

a szerkesztőségi íróasztalokat,
hogy ott is le-
gyen mit nem kifizetni —
holnapután ilyenkor már a kór-
házi ágyon fekszem,
ismét, alszom, mert a
GYÓGYszerek BEVÉTELÉT szí-
gorúan ellenőrzik, s nem bá-
mulok így az éjszaká-
ba, nem gondolkozom és nem
hallgatom olAJZöld
falióránk ingaütését 11-kor és
utána sem, még ha
volna falióránk, akkor se —

(ÁLOM 1979. november 28-án, éjjel)

Egy boltíves, két szintes teremben vagyok. Az emelt részen Rektor Tamást látom rengeteg fonal között, egy szövőszék előtt. Ahogy balra tartok, meglátom Ágnes is. Gyapjúszálakat sodor. Kékfestő ruhában van, külön szoknya, külön mellényke. Haja kontyba feltűzve, tehát hosszú. Nagyon megviselt az arca. Észrevesz, lassan előrejön az emelt rész korlátjához. Hosszan nézzük egymást, ezalatt talán megbocsát. Aztán szó nélkül megcsókolja az arcom. Mikor eltávolodik tőlem, rettenetesen megkínzott az arca. Fogja a kezem és felvezet az emelt részre. Tamással kezdet fogok, de eddigre már sokan vannak, valamennyien ismerősök: mindannyian fonnak. Ágnes a terem jobb szélén egy birkához megy, arról tekeri le a barna, drapp és narancs színekben játszódnó fonalat, akár egy spulniról. Vastag hurkában érkezik a többiekhez, akik egymás után, láncban, sodornak rajta és a végén valaki (nem tudom ki) a rokkán tovább műveli. Ágnes mondja, hogy nem lakik otthon, a Gyerekek a Nagyinál vannak, de albérletet keres. Diszkréciót kér, s erre való tekintettel abban állapodunk meg, hogy este feljön hozzám és megbeszéljük.

Nem tudom miért, valaki mondja, hogy itt van Szelényi Karcsi is. Kérdésemre – hol? – a hátsó konyha felé mutatnak. Arra tartok. Ismét ismerős alakok jönnek, a konyhában pedig disznóölés van. Karcsit nem itt, hanem egy helyiséggel arrébb találom: egy hatalmas ravatalt díszít, az ajtón alig lehet beférni. Csak futtában beszél velem, mint mindig. Nyüzsög.

Egy utcára érek, barokk hangulatú. A zircihez hasonló templom melletti ház erkélyén egy katolikus pap kezdi szónoklatát, közben egy beat zenekar csindradattázik. Nyilván ez a korszerű. Az erkély alatt bémézködők az ablakban. A földszinti részén kávéház, de az igazi régi, nagy csiszolt üvegablakokkal, rézki-lincsekkel, tölgyfa berendezéssel. Krúdys hangulatban gavallérok, lányok, papok, kóristák, virágárosok, kurvák, pincérek, szivarozó öregurak.

A sarkon túli utcán március 15-öt ünneplő tömeg, egy palánkon egyetemisták, akárha barikádon volnának: ugrálnak, tüntetnek, énekelnek. Demonstráció. Az utca másik fele kihalt, mintha a Téli palota tere volna. Széles utca. Én a baloldalon,

a barikád-palánk alatt nagy ívben fordulok a járdán, ez is nagyon széles, szélén szép szürke öntöttvas kandelláberek.

Hatalmas térre érek, ahol baloldalon egy több szintes, gigantikus szocreál-ízű, panteonszerű építmény, láthatóan az új nagy tér centrumában. A lépcsőzetesen kiképzett „emlékmű” körül, meghatározott pontokon frízek, domborművek, amiknek oldalába új munkásőr ruhába öltözött munkásőrök géppisztolyaik megfeszítésével padokat erőltetnek be a kivágott résekbe. A panteonszerű, oszlopos építménynél márványládákat erősítenek az oszlopokhoz.

Aztán elszakad az álom.

Felébredek. Eszembe jut, hogy az idén nem ünnepeltem egyetlen Katalint sem. Felöltik volt évfolyamtársam, Zsankó Kati képe, s arra gondolok, hogy egy lapot kellene legalább írnom, s mivel címét nem tudom, talán a szüleihez, Marcaliba.

10 órakor csöngetnek, a postás táviratot hoz. Szelényi Karcsi és Kati táviratilag hívnak szombaton B. szőlősre, Katalin napra.

Hát mindez MICSODA ???

Hogy van-e, létezik-e ... olyan dolog, amitől nem szabad – nem kell! – félteni önmagam...?

Mindent és mindig mégis akkor és akképp csináltam, ahogy az nekem magától értetődő volt.

Ha így, – ha úgy – ÚGY!

(Pénzpatak)

Ez kellene nekünk. Egy soha el nem apadó, bővízü pénzpatak, amelyről persze rajtunk kívül nem tud senki. Ó, ha Elbert János tanár úr élne! A beszélő nevek megszállottjaként elolvadna a gyönyörűségtől egy ilyen szó hallatán. Talán Tennessee Williams Tetovált rózsájának személyeit sem gyötörnének tovább az órán, hanem zsupsz, fejest bele a pénzpatakba. A dologban az a legérdekesebb hogy nem a kiéhezett ember fantáziája teremtette a „pénzzel folyó Kanaánt”, illetve nyelvtörténetileg minden elképzelhető. A halpénz, a valóságos pénz, kóbor királyok fürdőzés közben elhullajtott kincse, aranyosók filléres könnyei és még sorolhatnánk. Igazán nem akartam semmit Pénzpatak földrajzi helységnevtől, hosszú ideig még a létezéséről sem nagyon tudtam. Az ember már csak ilyen. Hallomással bír a Tojászigetről, amely nem azonos a Húsvét-szigetekkel. Az egyik erre, a másik arra, a Nyulak szigete, azaz a Margitsziget meg emerre található. Még a Petrezselyemszigetet is megjegyezte a bolondos elme a spanyolok és a marokkóiak villongása kapcsán, a Pénzpatakot azonban egy esti telefon hozta felém az ismeretlenségből. Évenkénti családi találkozóinkat idén nem Balogunyomban tartjuk, – „ha nem tetszik, akkor megnyom” – hanem Pénzpatakon, hangzott a vonal túlsó oldalán. Gyönyörű hely a hegyek között, a magyarok úgy általánosságban nem ismerik. Nem megmondtam! Lipári-szigetek, Bahamák, Dominika, Pantellária, Bali, Szent Ilona itt van a zsebünkben, a kisujjunkban, Pénzpatak sehol. És mi idén nem Balogunyomban találkozunk, amit egyáltalán nem untunk meg, hanem Pénzpatakon, mert valaki kitalálta, hogy ott nekünk csodálatos lesz. De egyáltalán létezik-e, vagy olyan mint Nakonxipán, Nirvána, Nekerese? Böngésszük a telefonkönyvben az irányítószámmal rendelkező önálló települések listáját. Pénzpatak sehol. Pénzesgyőr igen. Pénzpatak nem. Az aggodalom fölösleges. Magyarországon nem veszhetünk el. Ha vadidegen hívna ismeretlenül, akkor a mai világban okkal aggodalmaskodnánk, így azonban elrándulunk Pestre a gyülekezőhelyre, s majd csak lesz valami. Fogjuk fel a dolgot a vidámabb oldaláról. Aztán Pénzpatakon pénz sem kell, vagy ha igen, elegendő csupán pár forint?

Csodálkoznék, ha éppen Pénzpatakon Jézus nevében adnának mindent. És elmarad a szokásos bográcsozás, a kirándulás az Őrségbe, az Irottkőre, a Vadásatóhoz, elmarad a kegyelet lerovása a temetőben? Aztán miért pont Pénzpatakra kell nekünk zarándokolni? Miért nem jó Balassagyarmat, Hódmezővásárhely, Makó, s ha már Makó, üsse kő, Jeruzsálem? Nincs értelme az akadémikuskodásnak. Pénzpatak, punktum. Tapasztalatból mondják, higgyük el, Pénzpatakon boldog lesz az ember, azt sem érzi majd, ha egy petákja sincs. Fürdőruhát persze érdemes vinni, mert talán valóságos patak is van, abban megmártózhat, s csodák csodája, fürdőzéskor rájön a pénz titkára. Az volna csak a szenzáció. De az sem jó, ha egy név túlságosan beszédes. Ha nincs több mondandója, maradjon magának. A többit majd meglátjuk. Végül Pénzpatakon is társaloghatunk Balogunyomról, és az még pénzbe sem kerül.

SOLYMÁR JÓZSEF

A bagólyuki bányászlegény – Avar István

Mint köztudott, a „Nemzet Színésze” rangot mindenkor csak a világot jelentő deszkákön nagy sikereket aratott tizenkét magyar színész, színésznő birtokolhatja. Tizenhárman soha nem lehetnek. Ha a jeles tagságból valaki már csak a mennyek országában kíván fellépni, akkor választhat helyette valaki mást az itt maradt tizenegy.

Azt viszont már csak kevesen tudják, hogy a tizenkét mai kiválasztott közül ketten, ahányszor csak találkoznak, kicsit ösztönösen, kicsit egymásnak kedveskedve, azonnal palócra váltanak. Zenthe Ferenc és Avar István – mindketten Palócföld édes gyermekei.

Avar István soha nem akart sztárként csillogni, villogni. Magánélete csak az övé, s nyilatkozatot is mindig csak alapos megfontolás után ad. Ha jól emlékszem, éppen a nemzet színészévé válása után hallgattam vele egy beszélgetést a televízióban. A riporter rákérdezett palóc mivoltára. Avar csak igazított egyet a gigáján, és máris a legszebb palóc nyelvjárásban buggyantak elő ajkáról a szavak.

Talán nem érdektelen megismerkedésünk története. Ifjabb Nádasy László rendezővel néhány éve sorozatban készítjük a Palóccorság népéről szóló dokumentumfilmeket, amelyeknek van egy állandó keretjátéka: tréfás beszélgetést folytatok a horpácsi Mikszáth-kúria padon ülő Mikszáth szobrával.

Többször szóba hoztam, milyen jó lenne, ha a szobor Avar István hangján szólalhatna meg a filmben. Csak hát a pénz kevés, a felkínálható honorárium meg siralmasnak mondható. A rendező fogadkozott, hogy ő azért megpróbál beszélni Avarral. És Avar ráállt. Aztán újra eljött. Látható kedvvel vállalta, hogy a Nagy Palócnak ő kölcsönözze a hangját. Ültünk a közös mikrofon előtt az ablaktalan csendkutricában, a térdünk majdnem összeért. A felvétel szüneteiben Avar mesélt, anekdotázott, s még utána is velünk maradt egy darab ideig. Megvallom, szerepei alapján szigorúbb, keményebb fickónak képzeltem.

Mivel már akkor terveztem, hogy megkezdem a jeles palócokról szóló portré-sorozatot, így hát azon nyomban megemlítettem: ha eljön az ideje, álljon kötélnek, hiszen semmiképp nem maradhat ki a „névsorolvasásból”. Amikor felhívtam, Avar eljött hozzám. Még hozzá jó messzire, a főváros határán kívül eső otthonunkba. Autóval jött, így még csak egy pohár borral sem kínálhattam meg. De nem is hiányzott (legalábbis nekem nem...). Mert oly ízesek, zamatosak voltak a történetei, mintha közben megállás nélkül emelgette volna a poharát.

Megkérdeztem: zavarja-e, ha magnóra vesszük a beszélgetést. Örömmre beleegyezett, és most itt van rögzítve több mint két órás anyag a szalagon. (Egyszer egy színháztörténész nagyon fog örülni neki.)

Engem leginkább az érdekelt: milyen palócföldi élmények vannak a batyujában, s ezek miként befolyásolták sorsát, karrierjét. De bemelegítésként arra kértem:

mondjon el „palócul” néhány anekdotát. István (nem Művész úr!) nem kérette magát, már mondta is az egyiket: Vendégek érkeznek a palóc családhoz. Az asszony nagyon szívélyesen fogadja őket: „De kedves vendégek gyöttek! Üljenek már le, oszt egyék meg ezt a kis mákos kalácsot, ne szarja tovább a légy!”

Hasonló, közvetlen stílusban folytatódott a bemutatkozás. A család krónikájáról csak annyit tud Avar István, hogy bányász őse vagy két évszázaddal ezelőtt, német földről vándorolt a Kárpát-medencébe. Palóc és tót felmenői keresztbe-kasul házasodtak, de a bányász mesterséghez nem lettek hűtlenek. Nagyapja Salgótarjánban telepedett meg, s édesapja, amikor felcseperedett és munkaképes lett, Egercsehiben vállalt munkát.

Nagyapját nem lehetett a legjámborabb természetű emberek közé sorolni. Amikor négyesztendő kis unokája – akkor még Pistike – közölte vele, hogy meg akarja kóstolni, milyen íze van a bornak, mindjárt a kezébe nyomott egy teli poharat. Pistike aztán eltűnt, óraszámra hiába kereste a család. Végül aggódó édesanyja vette észre, hogy a kert végében, a krumplibokrok hűvöséből egy lábacska lóg ki.

Édesapját 1936-ban elbocsátották a bányától, s a családnak nem volt megélhetése. Eljöttek hát Egercsehiből, 1937-ben Piliscsabára költöztek, édesapja a solymáraknai bányában dolgozott. Amikor egy esztendővel később a bányát elöntötte a víz, megszűnt az akna, így kerültek Dorogra, ahol apja munkát talált. Esztergomtáborban laktak, s Avar István a szalézi szerzetesek iskolájában kezdte a polgárit.

Ha nem jön a háború, talán megszakadt volna a kapcsolat a szülőfölddel. Ám az apát bányász létére is katonának vitték, kikerült a frontra, s nem sok idő múlva hivatalos értesítés érkezett, hogy hősi halált halt. Azaz „megjött a haláleset” – ahogy akkoriban a palóc falvakban panaszolták. Ebben a szomorú helyzetben István édesanyja úgy döntött, hogy visszaköltözik Egercsehibe, s attól fogva fia lett a családfenntartó.

Gyermekfővel lett bányász, s hamar, időnap előtt érett férfivá. A közigazgatásilag Egercsehihez tartozó Bagólyukban, a Beniczky-aknánál ő fogadta a föld alól érkező teli csilléket és engedte útjukra az üreseket. (Ezt a kis települést eredetileg a közeli erdőben tanyázó baglyakról Bagolylyuknak nevezték, csak aztán az emlegetése során az egyik *ly* lekopott, mivel a kicsi helység nevének így is volt értelme.) Akkoriban emberhiány volt a bányában, István igen gyakran vállalt egymás után két műszakot, de sokszor még egy harmadikat is hozzá kellett toldani. De fiatal volt, bírta, s nem bánta, ha a fárasztó sihták után egyenesen a bálba vezet az útja...

Az idősebbek még emlékeznek az ötvenes évek széncsatáira. A második világháborúban elpusztított, kifosztott országban sok szén kellett ahhoz, hogy újra elindulhassanak a kihűlt kazánú mozdonyok, termeljenek az erőművek és a gyárak, és ne vacogjon tovább a sok nyomorúságot megélt pesti nép.

Az ország újjáépítésének hőstetteit a későbbi gazemberségek elhomályosították. Ki emlékszik ma már a világ legnagyobb inflációjára, amikor a bányászok a billiómillpengős bérükből még egy doboz gyufát sem tudtak venni? Azért István elárulja, hogy a bányászokat Rákosiék sem hagyták éhen halni. A fizetésük természetbeni juttatással is kiegészült: a marhasó és a szén „kemény valutának” számított a környéken. A gazdák élelemmel fizettek érte. István szerette a bort és élelmes is volt: megállapodott egy egri szőlősgazdával, aki a kapott szénért borral fizetett. Talpat faragott hát a boroshordónak, s ha kiürült, már érkezett is a másik.

Bagólyukról beszélgetve megemlítem, hogy – az én falum kisbírája szerint – annak idején a zsidók elszállítására kijelölt szekeresgazda az egercsehihez tartozó bagólyuki bányatelepre szállította Mátraballa egyetlen, de igen népes zsidó családját.

„Valóban így volt – emlékszik Avar István. – Ott gyűjtötték össze szegényeket. Voltak, akik otthonról még bizalommal telve indultak el, s magukkal hozták pénzüket, ékszereiket. Később, azok közül, akik túléltek a szörnyűségeket, akadtak, akik visszatértek Bagólyukba, mert annakidején itt rejtették el mindazt, amit már nem volt értelme tovább vinniük. Volt, aki az ajtófélfa feletti részből, mások a budi ülőkéjének deszkája alól szedték elő elrejtett értékeiket.

Bagólyuk egyébként már romokban hever. Szomorúbb, mint egy feldúlt temető.” Egy filmes stáb nemrég oda vitte Avar Istvánt. Keserű élmény volt számára, amit látott.

Illetlen dolog, de engedjék meg, hogy néhány mondat erejéig magamat is belekeverjem a történetbe. 1947-ben érettségiztem Mezőkövesden. A város matyó gimnáziumának tanárai az utolsó tanulmányi kiránduláson nemcsak Egerbe vitték el az osztályunkat, hanem a bagólyuki bányába is, sőt az éjszakát is Egercsehiben töltöttük.

Este báld volt Egercsehiben. (Igen, báld, ez nem sajtóhiba!). A régi bányászindulóhoz igazodva az én szívem is egy bányászkislányt óhajtott. Nagy örömmre egy csupa rózsaszínbe öltözött nagykeblű leányzóval egyre inkább megértettük egymást. Ez azonban nem tetszett a helybeli legényeknek, akik azt üzenték nekem: megvárnak odakint, ha abba nem hagyom a heves udvarlást. Próbáltam dacoskodni, de az lett a vége, hogy felügyelő tanárunk parancsot adott, és néhány osztálytársamat is maga mellé véve, éjszakai szállásunkig kísért. Ha nem így történt volna, lehet, hogy éppen Avar Pista vágott volna kupán (ez a motívum az idősebb Nádasival készített *Megöltek egy lányt* című filmemben is visszatért).

Avar István életében nagy fordulatot hozott, amikor egy nap váratlanul hazatért a fogságból holttá nyilvánított édesapja, így István folytathatta a tanulást.

Esze ágában sem volt, hogy színésznek álljon. Egy idős tanárnő beszélte rá, hogy jelentkezzen a Miskolcon tartott tehetségkutató versenyen. Nem sokkal később, már három sikeres rostavizsga letétele után beköltözhetett a Horváth Árpád Népi Kollégiumba, ahonnan Sós Imre, Szirtes Ádám, Horváth Teri és még sok más, faluról jött tehetséges ifjú színészünk karrierje elindult.

Azt hitte, hogy ezzel sínre került az élete, ám ez azért nem ment olyan egyszerűen. A színpadi beszéd szigorú tanára, Nagy Adorján – aki szokása szerint egyenként kiszólította és „megbeszélte” tanítványait az első órán –, Istvánt is maga elé állította, és felszólította, hogy szavaljon el egy Petőfi verset. Avar szavalt. Ízes, de szokatlan palóc beszédének megértését csak súlyosbította, hogy amióta egy bányafa eltalálta a felső ajkát, kissé féloldalasan ejtette a szavakat. A féloldalassághoz azonban bizonyára az is hozzájárult, hogy még a gimnáziumban, társai szórakoztatására, talán túl sokat utánozta egyik fél szájjal beszélő tanárukat.

A főiskola szigorú tanára megdöbbenve hallgatta Avar szinte érthetetlen, hadaró szavait és persze sehogy sem értette, hogyan kerülhetett István a hallgatók közé... István három hónap ultimátumot kapott: ha ez idő alatt nem sikerül megtanulnia hibátlanul, helyesen, érthetően ejtenie a szavakat, akkor fel is út, le is út, mehet vissza az egercsehi bányába.

A tanár úr odaadott neki egy kötegre való papírt, amelyre különböző nyelvtörő szövegek voltak rágépelve. István azonnal megkezdte a gyakorlást. Idősebb kollégista társa tanácsára éjszakánként kiosont a mosdóba, szembefordult a tükörrel, és mimikáját, szájmozgását figyelve mondta, mondta a nyakatekert nyelvtörő szövegeket, amelyekből beszélgetésünk során is kaptam egy kis ízelítőt. Mikor fáradni kezdett, mindig megszurkálta a combját egy tűvel, nehogy elaludjon. Mire letelt a három hónapos ultimátum, s a tanár úr elégedetten megveregette a hátát, már olyan volt a combja a sok szurkálástól, akár a rosta lika.

És a sors különös ajándéka: Avar István már több mint húsz éve tanítja a főiskola – ma már színművészeti egyetem – diákjait a hibátlan színpadi beszédre. Néha, óra közben, ha látja, hogy a diákjai elfáradtak, nem igen figyelnek, palócra vált, mire a tanítványok azonnal felébrednek. Azt azonban szomorúan jegyzi meg, hogy igyekezete nagyrészt kárba vész, mert a rendezők egy része a modernség jegyében azt követeli a színészekről, hogy hadarjanak, akár az élő beszédben, és a hangsúlyozás, kiejtés szabályait figyelmen kívül hagyva „énekeljenek” a színpadon. Hogy a közönség nem érti, mit mondanak? Kit érdekel?

Sajnálom, hogy olvasóimnak nem mellékelhetem azokat a magnókazettákat, amelyeken Avar István idéz egykori, nevezetes szerepeiből. Szép szövegmondásával csatlakozott ahhoz a hosszú sorhoz, amelyből talán elég, ha Somlay Artúrt, Gábor Miklóst vagy Bicskey Tibort említem.

Kérem, meséljen első sikereiről: „Pécsett kezdtem a pályát – mondja. – Eljártam a *Karenina Annában* Vronszkijt, a sármos csábítót. Abban én olyan rossz voltam, hogy nálam csak a címszereplő hölgy volt rosszabb. Tomanek viszont nagyot alakított a darabban: ő volt Karenin, a kegyetlen férj.”

Elmondom neki, hogy a *Hideg napok* című filmben csodálkoztam rá Dorner tizedesre, akit ő játszott, és a bebörtönzött Darvas Iván, Lantinovits és Szirtes mellett ő volt az, aki főszereplővé növekedett. „Tudom – mondja –, hogy egy színésznek minden szerepet illik elvállania, amivel csak megkínálják. Én azonban ezt a szerepet először határozottan visszautasítottam. Én színészként sem akarok ártatlan asszonyokat, gyerekeket a Duna jege alá löni, szabadkoztam. Aztán felkeresett a lakásomon Kovács András, a film rendezője. Hosszasan beszélgettünk. Elmondta, hogy a szerepet nem akarja egyik ügyeletes rossz embert játszó színészre sem rábízni. Hiszen ez a történet arról szól, hogy oly korban éltünk, amikor képesek voltunk így elaljasulni... Ezzel meggyőződtem, és elvállaltam a szerepet.”

Arról is szót ejtünk, hogy kik voltak egykori partnerei. A nagy eltávozottak közül Mezey Máriát, Domján Editet és persze Tolnai Klárit említi, akivel nem sokkal a halála előtt is együtt játszott az *Örömszüilők* című darabban. Klárrika ebben a darabban egy hajdani nagy szerelmére emlékező öreg hölgy szerepét alakította, s Avar István volt a partnere. Korábbi nagy sikerükre emlékezve Avar az egyik előadáson, közös jelenetükre várva odasúgta Klárikának a kulisszák mögött: „Mit szólnál Klárrika, ha éppúgy, ahogy egykor *A vágy villamosa* című darabban, most is megerőszkolnálak? – Te hülye! – mondta Klárrika. – Biztosan belehalnék!”

Én ebben a kis jelenetben a mindhalálig tartó évődés gyönyörű példáját látom. És ne feledjük: Tolnai Klárit is a Palócföld küldte a színpad deszkáira!

Miként Sinkovits, Kállay Ferenc és Agárdi Gábor, Avar is hűséges maradt a Nemzeti Színházhoz, akkor is, amikor már lebontották a régit. Talán azért, mert

kapott egy olyan szerepet, amit nem a színpadon, hanem a Parlamentben kellett eljátszania.

Amikor megismerkedésünkkor, azon a bizonyos hangfelvételen együtt szükös-ködtünk a kutricában, azt is megemlítettem, hogy elsősorban a Palócföldhöz kötődő emlékeiről szeretném majd faggatni. Akkor megjegyezte: „Az jó lesz, mert a kollegáid úgymint elsősorban a képviselőségem történetéről kíváncsiskodtak, ebbe kötöttek bele.”

Ezért döntöttem úgy, hogy én inkább leharapom a nyelvem, de ezt a megunt kérdést nem teszem fel neki. És mit ad Isten? Amikor életének ehhez a szakaszához értünk, – a már megszokott kedéllyel és őszinteséggel – ő hozta szóba a témát: „Egy nap a színház párttitkára közölte velem, hogy be kell mennünk a budapesti pártbizottságra. Ott tudomásomra hozták: szeretnék, ha elvállalnám a főváros VII. kerületében, hogy pótválasztással képviselőnek jelöljenek. De én nem politizálok, és nem is vagyok párttag! – tiltakoztam meglepetten. Hát éppen ezért esett önre a választás! – felelték. Később, már az „igazi” választáson Major Tamás is korteskedett mellettem. Hát így történt, hogy tizenhét éven át üldögéltem képviselőként az ország házában. Nem Heves megyei képviselő lettem, hanem annak a kerületnek a küldöttje voltam, ahol a színházam volt, de azért a hevesi képviselők baráti körének is a tagja voltam. Részt vettem a Parlament kulturális bizottságának a munkájában és minden területen – Heves megye érdekében is – igyekeztem az emberek művelődését szolgáló jó ügyek mellé állni.”

Ennek kapcsán tehát újra visszatértünk a szülőföldre. Családi ügyek is előke-rültek, és be kell, hogy lássam: István egy dologban minden bizonnyal okosabban döntött, mint én. Amikor édesapám váratlanul meghalt, én már a temetés másnap-ján a vizes falú mátraballai vályogházból budai, városmajori kényelmes lakásomba vittem az édesanyámat. Hét évet éltünk együtt. Jöttek a lakásba híres emberek, szép lányok – de anyámhoz soha nem jött senki. Hiányoztak neki a szomszédok, a falubeli asszonytársak. Azt hiszem, nagyon magányos, nagyon boldogtalan volt.

Avar okosabb volt nálam. Ő édesapja halálát követően úgy osztotta el az időt, hogy a zordabb késő őszi és téli hónapokra magához hívta az édesanyját, de ahogy tavaszodni kezdett, a mamát már kötéllel sem tudta volna ott tartani a városi lakás falai között, már indulni kellett otthonról haza. Megmaradt az egercsehi családi ház, így volt hely arra, hogy a nyaranta hazalátogató család álomra hajtsa a fejét, s persze ott nyaralhatott az egyetlen unoka, István fia is. (Csak a vén bányász hiány-zott a borospohárral...)

Amióta örökre elment az édesanyja, István felszámolta a palócföldi támasz-pontot. De az emlékek belül, a lelkében élnek, háborítatlanul, akár az a másik, az a valóságos külső világ.

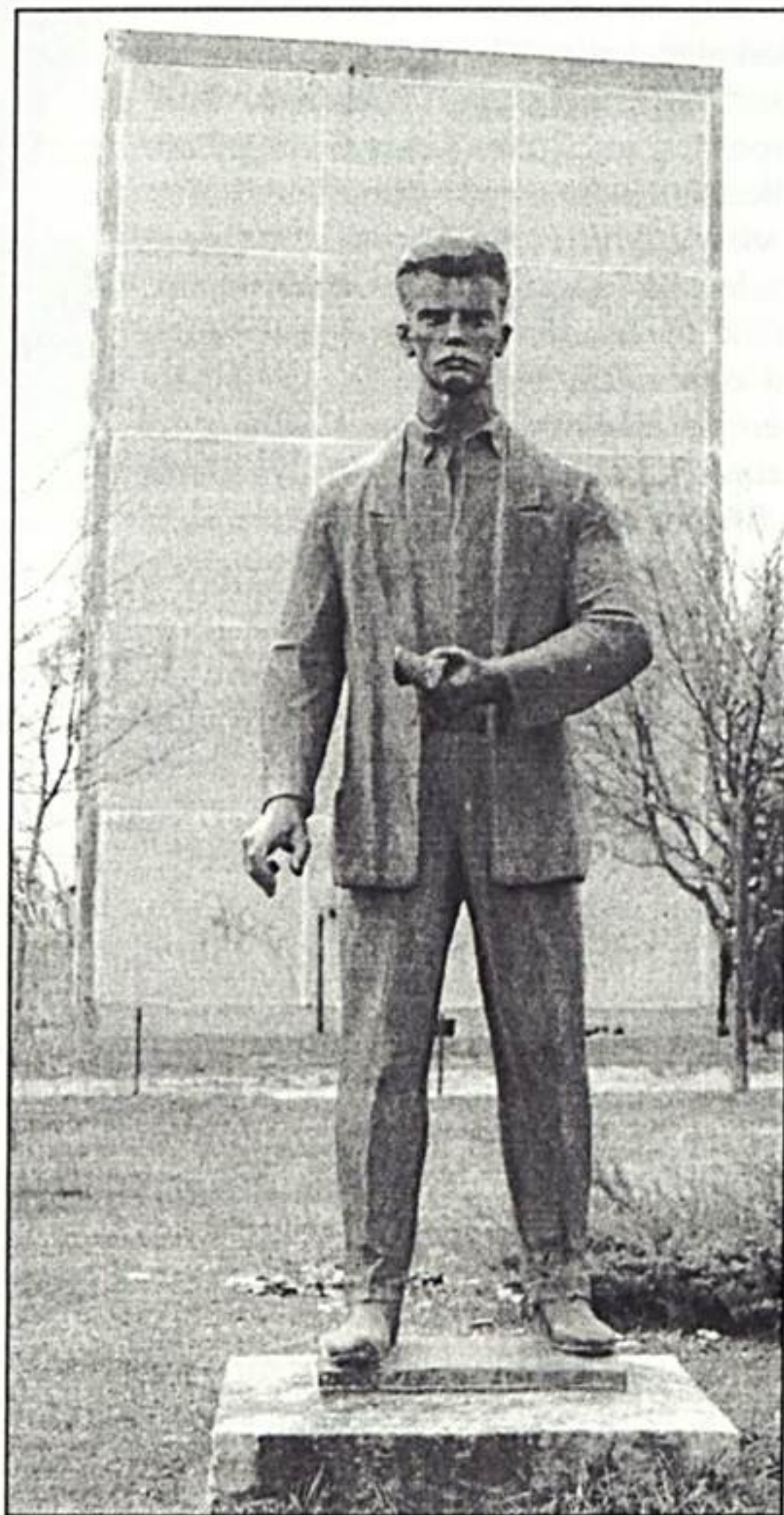
Avar István már nem visel szakállt, mint első találkozásunkkor. Csak a bajusza maradt meg az orra alatt. Márai Sándor a *Gyertyák csonkig égnek* című darabjában eljátszott hőse kedvéért végezte el magán ezt a kis átalakítást. Aki látta a darabot, azt mondja: Avar kiváló ebben a szerepében is. Méltó feladat a kitűnő színésznek.

Nem kérdezem, de látom, hogy boldog ember. Sok darabban játszik, tanít, szép családjá, szerető felesége van, a nyarakat tóparti házában tölti. Nincs hobbi, nem szeret horgászni. E nélkül is boldog, már amennyire az ember 75 évesen is boldog lehet. Jövő márciusban esedékes a jeles évforduló. Azt hiszem, ő már minden

kitüntetést, minden elismerést megkapott, amit csak magyar színész megkaphatott. Mi jöhet még? Talán Egercsehi vagy Heves megye díszpolgárává választhatná a széncsata egykori hőst.

Érdekes volt, hogy e kétórás beszélgetés során, amikor a téma messzire vitt bennünket, talán észre sem vette, ahogy időközben palóc beszédre váltott.

Amikor elment, hirtelen nagyon üres lett a szobám.

Tar István műve, Veszprém, 1957

Két színész egy városból

Tűz és düh

Az ifjú színészgeneráció jeles képviselője, *Pindroch Csaba* Salgótarjánban született. Először 1992-ben felvételizett a Színművészeti Főiskolán, sikertelenül. A Balatonon próbált szerencsét, volt szállodaportás, valutaváltó, segédszínész Budapesten, az Arany János Színházban. Majd 1993-ban sikerült bejutnia a színművészetre; érezte, hogy nincs visszaút. Friss diplomásként a Budapesti Kamarához került, ahol *A vágy villamosában*, Mitch szerepében tűnt fel. Ezt az alakítást látva Pacskovszky József rendező is felfigyelt rá, és pályája egyik jelentős főszerepét ajánlotta Pindroch Csabának, a *Frankie és Johnny* című darabban, mely a nagy sikerű *Krumplirózsa* című film eredeti, színpadi változata. Egy

újabb mérföldkő, az első filmfőszerep, Herendi Gábor *Valami Amerika* című komédiájában, majd jött a *Kontroll* – az országos ismertség.

– Sokszor teljesen tehetségtelennek érzem magam; vívódom, mi ez, amit csinállok, divat ami én vagyok, ez az egész, s valójában nem tudok semmit. Vannak pillanatok, amikor érzem, hogy jó vagyok, király vagyok, isteni...; a kettő közötti állapot a depresszió – mondja Pindroch Csaba, aki visszautasítja, hogy ő sztár. Azok viszont, akik látták a *Valami Amerika* című filmet, szemtanúi, hogy ez a filmfőszerep megérdemelten hozta meg – Pindroch Csaba számára is – a szakmai sikert. Mert ez a film azt teljesítette, ami a dolga volt; újra behozta a közönséget a moziba, egy magyar filmre.

– Keményen dolgozol, most épp’ a Vígszínház társulatának a tagja vagy, filmezel is... Jobbnál jobb szerepeket kapsz: Örkény István *Pisti a vérzivatarban* című darabjában te vagy az egyik Pisti, a kimért. A *Tévedések vígjátékában* Efezusi Antipholus kettős főszerepében alakítasz maradandót, de említjük meg *A revizorban* Pjotr Ivanovics Dobcsinszkij szerepét is... Krisztusi korban vagy, harminchárom éves lettél; foglalkoztat az évek múlása, vagy csak a munkádra, a szerepekre koncentrálsz?

– Mindenre odafigyelek. Úgy érzem, mostanra megkomolyodtam, most már más dolgok érdekelnek, mint pár évvel ezelőtt: a szakma, a család, a családalapítás foglalkoztat.

– Ezen dolgozol...? Az apa szerepre készülsz?

– Igen. Amikor az ember padlót fog, onnét már nehéz felállni. Nekem sikerült. Volt, aki megfogta a kezem. És ez a párom, Linda volt. Sokat segített. Kiegyensúlyozottá tett, és boldoggá.

– Honnan a filmezés iránti vonzalom?

- Elsősorban színházban dolgozom, a filmezés főiskolás koromban kezdődött. Jöttek a filmtanszakos növendékek, és mondták: menjünk el operatőri gyakorlatra, erre-arra... Éjszaka dolgoztunk, ingyen. Ezért nem jött velem senki az osztályból, engem meg nagyon érdekelt. Gondoltam, egyrészt megtanulom a filmes szakmát, másrészt ismeretségekre teszek szert.

- Bejött a számításod?

- Igazából egyik sem jött össze. Mert ezeken az éjszakai munkákon sokat nem lehetett tanulni; azok, akikkel dolgoztam, még nem hívtak vissza. Viszont sok embert megismertem. Szóval, egy főiskolai munkámnak köszönhetem a legnagyobb filmes kapcsolatomat, Antal Nimródot. Az elsőéves vizsgafilmjében én voltam a főszereplő, s ő azóta is hív; legutóbb a *Kontroll*-ban dolgoztunk együtt, rám írta a szerepet. A *Kontroll* eddig tizenhét nemzetközi díjat nyert. Nimródot beválogatták az Európai Filmakadémiára, a legjobb rendező díjára.

- Egyszer azt mondtad: a feltűnési viszketegség hajtott a színészi pályára.

- A pályára maga a feltűnés lehetősége, meg az exhibicionizmus hajtott. Ennek különböző fórumai voltak, amiket nem hagytam ki, így a színházat sem. Az exhibicionizmusom indított el, ez volt a rugó, de ez már finomult. Hál' Istennek!

- Azt is elárultad már valahol, hogy Latinovits Zoltán a példaképed. Miért pont Latinovits?

- Az Esztergomi Ferences Gimnáziumban, harmadikban a magyar tanárom, Gärtner Júlia behozta Latinovits Zoltán egyik – *Verset mondok* – kazettáját, és az elemzett vers megnyitott bennem valamit; azóta Latinovits a példaképem.

- Bizonyára az a millió, ott a ferenceseknél, Esztergomban hatással volt rád. Hisz' papnak készültél...

- Igen, volt egy időszak, amikor úgy éreztem, hogy ez tudna működni: a szereplési vágyamat is kiélhetem, és a szeretet hirdetése is felemelő.

- Végül színész lettél.

- De én azt gondolom, hogy a színház maga is egy fórum. Ezért mondom, hogy valahol ez is papság.

- A hatások az alkotót is formálják. Gyökereid Nógrád megyében, Salgótarjában vannak. Mit jelent számodra ma ez a város?

- Tegnap éjszaka nagyon sokat gondolkoztam ezen és arra döböntem rá, hogy nem tudom...

- Szeretnéd elfelejteni?

- Tizennégy éves koromig a szabadságot jelentette, aztán tizennyolctól tizenkilencig a szabadosságot – az egyházi gimi után, ott belecsúsztam az éjszakába. Napjainkban a szabadnapokat jelenti, nagy örömmel, de tényleg. Amikor beérek a városba, mindig nagy öröm fog el – de nem állok meg, csak Eresztvényben; Salgótarjában már nincs lakásunk, a kapcsolatot a rokonok, az unokatestvérek, az ismerősök, egy-két barát jelenti. Amit onnan, Salgótarjából hoztam, az annyi, amiről ma is szól a város: az a hihetetlen kiugrás iránti vágy. Ez hatott a korosztályom tagjaira is, akik nagyrészt szintén elhagyták a várost; és ma már külföldön vagy Pesten van a legtöbbjük. Ez a kiugrási vágy persze valahol inkább kényszer volt.

- Mi marasztalt volna?

- Engem a színház érdekel.

- Budapesten elérhetővé váltak az álmaid?

– A színház Pesten fogott meg, illetve Esztergomban kezdődött; tizenöt éves koromban érintett meg egy iskolai Betlehemes játék során, akkor, ott döntöttem el, hogy ezen a pályán szeretnék továbbhaladni. A család közben lement Siófokra, édesanyám ott dolgozott, aztán Pestre költöztünk; egyértelmű volt, hogy színházi szinten itt, Pesten vannak lehetőségek.

– Tíz éve már a pályán vagy, elégedett vagy?

– Nekem ez a tíz év a jelen; s mindaz, ami előtte volt, az már a múlt.

– Mi volt az utolsó csepp?

– Mielőtt eljöttem Salgótarjából, újságkihordóként körbejárhattam azokat a helyeket is, ahol korábban még soha nem voltam; eljutottam a Művész-telepre, Pintér-telepre, Zagyvarónára, stb. – ezzel zártam.

– Tíz éve Thália Papjaként szolgálsz, de miért nem láthat Salgótarjában a salgótarjáni közönség... – nem hívnak?

– Mint színész háromszor mondtam verset: egy fotókiállítás megnyitóján az Apolló Filmszínházban, ahol Adytól *A Tűz márciusát* adtam elő; a Gagarin Általános Iskolában – én is oda jártam – szintén Adytól *A föl-földobott követ* választottam; illetve 2004-ben március 15-én Arany Jánostól *A walesi bárdokkal* léptem fel a Városháza előtti téren.

– Üzenetértékű témaválasztás.

– *A Tűz márciusa* és *A walesi bárdok* – mindkettő tűz és düh; *A föl-földobott kő* pedig egy szerelmi vallomás a szülőföldnek.

– „Érted haragszom...”-ot játszol?

– Nem titok, van bennem egy nagy szeretet – ami teljesen független a hivatalos hívásoktól vagy nem hívásoktól. Engem hív a város, magától, és én szívesen megyek.

– Mert ott vannak a gyerekkori élményeid...

– Gyakran eszembe jutnak a gyerekkori dolgok. Sokat gondolkodtam azon, hogy össze kellene hozni a Salgótarjából elszármazottakat. Én szívesen mennék, de ez ne tűnjön nyomulásnak. Ezért csak annyit kértem – egy beszélgetés során –, hogy: „Hívjatok!”... De ez nem történt meg.

– „Tűz és düh...” Te dühös vagy?

– Most, harminchárom évesen, úgy érzem, belőlem kiveszett az a tűz, hogy ott összehozzunk valamit. A Salgótarjából elszármazottak összefogásával pillanatnyilag nem foglalkozom. Most a család érdeke a legfontosabb.

– De mi lesz Salgótarjával, ha folytatódik a tehetséges fiatalok elvándorlása?

– Nem tudom, de ami most ott van, az már nem az, ami régen volt. Tizennégy éves koromig nem kellett foglalkoznom semmivel; tizennyolctól tizenkilencig nem foglalkoztam semmivel, csak az italozással, meg az IBUSZ-sarokkal, a különböző galerikben való részvétellel. Nagyon jó volt Salgótarjában, hogy mindenki ismer mindenkit.

– Lehet, hogy ez sem igaz, hisz’ megfeledkeztek rólad, pályatársadról, Gyuriska Jánosról, a Salgótarjából elszármazott fővárosi színészekről, amikor „színi tanodát” indítottak... Vagy nem vállaltatok szerepet?...

– Nincsenek illúzióim. Nem akarok semmi rosszat mondani arra, ami ott van; majd csak kibekkeli azt a pár évet a város, aztán ott, Salgótarjában is kialakul egy élhetőbb valami. Éreztem ezt már akkor is, amikor a József Attila Művelődési Központban háromszor felléptem a Budapesti Kamara Színházzal. Van egy szűk csapat,

amelyik értékeli az igényes színházi előadásokat. Bármennyire is le akarják vinni a színvonalat, az igényességet nem lehet kiirtani az emberekből. Hallottam olyan híreket, hogy ismét felmerült az önálló társulat létrehozásának gondolata; azt is, hogy kiket akartak odavinni igazgatónak... Szakmai berken belül, ott, akkor, egy kicsit elszomorodtam. Mert nekem Salgótarján elsősorban Zenthe Feri bácsit, Hollai Kálmánt jelenti. Feri bácsit, aki Salgóbányán volt gyerek, a papája meg ott volt bányamérnök, az én dédnagyapám pedig bányavasút vezető... – biztos, hogy találkoztak; de gondolták-e az öregek...

– Talán Feri bácsit kellene megkérdezni.

– Készülök rá. Persze, nem ez a lényeg. Inkább azon kellene gondolkodni, hogy mit jelent másoknak Salgótarján. Másoknak, azoknak, akik nem is ott élnek? Hát nem szomorú, hogy Gáspár Győzőkével népszerűsítette magát a város polgármestere, nem a Zenthe Feri bácsival...

– Ez a vidéki lét is közrejátszik abban, hogy szerepálmaid egyike Don Quijote?

– Nem, a *Don Quijote* volt az első darab, amelyikbe belezuhantam; tehát: abba hagyva a siófoki szállodaipart, az Arany János színházba kerültem, és beestem statisztálni egy darabba, rögtön a mélyvízbe; ez nekem nagyon-nagyon megtetszett. Szerepálmommmá vált a Don Quijote-i lét, ám én magam már nem merném eljátszani Don Quijote-t. Szeretném, ha megmaradna álmoknak. Eljátszani olyan lenne, mintha egy pap Jézusnak képzelné magát. Nekem – a színházban, de az életben is – Don Quijote hitvallása, üzenete a lényeg: a világ nem olyan, amilyen, hanem amilyen lehetne.

– Ezt üzened te is, a rád írt szerepeken keresztül: „Ég veled...”?

– Paskovszki József *Az ég veled* című filmjében – a Filmszemlén volt a premierje – egy fiatal biológust alakítok, akinek van családja, de meglát egy félvér lányt és megőrül. Elmerül a bűnbe, aztán megvuduzzák, és kijózanodik.

– Bulizásra már nem marad idő...

– Időm lenne, de kedvem nincs hozzá.

– „A pénz elszáll, az égés megmarad”... – mondtad. Mire és miért?

– Ezt egy kereskedelmi televíziós munkára mondtam; akkor, amikor egy kabarésorozatban a lelkeket próbálták összemorzsolni, egy gatyaletolást szerettek volna elérni; nagyon jól fizettek, de ezt nem vette be a gyomrom. Hál’ Istennek, megszűnt a műsor.

– Úgy tűnik, megkomolyodtál.

– A *Tévedések vígjátékának* köszönhető; igaz lefogytam tíz kilót, és – harminckét évesen – újra tanulni kezdtem: beszélni, mozogni, iszonyatos alázattal dolgozni, alámenni... Ez a darab fordulópont a pályámon. Elég sokáig kellett várnom arra, hogy ismét férfiszerepet kapjak. A *Tévedések vígjátékában* (William Shakespeare), Efezusi Antiphilus kettős szerepében azt is eljátszhatom, aki én vagyok, a kinőtt nadrágost, és azt is, aki mindig lenni szerettem volna; és mindezt egy nagyon jó rendezőnek, Eszenyi Enikőnek köszönhetem, akinek mindenben igazat adtam, az ügy érdekében mindent megtettem, lenyelve a sértéseket. Úgy érzem, szeret engem a Jóisten.

– Valóban megkomolyodtál?

– Mindenképpen. Céлом van: a pályán boldogan megöregedni, és élményeket adni, kapni.

Szerettem volna repülni

„Köztudottan megszállott. Reklámot, más pénzkereseti lehetőséget nem vállal, de amiben hisz, azért képes bármennyit dolgozni. Már sikeres színész volt, amikor a színművészetin Füst Milán *A lázadó* című darabjának főszerepét elvállalta, lényegében ingyen. Egyéb elfoglaltságai mellett képes volt éjjel próbálni és játszani. Állítja, hogy nagyon szerette *A lázadó* előadását. Miközben a Vígszínházban éppen a *Pájinkás János* címszerepét próbálta. Esténként pedig

játszott, utána ment próbálni a színművészetire, ahol általában hajnali négyig dolgoztak. Nyolckor pedig már kelnie kellett ahhoz, hogy a tízórás próbára odaérjen. És mindezt két és fél hónapig csinálta, napi három óra alvással. Nem titkolja, ez volt élete leghúzószabb időszak. Most két-három kávét iszik meg naponta, akkoriban tíz kávé és öt Red Bull simán lecsúszott. A gatyája is ráment...” – írja Gyuriska Jánosról, az legtehetségesebb fiatal színművészről a szigorú ítéző. Egy salgótarjáni művészről, aki 1999-től a Vígszínház tagja.

Fiatal kora ellenére már több jelentős szerepet kapott. Feledhetetlen alakításai között a szakma is kiugró sikerként jegyzi a *Picasso kalandjai* címszerepében és a *Kövekkel a zsebedben* című kétszereplős játékban nyújtott kiváló teljesítményét. Ám a sok mozgással járó szerepeit kénytelen volt leadni, mert az egyik előadás előtt rosszul lett, később kiderült: veleszületett szívbetegsége van; ám a pletykákkal ellentétben folytatja pályafutását, dolgozik és várja az újabb feladatokat.

– Pályád, ha tetszik, egy vargabetűvel kezdődött: katonának készültél, színész lett belőled.

– Valóban, Balassagyarmaton, a katonai középiskolában érettségiztem; s pár héttel később találtam ki ezt a színészesdi dolgot.

– Honnan az ötlet, a fegyelmezett katona „beáll komédiásnak”?

– A fegyelem mindenhol tetten érhető; sőt, van egy mondás: a színház fele fegyelem. Szerintem ez nem így van: a színház fele önfegyelem. S akkor – önfegyelmezett, tehetséges, szorgalmas, egymásra figyelő invenciózus emberek csapatával – jó színházat lehet csinálni. Mivel fegyelmezni már nem kell, ezért a színház másik fele is felszabadul, így sokkal jobb színházi előadások születhetnek.

– Úgy beszélsz, mint aki gyermekkorától erre a pályára készült.

– Pedig nem. Nem voltam diákszínjász, nem voltam obligát fellépő az iskolai rendezvényeken, soha nem mondtam verset. De közben, ahogy egy kis kamasznak szokott, a szárnyaim elkezdtek erre-arra csapkodni; még nem tudtam, hogy merre, csak szerettem volna repülni.

– Mi történt a szárnypróbálgatás időszakában?

– Gitároztam, táncoltam, sokat olvastam. Ez egy egészséges immunválasz volt arra, amit katonaságnak hívunk. Arra a reguláris helyzetre gondolok, anélkül, hogy ezzel bántanám a katonaságot.

– Fegyelmezett színész lettél. Első nekifutásra sikerült pályára állnod?

– Á, dehogy. Először ide, Pestre jöttem dolgozni. Majd felvételiztem a főiskolára, de nem vettek fel. Ezért jelentkeztem a Nemzeti Színházba, oda fölvettek; két évet voltam ott, amikor újra próbálkoztam a színművészetin, ám megint elutasítottak. Ismét dolgoznom kellett egy évet; aztán harmadszori kísérletre már bejutottam a színművészetire, felvettek.

– Kitartó voltál, közben megismerhetted a színház világát a valóságban.

– Jó évek voltak, mert a színész attól színész, hogy embert ábrázol. Huszonhárom éves voltam, amikor elkezdhettem a főiskolát, s a megszerzett élettapasztalat, emberismeret, a főiskolát megelőző évek több mint hasznosak voltak számomra a főiskolás évek alatt.

– Színházi élmények otthon is értek, vagy erre nem adott esélyt a katonaélet?

– Egyetlen salgótarjáni színházi élményem a katonai sulis ideje alatt talán az Egri Gárdonyi Géza Színház... *Egerek és emberek* című darabja volt a József Attila Művelődési Központ színháztermében. Hát ennyi. De tíz év elteltével nagyon furcsa visszatekinteni és megfogalmazni azt, hogy milyen impulzusok és miként csapódnak le a gyermekkorból, a kamaszkorból, ami oda vezetett, hogy színész lettem. Ez egy nagyon rejtélyes út; én nem tudom tetten érni azt a mélyben zajló folyamatot, ami egyszer csak ott manifesztálódott, hogy színész.

– Bizonyára pályatársaid is meglepődtek ezen a fordulaton, ha elmondtad nekik.

– Beszélgettem valakivel, elmeséltem, hogy én honnan indultam, hol nőttem fel: Salgótarjában, a Beszterce-lakótelepen; harmadik emelet, két szoba. Mire ő: „Annyira bődület, hogy színész lett”. Erre megjegyeztem: „Mi van akkor, ha karmester?” A karmester a Kongresszusi Központban vagy a Zeneakadémián nevelkedik...?

– Tény, te egy salgótarjáni lakótelepen nevelkedtél.

– Az egész családom, 1980 februárja óta a Besztercén lakik, én is; ma is ott van az állandó lakcímem.

– A lakótelepi életről nem mondható el, hogy ingerszegény környezet.

– Igen, de nyilván nem a színházművészet mentén.

– A lakótelepen megszerzett élettapasztalat, emberismeret, a „családi drámák” élményanyaga segítheti a munkádat a jellemábrázolás terén. Segíti?

– Nyilván. De ha ennek megfelelő helyzetet keresünk, akkor lehet, hogy példák kellett volna mennem; vagy biztonsági példák.

– Már késő, ismert, elismert színész vagy, filmekben szerepelsz, de milyen viszonyban vagy a szülővárosoddal, Salgótarjával?

– Szeretek hazamenni.

– Mert Salgótarjában nyugodtan sétálhatsz a főutcán, otthon nem ismernek meg – csak vicc...

– Jó, de közben meg tényleg nem... Pesten, ha az Andrássy úton végigmegyek, sokkal több „Helló!” talál meg, mint Salgótarjában. De ezen nincs is mit csodálkozni, tizennégy éves gyerekként eljöttem és tizennyolc éves nagykorúként már Pesten dolgoztam. Szóval, nagyon nem voltam ott.

– Említetted, hogy gyakran hazajársz. Arra is volt már példa, hogy felléptél.

– Mindössze egyszer, a 2004. március 15-i ünnepségen Petőfi Sándor *Salgó* című versét a Városháza előtt, a Múzeum téren mondhattam el; de a József Attila Művelődési Központ színháztermében még nem léptem fel.

– Ugye, ez nem panasz?

– Nem, mert félok, hogy Tarjánban nincs is rá alkalom. Ez sem panasz; mert én valóban szeretek hazamenni. Nagyon. Jó a családdal, jó a városban flangálni. Lehet, hogy Tarjánig nem jutnak el a rólam szóló hírek, s ez az oka annak, hogy én sem kapok visszajelzést, a városból érkező megkeresést, felkérést.

– Tapintatos vagy, ha arra gondolsz, hogy nem járnak moziba, nem olvasnak újságot.

– Lehet, hogy olvasták a rólam szóló cikket, az újságokban vagy az interneten, de nem biztos, hogy azok... Lehet, hogy nem érzik, nekem halálos izgalmat okozna, ha hazai közönség előtt is felléphetnék. Gondold el, itt a Vígben vagy a filmforgatáson már hozzászoktunk a közönség jelenlétéhez, nincs, vagy már nem az a lámpaláz van. Felszívod magad, és akkor, csillogó szemmel: nézzük meg az estét! De ha Tarjánban, a Józsiban kellene föllépnem egy szerepben, annak lenne egy személyesebb tétje is számomra. Azt halálosan bírnám, hogy ott(hon) egyszer föllépjek. Még nem került rá sor.

– De nem tettél le róla?

– Nyilván, de eddig nem volt olyan szusz, amivel oda én megérkezhettem volna.

– Gondolom, a helyi Vertich Stúdió Színpad munkáját is örömmel segítenéd, segítenétek Pindroch Csabával...

– Van ilyen? Nem is hallottam róla; de a lényeg: február 25-én viszont megyek Salgótarjánba, a Kodály Zoltán Általános Iskolába. Oda például már meghívtak; a színjátszó kör tagjaival találkozom.

– Biztató jel. Valaki gondolt rád, valakinek eszébe jutottál.

– Látod! Mindössze ezen múlik. Mindössze ezen múlik, hogy az ember örömmel igent mondjon; megbeszéltünk egy időpontot, ami jó volt nekem is, meg a gyerekeknek is – ez csak ennyi... – és én megyek Salgótarjánba.

– Ami azt mutatja, hogy te nyitott vagy.

– Simán. Olyan vicces, hogy Pesten már számtalan ilyen és ehhez hasonló megkeresést kaptam. Mindig megkérdezik: „Művész úr! A honorárium?!”. Meglepődnek, amikor azt mondom: „Hagyjuk már!” – Nekem tök jó, hogy fiatalokkal dumálok, velük együtt a színházról beszélgetünk, az életükről.

– Az első salgótarjáni „művész-közönség találkozó” is ilyen lesz?

– Hát persze. Nagyon örülök; ez tényleg csak azon múlik, hogy valaki vegye a fáradságot, legyen annyi ötlete: „Basszus, hát tényleg, milyen jó lenne, ha eljönne ide, hozzánk is az a két fiatal tarjáni színész, a Pindroch Csaba meg a Gyuriska János!”

– Annál is inkább, mert példaképek lehetnétek – Pindroch Csaba és Gyuriska János – a kortárs színház- és filmművészet alkotói – és ez nem csupán bók; mérhető, szakmai teljesítményekről van szó.

– Én azt szeretem, ha erre nem lihegünk rá. Azt szeretem, ha leülünk beszélgetni. Erre februárban Salgótarjánban is lehetőséget kaptam, s ennek valóban nagyon örülök. Annak is örültem, amikor az egyik előadás végén, az utcára kilépve, a Víg-színház melletti parkolóban megpillantottam az egyik buszon a „Salgótarján” feliratot; gyerekeket hoztak a vígszínházi előadásra; odamentem hozzájuk, és beszélgettünk. Már nem is tudom, melyik iskola volt? Lehet, hogy a Kodály... Az a lényeg, hogy valaki felismerte a lehetőséget, meg azt a tarjáni fiút a Víg-színház színpadán. Ilyen hülye véletleneknek kellene ahhoz, hogy két salgótarjáni a színház örve alatt összejöjjen.

- Mit jelent számodra az elismerés, a siker, a taps? Csupán színházi kellékek?
- A siker, a rajongók, a taps, a díjak, az elismerés, az ismertség – ezek mind az elvégzett munka melléktermékei. Örülünk neki, fontos, szükségünk van rá, de ha erre koncentrálsz az ember, eltéved.
- Újabb szerepek, tervek?
- Nagy terveim most nincsenek; egészségügyi problémám miatt két szerepet, a *Kövekkel a zsebedbent*, meg a *Picassot* leadtam. Most épp’ Carlo Goldoni *Kávéház* című darabját próbáljuk; márciusban premier, aztán kíváncsian várom a fejleményeket.
- Sokan aggódtak. Megnyugtató, hogy már próbálsz. Minden rendben?
- Kiderült, van egy szívbillentyű problémám. Erről a születési rendellenességről eddig nem tudtam; kiderült, és ez a jobb, mert az extrém megterheléseket azóta elkerülöm.
- A munka mellett lehet-e családalapításra gondolni?
- Ambícióm van, de az a reális helyzet, amit szerelemnek hívnak, most nincs az életemben. Sajnos. Pedig a szerelem a legjobb dolgok egyike.
- Elérhetetlen szerepálmod?
- Szerepálmom? Hát, úgy nagyon az sincs. Gondoljunk bele, ha most azt mondom, hogy Hamlet; és jövőre eljátszom... – vonuljak vissza? Ezért nincs különösebb szerepálmom, nem is hiszek egyetlen szerepben, hogy abban minden benne van. Mint ahogy könyv sincs, amiben minden megtalálható. Nincs olyan dráma, verseskötet. De ha megkérdezik, melyik a kedvenc versed...? Mondhatunk vagy négy-öt költőt, és... Szóval, nekem nincs szerepálmom.
- Amikor a Pesti Színházban, a *Tótékban*, az őrnagy szerepét osztották rád, rád, a fiatal színészre, a siker után azt mondtad: „Az lenne a pályám nagy szerencséje, ha az őrnagy szerepét negyvenöt évesen is megkaphatnám”...
- Még nem voltam huszonnyolc éves, amikor 2000. szeptember 24-én bemutattuk a *Tótékat*... Valóban azt mondtam, jó lenne; de nem szeretek a babérjaimon ülni. Minden nap bizonyítani kell.

Gyuriska János és Pindroch Csaba

SULYOK LÁSZLÓ

Drog – a pénzért vett halál

2. rész*

Telek Ervin, a Salgótarjáni Egészségügyi-Szociális Központ módszertani munkatársa, népművelő-könyvtárosként végzett a 70-es évek elején Debrecenben, később tanári képesítést szerzett, magyar nyelv és irodalomból is. Élete a rendszerváltás táján úgy alakult, hogy a népművelésről és az oktatásról áttért az egészségügyi szociális területre, s a 90-es években sorra szerezte azokat a szakképesítéseket, amelyek a szenvedélybetegségek feltárására, a gyors segítségre teszik alkalmassá és jogosulttá. Ezek, időbeli sorrendben: a szociális képzés tereptanára, akupunktúrás detoxikálás specialista, a közösségi prevenció tréner, emocionális deszenzitizálás terapeuta és addiktológiai konzultáns. A remek előadói készséggel is rendelkező férfi mintha megtalálta volna az érdeklődésének, az érzékenységének és az elhivatottságának leginkább megfelelő munkaterületet. Jelen kereteink között képtelenség felsorolni, mi mindent végzett szakmájában az elmúlt másfél évtizedben. Ezért ismét csak orientálás céljából említem meg: nemcsak szűkebb pátriájában, Nógrád megyében tartott előadásokat, hanem Budapesten, Miskolcon, Győrben, Veszprémben, Debrecenben is, s előadott Szlovákiában, Jugoszláviában. Tábort vezetett, tanított, részt vett a fiatalabb generációk felkészítésében, például kortárs-segítők és mentorok képzésében, a drogügyi koordinátorok országos, a DADA-programot tanító rendőrtisztek szintén országos, az egészségügyi szakdolgozók akkreditált képzésében, az áldozatvédelmi programban, több általános és középiskola tanárainak tájékoztatásában, továbbképzésében. Pályázatait általában jól fogadta a szakma, és megvalósíthatta elképzeléseit. Lehetősége adódott a részvételre jelentős országos és nemzetközi projektek megvalósításában, például: OECD keretén belül a szociális ellátások innovációja, a Soros Alapítvány támogatásával családterápiás kísérletek alkohol- és drogfogyasztó családokkal, az Ifjúsági, Gyermek- és Sportminisztérium (2004 őszén megszűnt) támogatásával a drogfogyasztók szerepmegvalósulásai programban. Készített videofilmeket, publikált szakmai folyóiratokban, tanulmányt írt a felső tagozatos, illetve a középiskolás tanári kézikönyvbe, a Nemzeti Drogmegelőző Intézet 2002-ben megjelent *Drogok, drogprevenció, ifjúsági problémák, intézményi szerepvallások* című tanulmánykötetébe, melyet a neves pszichológus, Buda Béla szerkesztett. Alapító tagja a salgótarjáni városi kábítószerügyi egyeztető fórumnak, a prevenció munkacsoportot vezeti, elnökségi tagja a Közép-Európai Addiktológiai Együttműködés Egyesületnek, valamint az Addiktológiai Akupunktúrás Egyesületnek, tagja a Magyar Addiktológiai Társaságnak. Neve szerepel az országos addiktológiai listán.

Az első rész a *Palócföld* 2005/5. számában olvasható.

– A magamfajta laikust először is a számok, a konkrétumok foglalkoztatják – vezetem be első kérdésemet. – Hogyan jellemzik ezek közvetlen környezetünket, Nógrád megyét?

– Az adatokat nem tartom szignifikánsnak, mert nincs látóköriünkben az egész rendszer. Nem minden drogos kerül ugyanis kezelésre, kórházba, néhányan pedig épp ellenkezőleg, három-négy helyen is megjelenhetnek, akár Salgótarjánban vagy Balassagyarmaton, akár Budapesten. Tudomásul kell vennünk, hogy a kábítószer-fogyasztás illegálisan zajlik, nem szívesen jelenik meg senki olyan nyilvános helyen, ahol statisztika készül róla. Ha ugyanis – és gondoljunk bele – egyenesen kérdezzük, akkor két lehetőség adódik egy fiatalember előtt: eljuttatja a ma született báránynak, vagy azt mondja magában, nehogy azt higgyék már rólam, hogy kis gyengeelméjű vagyok, és jóllehet ma született bárány, mégis azt feleli, használt már kábítószer. Ezért mi – egy rafinált méréssel – nem arra voltunk kíváncsiak, hogy a középiskolás mit és mennyit fogyasztott, hanem hogyan látja korosztálya, környezete fogyasztását. Vizsgálatunk 27,6 százalékos eredményt hozott. Az országos vizsgálat közvetlenül a saját szokásokra kérdezett rá, tehát hagyományos módszerrel készült, s 26,7 százalékos érintettséget mutatott. Az eltérés végül is nem jelentős. Tehát nyugodtan kijelenthetjük: majdnem minden harmadik gyerek valahol, valamikor kábítószerrel használ.

A felmérésből kiolvasható tendenciák azonban sokkal fontosabbak, mint maguk a számok. Az egyik jellemző tendencia, hogy a gyerekek egyre fiatalabb korban próbálják ki a kábítószereket. Ez összefügg azzal, hogy a gyerekeink korán serdülnek, kamaszodnak. Az első droghasználat lemegy 13 éves kor alá. A serdülő korosztály a legveszélyeztetettebb. A másik irány: igazi függőségben lévőkkel, az úgynevezett kemény drogosokkal harminc év fölött nem találkozunk. Talán azért, mert egzisztenciát épített ki már magának, mögé tud bújni, vagy éppen most építi és abbahagyta a drogos magatartást. Újabb tendencia, hogy mind szélesebb spektrumban próbálják ki a szereket. Egy évtizeddel ezelőtt még a szipuzás volt az általános, és a marihuana, majd nagyon gyorsan elterjedt a tableta, az Extasy, a Speed. Napjainkban komolyan megjelentek az ópiátfélék, és újból visszatért a szipuzás, illetve a drogfogyasztást még mindig a marihuana vezeti. Negyedik tendenciaként fogalmazható meg, hogy minden szer nagyon gyorsan megszerezhető mindenütt. Öt évvel ezelőtt még végig kellett kóvályogni a fél megyét, hogy az ember kapjon valamit. S ugyancsak tendencia, hogy olyan új anyagok jelennek meg, amelyeket a szakma sem tud kellő gyorsasággal követni. Gondolok itt a gyógyászatban (beleértve az állatgyógyászatot is) alkalmazott készítményekre, amelyeket a gyerekek visszaélészerűen, vagyis abúzusként használnak. Abúzusként egyébként háztartási anyagokat is minden további nélkül felhasználnak. Példaként említhetem a szercsendiót. Ugyanakkor azt tapasztalom, hogy a társadalom még mindig nem hajlandó tudomásul venni ezeket az alapvető tendenciákat: minden van, minden kapható, mindent kipróbálnak korán és együttesen is a gyerekeink.

– A szipuzás újbóli terjedése mögött milyen tényezőket lát?

– Két fő oka van. Az egyik: közösségben – mondjuk erdőszélen is – egészen jól használhatja a gyerek, hiszen a zacskót körbe lehet adni, a lebukás veszélye sem nagy, minthogy ebben az esetben legális szerrel való visszaélés történik. A másik

ok, hogy olcsó. Tehát a szegények kábítószerre. Mindennek ellenére egyaránt él vele – csak a példa kedvéért mondom – az orvoscsemete és a cigánygyerek.

– Nemek szerint tehető valamiféle különbség a szerek használatában?

– Sajnos a lányok haladnak felfelé, azaz terjed körükben a kábítószerhasználat. Korábban a lányok gyógyszert alkalmaztak, a fiúk marihuánás cigarettát szívtak, szipuztak. Megvoltak a preferált női szerek. A dohányzás eleve férfiúi attitűd volt mindaddig, amíg ehhez a nők föl nem zárkóztak. De most bármelyik iskola előtt megnézzük, a kislányok közül többen gyújtanak rá. A nemi szerepek eltolódtak, összerosódtak a bandázások következtében. Az számít, mi van kéznél, azt használják, lényegtelen, ki fiú vagy lány. Ez az alkoholfogyasztásnál is tetten érhető. Likőrt egyre kevesebbet fogyasztanak. Itt is a „minél gyorsabban ártson” történet lép be. Vizsgálataink szerint a sör és a tömény vezet, ezt követi a bor. A középiskolások 56 százaléka próbálta ki az előző kettőt, a bort csak 40 százalékuk. „Jó magyar szokás szerint” tehát: egy stampó és egy sör egyszerre, így dukál, illetve azonos társaságban azonos italt isznak. A boros kóla egyre kiveszőbb. Helyette speciális koktélok kevernek: pálinkát pálinkával. A pálinkát manapság már nem szokták üdítővel keverni maguknak. Előre elkészítve kapható. Aztán jönnek a habpatronok és a hozzá hasonló, amiket a mi korosztályunk nem is nagyon ismert, nemhogy használt volna.

– Milyen célból nyúlnak a droghoz az emberek?

– Az előző évi statisztikánk szerint 192 személy került közel a kábítószerekhez. Tipizálhatóak, tehát többféle csoportja van a fogyasztóknak. Legelső kategóriába tartoznak az úgynevezett kipróbálók. A kipróbálás lehet egyszeri, vagy újabb anyagok kipróbálása, amikor a cél: „megmérkőzöm a szerrel”. Másik csoportba tartoznak az alkalmi droghasználók, akik az egyik héten fogyasztanak, a másikon nem. Harmadik a rekreációs droghasználók csoportja. Tagjai is alkalmanként használják a drogot, főként hétvégeken, hiszen akkor kell jól érezni magát, s kipróbálnak szereket, kísérleteznek felfrissülésképpen. Ezután következnek a rendszeres droghasználók, és végül jönnek a függők. Ezekkel a különbségekkel is jobban tisztában kellene lennie a társadalomnak. Nem biztos, hogy a kipróbálót, a rekreációs droghasználót kórházba kell vinni. Náluk nem alakult ki függőség. Viszont a rendszeres droghasználónál már közbe kell lépni, a függőnél pedig egyértelmű a kezelés. Ezért működik úgy az ellátási rendszer, hogy különválasztjuk a kezelőt, az ellátót és a megelőző-felvilágosító szakaszt. Az a gyerek, akit egy alkalommal találtak drogfogyasztáson, ne üljön se kórházban, se börtönben, ne járjon idegosztályi kezelésre, mert ez elég stigmatizáló; aki viszont megállapíthatóan függő, az részesüljön megfelelő és speciális szakellátásban.

– A fogyasztói csoportok megismerése után kérdés számomra, mely csoport felé történik az elmozdulás.

– Évekkel ezelőtt alkalmi kipróbáló volt a legtöbb, most az arány a rekreációs, illetve a rendszeres és a függő droghasználó felé tolódik el. Egy konkrét példa. Tizenegy éves korában jelent meg nálam egy fiatalember alkalmi, egyszeri droghasználóként, némi alkohollal, s tegnap találkoztam vele ugyanitt másodikos gimnazistaként, rendőrségi elfogással és ügyészségi végzéssel. Néhányan bizony börtönbe is kerülnek. Most is van bent közülük... Megint mások kórházban, rehabilitációs intézetben kötnek ki. De azért többen vannak azok, kik egészségesen, vagy inkább tisztán, szer nélkül jönnek vissza. Ha valaki nem jön, vagy alkoholistává lett,

és nincs már szüksége a kapcsolatra, vagy annyira bekeményített, hogy röstell eljönni. Mind a kettőért fáj a szívem... Mert tudnánk mit mondani egymásnak.

– Annyit emlegetjük, hogy végül szögezzük le: mit értünk drogon?

– Minden olyan természetes és mesterséges anyagot, amely a szervezetbe beke-
rülve megváltoztatja annak biológiai rendszerét, a tudatot, a pszichés állapotot, és zavarokat okoz az egyén környezeti, szociális rendszerében. Mind a három terület nagyon fontos. Szokták mondani sokan, hogy egy marihuánás cigaretta nem változtatja meg véglegesen a tudatállapotot, a szociális környezethez való viszonyt, s ez a milligrammnyi anyag az egészségre sem káros, a gyerek hétfőn elmehet iskolába, csakhog... Tudni kell: minden drognál, legyen alkohol, nikotin, koffein, bármi, létezik az abúzus jelensége. Következésképpen akkor is használom, ha bajom lesz tőle. Tehát akkor is iszom, ha másnapos leszek, és nem tudok úgy teljesíteni, mint egyébként, akkor is dohányzom, ha telefüstölöm a szobát és veszekedünk miatta, akkor is elszívok egy marihuánás cigarettát, ha folyton vihogok tőle, és elkaphat a rendőr. Ez a helyzet a drogozás kihívás-szintje, melyet követ a tolerancia-szintje. Nem a társadalom toleranciája, hanem a szervezeté, más szóval: a szervezet hozzászokik a bevitt anyaghoz...

– Nyilván ez vezet el az egyén függőségéhez...

– Úgy van... Ugyanannak a hatásnak az eléréséhez több mennyiséget kell használni. Gondoljunk egy 14 és egy 41 éves ember lerészegedésére, teljesen más az ital-mennyiségük. És növekszik a gyakoriság is a cél eléréséhez. Bekövetkezik a harmadik szint: a dependenciáé, vagyis kialakul a függőség. Ebben a helyzetben megvonási szakaszok jelennek meg azzal, hogy hiányérzet keletkezik. Az erős dohányos pontosan ismeri ezt az érzést. Tudja, mit jelentenek a hiánytünetek, testiekben és lelkiekben. Elkezdődik a sóvárgás: meg kell szereznem a szert, be kell nyelnem a szükséges alkohommennyiséget, szívnom kell egy cigit, be kell lőnöm magam. S ezzel a sóvárgással kezdődik az ördögi kör. A drogok hatásmechanizmusa kegyetlen módon működik. Az első, az alkalmi droghasználatkor születik valamilyen pozitív élmény, ezért újból használom a drogot, de ugyanazt a pozitív élményt már csak nagyobb adaggal tudom elérni; és egyúttal megjelennek a megvonási tünetek is, ha nem használom; s éppen azért, hogy a rossz élmények ne jelenjenek meg, egyre többet kell használnom a szert. Ekkor már nem a felfelé szárnyalás a cél, hanem a mélybe hullástól való borzadály elkerülése. Mindeközben az összes kábítószer úgy hat az emberi idegrendszerre, mintha természetes lenne, mintha a belső megnyugvást, az örömet, a sikert jelentené.

– Megmondható, milyen gyakoriság után lehet hozzászokni a kábítószerhez?

– Meg, de nagyon speciálisan külön kell választani a szerek fajtáit. A hozzászokás folyamata ugyanis kettős: van testi, és van lelki hozzászokás. A lelki függés mechanizmusa – mint ahogyan a lelki hatásé is – nagyjából azonos, s mindegyik drog esetében egy pozitív élmény megszerzéséről van szó. Az igazán súlyos dolog a testi hozzászokás megjelenése: amikor már az ember biológiai rendszere, a teste kívánja az anyagot. Gondoljunk a „hajnali alkoholista”ra, akinek remeg a keze, és csak az első két stampedli pálinka, vagy egy pohár bor után kerül normális állapotba. Neki nem az eufóriáért kell az alkohol, hanem a mélyből való felemelkedéshez, azért, hogy elmúljanak a fizikai fájdalmai. Emiatt kell szétválasztanunk a szereket, és tudnunk, melyik milyen függőséget okoz.

– Bármelyik drog okozhat függőséget?... Mert vannak, akik szerint nem mindegyik. S ezek elég zajos, valakik által támogatott, potens csoportok. Példaként a kannábiszt, a kender marihuána változatát, a „füvet” szokták emlegetni.

– A szakirodalom egy részében is lehet ilyet olvasni. Tapasztalataim szerint azonban ez nem igaz. Mindegyik esetében kialakul a valódi függőség. Egyetlen egy dolog miatt, és erről a szakma is keveset beszél: azért, mert a drogfogyasztás – s ebbe beleérték minden droghasználatot – sajátos viselkedési attitűdöt alakít ki; kifejlődik az eszközök és a gesztusok teatralitása, és a fogyasztás jelenetrendszeré szekvenciaszerűen ismétlődik. Tehát igenis kialakulhat a függőség a kannábisz esetében is, ha másképp nem, viselkedési addikcióként, azaz hozzászokásként... Például: Mennyi az idő?... Akkor most gyűjtsünk rá... Akkor most iszunk egy kávé... Vagy ledöntünk egy felest... Ezek a viselkedésformák mind a hozzászokáshoz tartoznak. Annyi a különbség, hogy vannak szerek, amelyeknek nagyon hosszú a hozzászokási folyamata, míg másoké nagyon gyors. A heroinhoz például hónapok alatt hozzá lehet szokni, az alkoholhoz évek kellenek, hogy kialakuljon a lelki-testi függőség.

– Az elmondottak alapján, úgy érzem, egyértelműen fogalmazhatunk: vannak káros és még károsabb szerek. Véleménye szerint melyek a legkártékonyabbak?

– Az ópiátfélelésegek, ezen belül is a heroin... S ilyen még a krek, a kokain szabad bázisa, melynél igen nagy a hatás és a függés is. Ezeknél a szereknél a testi függőség nagyon gyorsan kialakul, a kijövés pedig nagyon hosszadalmas. Statisztika mutatja: három hónap alatt rá lehet szokni a heroinra, és kilenc év alatt lehet végleg lejönni róla, és a drogos akkor is azt fogja mondani: heroinista vagyok, de kilenc éve tiszta... Mert bármelyik drog fogyasztásánál fennáll két veszély: a lapszus és a relapszus, azaz a botlás és a visszaesés. Az egész szakmában az a legfontosabb, hogy ezekre készítsük fel a drogosokat, ezeknek a megelőzésére. Botlásnak nevezük azt az állapotot, amikor feltámad a sóvárgás, és elindul a keresés, a vágy a drogra. A visszaesés pedig az, amikor kezdi ott, ahol abbahagyta. A drogosok 80–90 százaléka megbotlik, jelentős része visszaesik, és az egész történet kezdődik előlről, holott addig már egy egészen nagy folyamaton végigmentünk vele.

– S a gyakori botlásokból születhetnek a nagy emberi tragédiák. Mondjuk: módosult tudatállapotban leugrik a háztetőről, a fejére tapad a szipus zacskó, vagy beadja magának az „aranylövést”...

– A tragédiák alapvetően hármasság természetűek: egyrészt a személy tragédiája, másrészt a családé, harmadsorban pedig az egész társadalomé. A függő személy önértékelési zavarokkal küzd. Tudja, hogy drogos, hogy kemény drogos, hogy függő, és ezt nem bírja elviselni, ezért újból és újból módosítani kell a normális tudatállapotát. Az alkohol esetében szokták mondani: kutyaharapást szőrivél, hogy ne kelljen szembekerülnöm a ténnyel, rohadt strici, alkoholista vagyok. A másik tragédia az, amikor a kistársadalom, a család, a munkatársi és az egyéb környezet szembesíti az embert saját problémáival, és azt mondja: veled nem, téged nem akarunk, mert te más vagy, te meg szoktad változtatni a tudatodat... És ott van végül a nagy társadalom gondja, hogy mit kezdjen az ilyen emberrel. A tizennyolc éves heroinista gyerek, a kezelése után, huszonhét éves felnőtt férfiként kerül vissza a társadalomba, mint teljes értékű. Milyen munkavállalóként, milyen párkapcsolati és családalapító tényezőként tud megjelenni a mindennapi életben? És éppen ez az, amit hihetetlenül nehéz tudomásul venni.

– Az ember nem születik drogosnak, végig erről is szól a beszélgetésünk, hanem azzá válik, és az érdekes ebben a folyamatban az összefüggésrendszer... Meg tudjuk mondani, kiből lehet kábítószeres, kik a veszélyeztetettek.

– Nagyon furcsa válaszaim vannak erre. Megindokolom. Van orvosgyerek, aki szípus, és van négy elemis, roma gyerek. Van elvált szülő gyereke, és van jól működő családban élő gyerek, aki kábítószerrel foglalkozik. A paletta széles. Tapasztalom, hogy a család anyagi helyzete és élete nem minden esetben befolyásolja a drogozást. Éppen ezért én nagyobb hangsúlyt fektetek az egyén pszichoszociális állapotára és a serdülő krízisreakciójára, mert szerintem ezek a meghatározóak abban, hogy drogossá válik-e valaki. Döbbenetesen meghatározó, hogy a gyerekek mennyire kíváncsiak, a serdülőkorban kockázatvállalás, milyen mikrokönyezetben történik a drogfogyasztás. A mikrokönyezet sokkal erősebb hatású, mint maga a családi helyzet, vagy a nevelés. Igazolásképpen csak tekintsük végig a drogozás kialakulásának folyamatát. Az első lépés teljesen emberi: a kíváncsiság, azaz én is szeretném megtapasztalni. S valaki vagy valakik mindig megmutatják a technikát, a módszert, a mennyiséget, a beszerzési lehetőséget. S az első találkozás sohasem egyedül történik, hanem mindig közösségben. Na és nagyon fontos, hogy mennyire jelentett pozitív élményt, mert később mindig ezt szeretné megismételni, megerősíteni, és végül kialakul a függőség... De nagyon szeretném a figyelmet felhívni a kortárs csoportra, amelyben történik az első drogozás, mert annak az összetétele, a minősége nagyon döntő a továbbiakra nézve.

– Tekintsünk át a másik oldalra is: az igazi közellenség a díler. Nélkülük ugyanis nincs fogyasztó... Hogyan lesz valakiből kábítószer-terjesztő?

– Erre ugyanazt tudom válaszolni, mint amit a kábítószeresekre mondtam. A díler ugyanúgy megtalálható az orvosgyerekek, mint a roma családok gyerekei között, de lehet éppen hajléktalan az illető, aki ezzel próbál pénzt szerezni. Nem mindegy viszont, ki milyen árban, milyen minőséget forgalmaz. Ahhoz, hogy valaki kokaint, heroint tudjon piacra vinni, meglehetősen stabil anyagi háttérrel kell rendelkeznie. Ahhoz meg, hogy valaki több grammnyi marihuánát adjon el, elég egy hétféle feketemunkán szerzett kereset.

– Áttekintve előadásainak és publikációinak jegyzékét, feltűnik, hogy a témák között tekintélyes teret foglalnak el az emberi szerepjátszás kérdéskörei. Egyik tanulmányának címe: *Szerepek és szerepmegvalósítások az addikció területéről*. Demetrovics Zsolt, a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet munkatársa, egyetemi oktató írja: „Továbbra is kevés azonban a klinikai, a drogfogyasztás háttérében álló dinamikai tényezők feltárására irányuló vizsgálat. E tekintetben örömdetes kezdeményezés Telek (1999–2000) munkája, aki droghasználók családi, csoport- és betegserepeit írta le és elemezte klinikai tapasztalatai alapján...” E sorok olvastán a szerep-téma mintha kedvenc témaköre lenne...

– Tény, hogy a szerepekre specializálódtam. Ezzel korábban senki nem foglalkozott. Külföldön sem. Mindenki azt hiszi, hogy a szerepek színházi területről jönnek ide. Nem. A szerep itt szociológiai, szociálpszichológiai kategória, a társadalom kisebb-nagyobb csoportjai által megfogalmazott elvárások rendszerét jelenti. Tehát csoportosítható. Elsőként említhetem a pervazív szerepeket, melyek áthatják az embert egész életében. Ilyenek a nemi, a korosztályi szerepek. Fontosak a családból és a családi munkamegosztásból eredő szerepek. Aztán a foglalkozási

szerepek, ezen belül a hivatásbeli szerepek, olyanok, amelyek a nyolcórás munka végével megszűnnek, és olyanok, amelyek a nap huszonnégy órájában működnek, mint például az orvosé. Vannak passzázser, úgynevezett utas-szerepek, melyek csak bizonyos szituációkban jellemzőek, például amíg vásárlók vagyunk egy boltban. Nem akarok végigmenni mindenben, csak azt szeretném érzékeltetni, mi a kutatásaim lényege.

Azt keresem, hogy a kábítószer-fogyasztó milyen szerepeket valósít meg, milyen szerepben próbál megfelelni. És ha abból indulok ki, hogy a betegségek esetében általában ott a beteg-szerepe, akkor azt kell feltételeznem, hogy a szenvedélybetegnek is kell lennie beteg-szerepének. A két beteg-szerep között azonban van egy döbbenetes különbség: az általában beteg ember keres magának szereppartneret, míg a szenvedélybeteg nem. A beteg azon igyekszik, hogy orvos lássa, kórházba kerüljön, legyen dokumentációja; a szenvedélybeteg ugyanakkor semmi szín alatt nem szeretné betegségét nyilvánosság elé vinni, abszolút nem keres szereppartneret, segítőt, gyógyítót, és a legkevésbé van szüksége arra, hogy papírral igazolják a betegségét... De miért van szüksége az „elismerésre” a beteg embernek? Azért, mert így előnyöket élvez. Egyszer önmagát menti fel a más, különböző szerepek alól, nem tudja ellátni, hiszen beteg, másrészt élvez a kisebb-nagyobb csoportok megértéséből fakadó felmentéseket, például: most ne kelj fel, mert beteg vagy, most ne gyere ki felelni... A szenvedélybeteg viszont az illegális betegszerepet játssza, számára nincs másodlagos előny, nem létezik a társadalom felmentése. Illegális szerepét tökéletesen kell eljátszania, kifelé mutatni, nincs problémám, illetve nem, csak néha, csak akkor, ha... és ezeket a felmentéseket önmagának adja. Ez a szerepjátszás – tudjuk! – egyben szereptévesztés. Minthogy számára nincs másodlagos felmentés, mint a szomatikus betegekénél, olyan közösséget kell találnia, ahol a szenvedélybeteg szerepét is be tudja mutatni. Az életébe így belépnek a különböző marginális csoportok, csövesek, alvilágiak, akik elfogadják az ő drogozását, s újabb és újabb szerepeket adnak neki.

Legújabb kutatási területem a csoporton belüli szerepek vizsgálata. Hiszen minden létező csoportban kell lenni tanítónak, aki a többieket ismerettel, gyakorlati tanácsokkal látja el; kell lenni tanítottnak, aki csatlakozik a csoporthoz, először a csoport szélén, végül bekerül a csoport közepére; és kell lenni, aki fenntartja a csoport működését, ők a csókosoktól kezdve a különböző statiszták.

Amikor a szenvedélybeteg részt vesz egy kezelési programban, legtöbbször számára az jelenti a célt, hogy mennyit tud letagadni valódi helyzetéből. Megpróbálja leplezni azokat a kínokat, amelyek megviselik őt. Megdöbbenő módon csak lazán mondja el az életében megjelenő pszichés-szomatikus problémákat, megpróbál mindent degradálni. Majd kiderül, hogy a lezser tagadás mögött rettenetes szenvedés van... Az a pillanat, amikor valaki szembesül szenvedélybetegségével, meghatározza a további életét, és már a gyógyulás szakaszába kerül. Mert a szenvedélybetegség tagadását most már elfelejtette.

– Hogyan viselkednek a szenvedélybeteggel a családtagok? Mi a tapasztalata?
– Teljesen másként jelenik meg a szenvedélybeteg a családban, mint a társadalomban. A felébredt gyanút különböző időben és módon fogalmazzák meg a család tagjai, de amikor a gyanú beigazolódik, az egész család arra szövetkezik, hogy a kábítószerest megmentse. Megmentői szerepben lép fel az apa, az anya, a testvér, a nagyszülő. A

kábítószeres körül forog mindenki. A döbbenetes aztán az, hogy amikor gyógyultan, vagy inkább tisztán visszatér a családba, a családtagok már nem tudnak mit kezdeni az új helyzettel, a régi szerepek érvénytelenek, újakat pedig nem tudnak találni.

– A társadalom általában nem igazán ad felmentést a szenvedélybetegnek. Hiszen a döntés, hogy elindul a veszélyes úton, egyedül az övé.

– A kábítószer-fogyasztás a törvényeink szerint bűncselekmény. Ennek egy nagyon sajátos formája; a kábítószer-fogyasztó ugyanis alanya, tárgya és nagyon sokszor eszköze is a bűncselekménynek. Kevésbé vesszük figyelembe, hogy nála nemcsak egészségügyi és pszichológiai problémák jelennek meg, hanem komoly szociális, jogi és egyéb problémák is. A drogozás hatással van a társadalomra, és vice versa.

– Említette, hogy egy heroinista kilenc év után válhat tisztává. Ez az idő pénzben sem lehet csekély.

– Valóban rettenetesen drága a kezelés. Sokkal többbe kerül, mint a szerfogyasztás fenntartása. Maga a vizsgálati eljárás is tetemes költség. Az adófizetők forintjaiból vesszük például azt a 3–4 ezer forintot, amibe egy vizeletteszt kerül, hogy bizonyítsuk a szerfogyasztónak, nem mondott igazat, bizony 2–3-féle anyag is van a szervezetében. Gondoljunk aztán a folyamatos egészségügyi kezelésre, az egyéni terápiára, a családi és csoportos foglalkozásokra, a komoly gyógyszerekre. Majd következik a leghosszabb folyamat: a rehabilitáció, a kábítószeres visszahelyezése a társadalomba, abba a világba, amelyik a véleménye szerint – s éppen ezért lett kábítószer-fogyasztó – be sem fogadta, illetve kirúgta magából... A társadalom – az európai és az amerikai típusú – döntött úgy, hogy a drogozást károsnak tartja, és mindenáron meg akarja védeni tőle az egyént, a közösséget. E gondolkodás szerint a kábítószer-fogyasztás a bűn melegágya, s óriási kárt okozhat az AIDS, a bűnözés terjedésével, ezért aki belekerült, azt segítjük meggyógyítani, aki nem került bele, azt pedig próbáljuk megvédeni. Hogy ezt milyen következetességgel tesszük, az mindig politikai kérdés. Elterjedt nemrégiben, hogy kormánydöntés alapján nem büntetendő a kábítószer-fogyasztás. Ez nem igaz. Továbbra is bűncselekmény, csak a jogalkotók beléptettek egy új jogi lehetőséget: az elterelést. Eszerint aki először kerül eljárás alá, megteheti, hogy hathónapos megelőző kezelésben vagy felvilágosító megelőző szolgáltatásban vesz részt. Ennek az a célja, hogy aki egyszer megbotlott, az ne mindjárt börtönbe kerüljön, hanem szembesüljön a további kilátásokkal.

– Ez igazán humánus megoldás. Csakhogy a költségeit nem az egyén, hanem a társadalmi közösség viseli. Nem tudom, humánus tett-e az adózó állampolgárt büntetni más felelőtlenségéért.

– Jogos felvetés. Valóban ez a rehabilitáció ugyanolyan, mint egy mozgássérült, vagy egyéb balesetet szenvedett ember rehabilitációja, itt azonban nincs szó balesetről. De a társadalom úgy fogja fel, hogy a drogos visszaszocializálható, egészséges, értékes, ép emberré tehető, és ezért megtesz minden tőle telhetőt.

– A drogozás ritkán jár egyedül, valóban a bűnözés melegágya. Sok magyar állampolgár gondolkodik radikálisan, de a hivatalos politika rendszerint figyelmen kívül hagyja: tüzzel-vassal, törvényes eszközökkel üldözni kellene a kábítószerezést. Mint számos keleti államban, ahol könnyen halálbüntetést is kiszabnak a terjesztésért.

– Persze attól függ, melyik keleti államra, Kelet melyik részére gondolunk. Mert amíg Törökországban az ópiumfogyasztás bevett hagyomány, az alkoholfogyasztás tilos. Az úgynevezett iszlám országokban az alkoholfogyasztást szokták büntetni, az úgymond lány drogok fajtái viszont elfogadottak. Amíg az Andok indiánjai a kokaincserjét a túlélésükért rágicsálják, hogy elviseljék a magas fennsíkon az éhséget, a fizikai fájdalmat, addig az Amerikai Egyesült Államokban az ebből nyert kivonat, a kokain birtoklása bűncselekmény. Egyes afrikai törzsek jelenleg is pszichoaktív szereket használnak varázslásra, Európában e szerekekért büntetnek. Nálunk az alkohol a társadalmi kommunikációs gyakorlatban kötelező, s ugyanígy más európai és észak-amerikai országban, a drogozás viszont büntetendő. Tehát kultúra kérdése az egész. Ettől függ a használatukhoz való hozzáállás. Hajdan mákteát adtak a gyerekeknek a kapáló, aratásban dolgozó parasztasszonyok, hogy aludjon, nyugton maradjon az apróság, és senki sem gondolta, kábítószerként öntenek a gyerek zsebkendőjére.

– Bizonyos társadalmi körök, emlékezetem szerint legalább három éve, folyamatosan irritálják, esetenként sokkolják a társadalom többségét azzal, hogy szót emelnek az úgynevezett lány drogok, elsősorban a marihuána fogyasztásának engedélyezése mellett. Döntési helyzetben, hogyan foglalna állást? Engedélyezné?

– Nem engedélyezném. Akik kiállnak a fű fogyasztása mellett, és legálissá kívánják tenni, azok még nem láttak olyan marihuána-függő fiataalt, akinek taknya, nyála csorog, fóbiái vannak, azt hiszi, mindenki őt követi, mert lerí róla, hogy marihuánát használ, és ha elneveti magát, körülnéz, hányan látták... Vagyis teljes büntudata alakult ki. Nagyon sok gyerek elvesztette étvágyát, és halálosan lesoványodott a marihuánától. Ettől is igen-igen rosszul lehet lenni, én láttam. Azt persze nem mondom, hogy heroinistává lehet válni tőle, mint vélik számosan. De azt tapasztaltam, hogy a marihuánától is adódnak fizikális és szociális problémái a fiatalnak, és azt gondolom, ha legálissá válna, akkor csak megerősödnének ezek a problémák. Ezt is meg kell szerezni, pénzbe kerül, honnan veszi? Az ösztöndíjából; vagy hétvégi munkával keresi meg? Egy-két marihuánás cigaretta napi elszívása lelki szinten elég kemény dolog, s nem utolsósorban anyagilag. Egy szál 800–1500 forintba kerül, a jó minőségű hollandért elkérnek kétezret is. A „tiltott gyümölcs” szindróma még jó pár fiataalt visszatart. Ha szabad lenne a füvezés, nem valószínű, hogy kevesebben lennének a problémákkal küzdők.

– A sok érdekesség és gond után kíváncsi lennék a személyes véleményére: hogyan látja a drogozás jövőjét a mi viszonyaink között?

– Véleményemet négy pontban összegezném. Az első: nőni fog a társadalom érzékenysége a kábítószerügyben. Ez alatt azt értem, hogy tudomásul vesszük, a kábítószer itt van, és próbálunk tenni ellene. Az érzékenység miatt nem diabolizálódik, nem válik ördögűző vagy sátánista elképzeléssé a kábítószerügy. A másik következmény, amitől viszont félek és rettegek: az új anyagok belépése és terjedése nálunk is. Ezek a szerekek bármikor és bármiképpen bejöhhetnek most már, tehát nyitva kell tartani a szemünket. Jövőképebben benne van az is, hogy még a mostaninál is fiatalabb korosztály lesz a kipróbáló és alkalmi droghasználó. Ebben sajnos szerepet játszik az általam keményen hangoztatott prevenciós paradoxon is: azaz annyit beszélünk a drogról, hogy valójában ezzel keltünk majd érdeklődést. Negyedikként pedig megemlítem: jó lenne, ha végre megvalósulna a szakmai

specializáció. A pedagógusokat szinte száz százalékos energiával készítettük fel a drogügy kezelésére. Hasonlóan az egészségügyet, itt azonban a kábítószerrel foglalkozók kirekesztődnek, a pszichológiai, pszichiátriai terület nem szívesen fogadja be őket, egyúttal nem veszi szívesen, hogy külön szakmaként jelenjen meg. Szerintem egyre inkább előtérbe kell, hogy kerüljenek a középszakmások, akik se nem orvosok, se nem pszichológusok, vagyis a középfokú addiktológiai munkatársakra, addiktológiai szakpszichológusokra gondolok. A jelenleginél több munkába állítására van szükség, és nagyobb szakmai elismertségre.

S végül a legfontosabb jövőképem, mintegy ráadásként: ha korán kezdi is a gyerekek a kábítószer-fogyasztást, remélem, korán abba is hagyja. A középiskola felső két évében, én már azt látom, komolyan gondolnak az életre, készülnek az érettségire a fiatalok. *Élj szer-telenül!* – szól a szlogen. Azt jelenti: élj szer nélkül! Vagyis a felnőtt társadalomnak gondolnia kellene arra, hogy ha elveszük valakinek a kedvenc anyagát, a kedvenc játékát, akkor mit tudunk adni helyette. Én bízom benne, hogy a drog helyett tudunk adni valami értelmeset és értékeset.

*

Ismereteim szerint Magyarországon a gyógyszerek manipulálásával és a szipuzással kezdődött a kábítószer-használat, valamikor a '70-es, '80-as években. Az igazi kábítószerek – az LSD, a marihuána, a hasis, a heroin, az Extasy, a Speed, a krek és a társaik – csak a rendszerváltás után jelentek meg tömegesen, következményeként annak, hogy átjárhatóbbak lettek a határaink. A „komolyabb” szerek ki is szorították egy időre a szipuzást. Az elmúlt pár évben azonban változott a helyzet – s ebbe talán az is belejátszik, hogy életünk nem a vártnak megfelelően fordul jobbra –, és a szipózás a reneszánszát éli.

Pepe három hónapja ünnepelte tizenhetedik születésnapját, s a szipuzásra esküszik. Spéci benne. Idősebb ikerbátyjaival kipróbálta a füvet, de abban semmi különösebb élvezetet nem talált. Inkább szenvedett tőle. A füst marta a torkát, kiszedte az erejét. Azt mondja, annyira lefárasztotta a marihuána, hogy egész nap csak aludt tőle. Hát, ha ilyen a hatása, akkor minek szívja, és a szipu mellett döntött; neki ez az igazi kábítószer.

– Bandában ismerkedtem meg a szipuzással. Összeverődtünk vagy tizenöten, és kimentünk a lakótelep mellé, a légópince tetejére. Akkor maradtam ki elsőből, kezdődött a nyár. Az egyik haverom már szívott, ő mondta, próbáljuk ki, így jó, meg úgy jó. Két üveg nitrohígítót vittünk magunkkal. Körbe ültünk, kiosztottuk az adagokat, és szívtuk. Aztán rengeteget hülyültünk... Mondja például a haverom: nem látok belőled semmit, oszt fényes nappal volt, csak a fejemet látta. Csak egy fej voltam neki... Hát ezen meg kellett dögleni...

– Ma is összejár a banda?

– Ma már mindenki a maga útján jár. Egy darabig még összejöttünk. Három-négy hónap múlva már csak tízen, az első év végén öten, aztán hárman, ketten, és végül egyedül maradtam. Jöttek persze közben új szívók, de velük nagyon ritkán szoktam szívni. Nem az én világom...

– Mi a technikája a szipózásnak?

– Fogunk egy nejlonzacskót, a két sarkát görcsre kötjük... Ugyanis apró kis lyukak szoktak rajta lenni. Ezt meg kell nézni, mert ha kifolyik a hígító, az nagyon kellemetlen, égető érzés... Ezután beleöntjük a zacskóba a folyadékot – mi egymás között zsáknak

nevezzük a zacskót –, és a zacskó száját az orrunkra és a szánkra illesztjük, és szívjuk... Ki lehet kísérletezni, mikor mennyi kell a hígítóból. A mennyiség és a szívás erőssége attól függ, milyen hosszú transzállapotba kíván kerülni az ember.

– Egyedül unalmas lehet ez az elfoglaltság...

– Egyáltalán nem. Éppen fordítva. Azért is csinálom. Valami rejtett mondani-
valója van a számomra. Nem a vágy miatt szívok, hogy jaj, de jó volt. Nem. Más-
hogyan el nem érhető tartalmakat fedeztem fel benne, érzéseket, és feltöltött energiá-
val. Például el tudtam mozdítani egy pingponglabdát az akaratommal... És más
tárgyakat is. Saját nitrós üvegemet fel tudtam borítani tisztán a gondolat erejével.
De csak azután, hogy szívtam... Én néha dúsítottam is az anyagot, vagyis szipózás
közben az orromon is szívtam levegőt. Ezzel felgyorsult a pulzusom, az energia-
szintem nőtt, a nagy energia a lábamat feszítette, annyira, hogy majd szétdurrant...
Nekem ez tetszett.

– Jól értelmezem: paranormális jelenségeket produkáltál?

– Igen. Tárgyak maradtak meg a testemen. Igaz, rövid ideig... Kiskoromban
szerettem katonásat játszani, ma is sok katonafigurám van. (Bizonyítékul a zseb-
ből elővesz egy műanyag katonát.) Vezényeltem nekik: „Katona, tüzelj! Folyamato-
san!” Miután kiadtam a parancsot, a katona fegyvere elé tettem a kezemet, és érez-
tem a tenyeremen a lövéseket. Képzelődöm, gondoltam. Megmutattam a haverja-
imnak, és ők is ugyanúgy érezték a lövéseket, pontosabban valamiféle borzongást,
holott akkor ők már nem szipóztak... Van egy kis játék tigrisem, ezt körülbelül egy
percig sikerült előre noszogatnom a koncentrációmmal, a gondolat által. Egy kis
fadarabot képes voltam húzni egy méteren keresztül úgy, hogy közben mentem
hátra felé. Éreztem, mintha az energianyáláb segített volna húzni... És én is segít-
tettem az energiát a koncentrációmmal... Persze ennek a képességnek, tapasztal-
tam, korlátai vannak. Egy idő után elfogy az energia, és újra kell tölteni.

– Újratölteni? Hogyan? Hol?

– Szipuzással. Négy helyszínen szoktam szipuzni: a légópincében, a pince fö-
lött, egy elhagyott telken és a kiserdőben. Ezt a négyszöget nyugodtan nevezhetjük
misztikus helyszínnek. Mindig itt mozogtam, itt hallucináltam, s az itt szerzett
élményeim között próbáltam összefüggéseket keresni. Nem tudom, miért alakult
ez így ki, ez a misztikus négyszög.

– Ha van misztikus négyszög, akkor kell legyenek misztikus történetek is...

– Sokat tudnék mesélni róluk. A lelkekről, a szellemekről. Mert a kettő nem
ugyanaz. A szellemek – ahogy én látom – mesebeli lények, képzelt figurák, ezért a
rajzfilmek alakjaihoz hasonlítanak; a lelkek viszont olyanok, mint az élő emberek,
szóval valószerűek... Lent a pincében korom sötét van, gyufát, gyertyát viszek,
hogy lássak. Néha elfelejtem, mégis tudok tájékozódni, nem megyek neki semmi-
nek. Látok a sötétben. Mint a macska... Mintha infra szemüvegem volna... Csak zöld
minden... A múltkor egy öregasszonnyal és egy öregemberrel találkoztam odalent.
Hordókat pakoltak. Beszélni akartam velük, de nem figyeltek rám. Feléjük nyúltam, és
energiával feltöltődött kezemmel kilyukasztottam egy hordót. Valami lé folyt ki belőle.
Akkor hirtelen rám néztek, és az öregasszony azt mondta: Menjünk innen, ez egy szí-
pós!... A lelkek kerülnek bennünket, mert elszívjuk jelenlétük anyagát, azt az anyagot,
amelyben létezni tudnak, felemésztjük őket. Viszont így gazdagszunk mi, energiával...
Ne menjetek, kérleltem őket, próbáltam nagyon udvariasan kommunikálni velük. Le-

raktam a zsákot, lássák, tényleg nem bántom őket. De nem álltak meg. Végül téglává zsugorodtak, és bementek a falba. Az öregember még visszajött a könyörgésemre, és azt mondta, találkozunk még. De azóta sem találkoztunk.

Egyszer láttam egy 18 éves lányt, a fal mellett feküdt, mintha haldokolna. Por jött ki a szájából, és valami szöveget írt ki vele. Mondom, nem tudom elolvasni. Erre a szöveg eltűnt, a lány felállt és bemutatkozott: Niki vagyok. Diszkózene ütötte meg a fülemet. Hol a diszkó? – kérdeztem. Egy szinttel lejjebb – felelte. Furcsállottam, hiszen alattam már csak a föld volt... Ebből következtek: nekem úgy tűnik, mintha ezeknek a lelkeknek fordított világuk lenne... Körülbelül egy hónap múlva újra találkoztam ezzel a lánnyal. Akkor kicsi volt, kisgyerek, és vele volt az anyukája is. Úgy éreztem, segítséget akarnak kérni... De nincs tovább, itt abbamaradt a jelenés... Amikor lent vagyok a pincében, csak mondok egy számot, és bejön: mindig annyi alak van lent. Pedig nem számolom őket... A lelkek nekem még soha nem ártottak. Inkább, legalábbis azt hiszem, mintha meg akarnának védeni valamitől... A házunk mögötti kiserdőben építettem egy bunkit, egy kis kuckót, fából, csupa természetes anyagból, mindabból, ami arrafelé megterem. Itt húzhatom meg magam. Néha éjszaka is kimegyek a kiserdőbe... A bunkim zavarta a lelkeket, mert éppen alatta folyt el a Lélek folyó. A lelkek a víz mellett dolgoztak. Robotoltak, mint a börtönben. Homokzsákokat cipeltek. Azt mondták, gátat építenek, és útban vagyok. Kerüljenek ki, feleltem. Nekik úgy nem jó. A békesség kedvéért végül kitaláltam, mit tegyek. A bunkit feltettem a fára, s így alatta most már nyugodtan elfolyhat a Lélek folyó. Ez megfelelt a lelkeknek is, és úgy érzem, barátokra leltem közöttük. Bízna bennem, és én is bízom bennük. Azt tanácsolják, igyak sok folyadékot, egyek sok gyümölcsöt, vitamint, hogy ki ne száradjak a szipuzásban. A maró anyag ugyanis elvonja a vizet a szervezetből.

Június végén szellemekkel találkoztam a légópincében. Tőlük sem félek. Bennem van a kalandvágy... Gyertya égett mögöttem, és így át tudtam lépni az árnyékvilágba. Lent van egy kis ajtó, azon jöttek kifelé a szellemek. Beszélgetni akarok veletek, mondtam, de csak hátráltak. Félték tőlem. Talán azért, mert nem ismernek. Düh fogott el. Volt köztük egy Mikulás. Gondoltam, meggyújtom a szakállát. De eszembe jutott: erőszak erőszakot szül, ezért egy gondolattal virágot növesztettem a szakállára... Aztán láttam egy bikát, olyan Minotaurusz-félét, meg egy parasztlányt. A bika a lány nyakába harapott... De itt leállítottam a jelenetet. Megvédtem a lányt... Hogyan?... Úgy, hogy visszapergettem az időben öt másodpercet. Ahogy a videón szoktuk. És a lányra kiáltottam: „Vigyázz!” Mire a Minotaurusz rám nézett, és elszaladt. „Miért mentettél meg?” – kérdezte ekkor a lány. „Mert nem szeretem, ha bántják a kisebbeket.” (Pepe termete közelíti a két métert.) Erre ő: „No ellent tudsz-e állni a kísértésnek?” Fogalmam sem volt miféle kísértésnek. Akkor elkezdett beszélni arról, hogy az ő világuk árnyékvilág, és ez a világ veszélyben van, mert olyan lények szállták meg, akik nem odavalók. És ez a belőlük áradó titokzatos erő nem engedi el őket arról a helyről. Punnyadt szemekkel hallgattam, mit beszél. Eleinte nem is nagyon hittem ebben a másik világban, a boszorkányvilágban. Végül azt mondtam neki: „Szellemek vagytok, menjete el ijesztgetni, hiszen az a dolgotok.” Erre azt válaszolta, hogy nem szeretik, ha félnek tőlük. Hát jó, nem tudok mit tenni. A szavaimmal én csak egy kis önbizalmat akartam adni nekik: inkább tőlük féljenek, mint ők másoktól. Nem?

Persze megéltem már igazán nehéz helyzeteket is. Előfordult, hogy egy férfi jött felém, késsel a kezében, meg akart ölni, majd elém érve eltűnt. Egy másik alkalommal a kannibál bébi közeledett, és felém rúgott, a nyakamba akart harapni. Húha, ez ki fog nyírni, ijedtem meg. Filmen láttam először, és akkor nagyon sajnáltam, mert torz kisbaba volt. De most féltem tőle. Rám ugrott, és eltűnt ő is. Tudtam, hogy hallucinálok... Aztán két férfi világított rám. Azt hittem, ők is a képzelgéseim részei, de gyorsan kiderült, hogy tévedtem. Polgárőrök voltak... Nagyon kellemetlenül éreztem magam, ismertem őket... Kivittek a légópincéből, és kihívták a mentőt.

– Mi történt a kórházban?

– Kérdezgettek, mi van velem, gyógyszert adtak, és még aznap hazaengedtek. Írtak egy papírt, hogy ne menjek iskolába... Még kétszer történt meg ez velem, fél év alatt. A negyedik alkalommal már infúziót kaptam, és csak másnap mehettem haza. Folyton az járt a fejemben, hogy anyu meg fog ölni. Csak ekkor tudta meg, hogy szipuzok. Addig mindig az alkoholra fogtam a rosszulléteimet. Buliztam a haverjaimmal, mondtam. Meg óvatos is voltam. Mindennek van ugyanis ellenszere. Amikor elkezdtem szipuzni, mindig vittem magammal rágógumit, cukorkát, szendvicset, négy liter vizet, hogy ki ne száradjak, cigit, aminek olyankor egészen más az íze, és ráhagytam vagy két órát, hogy józanodjam.

Másfél évig semmi bajom nem volt. Mintha az energia megvédett volna a hígító ártalmaitól. Aztán elhagyott az energia. Még mozogtak, lőttek a katonáim, de a lövéseiket már nem éreztem. Nagyon lefogytam, görcseim voltak, remegtem. Próbáltam elhárítani a rossz közérzetet, például hangos zenét hallgattam, de egy idő után ez sem segített. Aztán sokat ettem, hátha hízom. Nem híztam. Rájöttem, hogy a fordított világ, amiről beszéltem, az irányítja az embert. Ez valami szellemvilág lehet, és én abba a világba kerülök, amikor szívok... Így van ez mással is... Már nem érzem az energiát... és az okát akarom megkeresni.

– A kórházban hogyan viszonyultak hozzád?

– Kedvesek voltak az emberek, jó volt a társaság. Kint az életben problémás. Nem foglalkoznak már olyan komolyan velem a barátaim, elhúzódnak tőlem, és van, aki hülyének néz. Támadnak az emberek. Míg a kórházban voltam, a lakótelepen azt terjesztették, hogy meghaltam. Az utcán pedig hangosan rám kérdeznek: No, szipózol még?... Elkezdtem naplót írni. Leírok mindent, minden kicsi részletre odafigyelek. Elvonulok a külvilágtól, zenét hallgatok, egyedül sétálgatok, merengek, válaszokat keresek a történetekre. A barátnőm nem szipuzik, és sokat törődik velem; lefoglal, rám koncentrál, és így nem foglalkozom a szipózással.

– Akkor véget ért a nagy szipózások meg a nagy mozizások időszaka?

– Nem egészen – és mutatja jobb arcán a véraláfutást meg a varasodó sebet. – Ez is onnan van. A hét elején megint lent voltam a légópincében... Korábban, mikor kezdtem érezni, hogy leépülök, kihagytam egy-két hetet vagy hónapot. Nem érdekel, nem csinálom tovább, mondogattam magamban. Aztán egy hang megszólalt: Tényleg nem csinálod tovább? De, feleltem zavartan, és újra szipuzni kezdtem... Szipuzás után telerakom a hátizsákomat kövekkel, emelgetem, futok vele, fára kapaszkodok, megmozgatom minden izmot. Hogy az erőfeszítéstől remegjek, ne a sziputól.

*

Néhány történet szakemberek naplójából.

Egy tizenhat éves fiú víziói: Miután megittam a mákteát, félóra elteltével patkányokat láttam, hangokat hallottam. Anyukám szólt, hogy nézzem meg a csavarokat a székben, nem esnek-e ki mindjárt... Közben nem is szólt hozzám senki... Az előszobában mindenki cipőjét felhúztam a lábamra, még a húgom bakancsát is. Kimentem az udvarra... Nagyon kiszáradt a szám... Nehezen tudok pisilni. Nagyon kellett erőlködnöm... Éjszaka nem bírok aludni... Láttam a bátyám roppant nagy fejét, meg a nagy fejű patkányokat; azoktól rettenetesen féltem, igazán rettettem... Először zúgást hallok, majd tíz perc múlva látok mindent. Borzasztó.

Egy tizenhét éves fiú emlékképei: Én már arra gondoltam, hogy skizofréniás vagyok. Olyanokat látok, hallok, amikről a többiek azt mondják, nincsenek is. Őt keze van annak a valaminek, zöld szeme, és egyszer csak önálló életet kezd élni a lába... Amikor újból megszívtam a zacskót, akkor a lába leesett... Majd a plafon kezdett bekormozódni... És akkor... Akkor találtak meg a pincében. Ki akartak vinni, de nem mentem: nagyon féltem attól az embertől, akinek leesett a lába. S milyen érdekes, amikor feléje léptem, azt éreztem, mintha ő is félne, és menekülne előlem... Még a rendőrökből is kettőt láttam... A szer válhatja ki belőlem ezeket.

Egy tizenhat éves fiú édesanyja: Tegnap a fiam újra agresszív volt. Fenyegetőzött, hogy ha nem állok úgy hozzá a dolgaihoz, ahogy ő akarja, akkor elvágja a torkomat, mert ő a király. Kijelentette, hogy gyűlöl engem. Mit képzelek én magamról, majd ő be fogja bizonyítani, hogy megdöglök. Felkeltem az ágyról, és adtam neki egy anyai pofont. Erre ököllel válaszolt, és összevissza rugdosott. Mikor a férjem meglátta, ő is adott neki egy pofont, erre rá is ököllel támadt, és rugdosta. Azt hiszem, a fiam kábítószerezik.

Egy huszonnégy éves leány: Éjszaka a nagymamámnak több szeme és több karja volt. Le akartam tördelni a pluszkarokat, ki akartam nyomkodni a pluszszemeket, de a család lefogott... Mondhatom, jó céda vagyok... Tudod, milyen furcsa íze van az emberhúsnak meg az embervérnek?

Huszonhárom éves fiatalember: Én most már figyelek másokra is, nemcsak magamra. Ez teljesen új nekem... Lehet, hogy kezdek gyógyulni?... Ugyanakkor kezdem alábecsülni magam. Igaz, eddig sem tartottam magamat semmire. Volt idő, amikor nem mertem senkire se ránézni, mert mindenki azt mutatta vissza nekem, hogy drogos vagyok. Ez az igazság... Volt, aki ki is mondta. De én folyamatosan kimagyaráztam magam. Végig hazudtam... Leginkább önmagamnak.

Kiáltás a Dolinkáért

2. rész*

A '90-es évek: csak a nevét kapta vissza...

„Az 1990-es évtized a fennmaradásért vívott küzdelemként fog a városi lakók tudatában rögzítődni. Elsőként a közigazgatási státus körül alakult ki ellentmondásos helyzet (Ez volt a megyeszékhely vita.) ... Nem volt kellő gyakorlat a demokratikus intézmények működtetése terén sem... Az önkormányzatiság gyakorlata minden korábbtól más felfogást igényelt attól is, aki végzi, és attól is, aki kapcsolatba került vele. Új feladatot jelentett az intézmények fenntartása, működtetése... Hosszú ideig – legalább az első négy évre elmondható – tanácstalanság mutatkozott a gazdasági élet szereplőinek soraiban...”³⁹

A Dolinkát fenntartó és kezelő Kohászati Üzemekben is csak a bizonytalanság volt biztos. Kérdések özöne okozott fejfájást a gyárvezetésnek: lesz-e privatizáció és mikor, ki lesz az új tulajdonos, mi lesz a még állami tulajdonban lévő cég vagyonaival, hogyan történik az átalakulás, milyen társasági formában működik majd tovább a cég, hogyan tud helytállni az éleződő piaci versenyben, milyen legyen a gyártmánystruktúra, hogyan csökken a létszám, kik veszítik el állásukat, kenyerüket? – és így tovább. A kohók környékét, a műhelyek miliójét, az irodaház folyosóinak légkörét a létbizonytalanság érzése zavarta, az utcára kerülés fenyegető réme valósággá vált.

Ebben a válságos állapotban, a talpon maradásért vívott mindennapi küzdelemben kinek jutott volna eszébe a Dolinkával törődni? Évekig nem is fordított figyelmet a gyárvezetés a ligetre, talán egy forint ráfordítás sem jutott megőrzésére, miközben a lepusztulást barbár kezek is elősegítették. Orlik Ferenc is elpanaszolta korábban már idézett írásában, hogy a gazdasági nehézségek a vállalatukat sem kerülték el. Létszámleépítés következtében takarító személyzet a ligetbe már nem jutott. Így egyre siralmasabb állapotok lettek. Persze ehhez hozzájárultak azok a lelketlen gazemberek is, akik a liget összes hulladékgyűjtőjét ellopták, s még az oszlopait is lefűrészelték. Csak a Dolinka önfenntartó képességének, a természet élni akarásának volt köszönhető, hogy a liget egyáltalán fennmaradt. A nagyközönség – a gyárvezetéssel ellentétben – nem felejtette el az egykori üdítő környezetet, a kedvelt kirándulóhelyet. S ha kisebb számban és ritkábban is, de kilátogatott a Dolinkába.

Az acélgyár helyzetével összefüggésben érdemes egy kis kitérőt tennünk. Szólnunk kell a gyár '90-es évek elején megkezdődött mélyrepülésének első fázisáról, amely később nagyon súlyos következményekhez, sok gyári dolgozó szerint a vállalat elherdálásához, elkótyavetyéléséhez vezetett. A foglalkoztatott létszám drasztikusan

Az első rész a *Palócföld* 2005/5. számában olvasható.

leépült, mintegy két és félezer (!) dolgozó elbocsátására került sor, utóbbiak egy jó része tartós munkanélkülivé vált, családok százai lehetetlenültek el. A közvélemény információk hiányában, egyes szakemberek csoportja meg éppen a pontos információk birtokában tartja érthetetlennek, ami a patinás gyárban és gyárral történt. Szóvá teszik, kit, kiket terhel a felelősség a történetekért? Miért nem kerültek nyilvánosságra a gyárral kapcsolatos intézkedések, hol volt a helyi érdekképviselő, az önkormányzat a gyár átalakulásának, a még többségi állami tulajdonban lévő cég fokozatos leépülésének, tönkremenetelének, majd privatizációjának, eladásának idején?

Csak annyiban tartjuk feladatunknak az acélgyár e korszakában történetekre utalni, amennyiben a gyár gazdasági csődje a Dolinka látványos leépülését is maga után vonta, de legalábbis közrejátszott abban. Pedig sokan mondják, nem kellett volna ennek így történnie, a nagy múltú gyárat nem a rendszerváltás, hanem az emberi mulasztások és felelőtlen ségek sorozata juttatta a kényszerű eladáshoz, a megyén kívüli kérőnek való átengedéshez, amit sok ezer volt acélgyári dolgozó, sok száz dinasztia soha nem bocsát meg.... Hogy kinek? Hát ez itt a kérdés...

Pedig „A Salgótarjáni Kohászati Üzemek a hasonló vállalatokhoz képest lényegesen jobb feltételek közepette vághatott neki a rendszerváltás göröngyös útjának. Az akkori értéken mért forgalma cca. 5 milliárd Ft-ra rúgott, a piacon keresett, jól értékesíthető termékstruktúrával rendelkezett, 3200 főnek adott biztos megélhetést nyújtó munkahelyet. Nem véletlen tehát, hogy a kohász vállalatok közül elsőként a SKÜ iránt nyilvánult meg a külföldi érdeklődés, aminek eredményeként 1991-ben létre is jött a SILCO Minőségi Acéltermékek Kft., méghozzá olyan pénzügyi kondíciókkal, amely méltó volt a SKÜ hírnevéhez...”⁴⁰

A gyár egykori igazgatója dokumentumokkal támasztja alá történeti visszatekintését. Tényszerűen és részletekbe menően leírja a gyár 1991–2000 közötti időszakának három „stációját”, kritikusan elemezve a mindenkori tulajdonosi vezetés (menedzsment?) döntéseit, a végrehajtott tranzakciókat, rámutatva az elszalasztott lehetőségekre, az egyes ügyletek esetenkénti irracionális voltára, a szerinte elkövetett hibákra is. Feszegeti a felelősség, illetve felelőtlen ség kérdéseit, stb.

Visszatérve a Dolinkára, azt kell mondjuk, hogy a '90-es évek elején még mindig népszerű és látogatott volt. Ezt igazolja az alábbi visszatekintés is.

„...Emlékszem, hogy 1992-ben Somogyi Béla barátom – aki egy általános iskola igazgatója volt Debrecenben, később a város alpolgármestere lett –, meghívásomra családjával, három gyermekével töltötte a szabadságát Salgótarjánban. Két szép hetet töltött el itt, többek között a Dolinkában, illetve a város környékén. Ezt követően is újra meg újra ellátogattak még hozzánk, nemcsak ők, hanem mások is. Azt gondolom, akik egyszer itt jártak, sose felejthetik el a Dolinkát. Aztán – erre is szívesen gondolok vissza – 1993-ban országos pedagógus tanácskozást rendeztek Salgótarjánban, és a mintegy száz résztvevő a ligetben tartotta meg a záró összejevetelt, többek között nyársaltak, szalonnát sütöttek, még akkor megvolt a büfé is, jól szórakoztak...”

Aztán arról beszélt Czene Gyula – hiszen ő a fenti visszaemlékező –, hogy a Kohászati Üzemekben tulajdonos váltástörténet, s azt követően megszűnt a víz- és áramellátás, azaz a liget megfosztatott a fenntartás és a működtetés elemi feltételeitől is. Az új menedzsment nem tartotta feladatának a Dolinka állagáról és létéről

való gondoskodást. A gyár eladásakor szerződésben kellett volna rögzíteni az új tulajdonos Dolinkával kapcsolatos kötelezettségeit is. Hogy ki mulasztott ez ügyben, az ugyan nem egészen mellékes, a felelősök nevét érdemes lenne közzétenni, csak hogy ez már „eső után köpenyeg ...”⁴¹

1995 nyarán a *Nógrádi Krónika* is foglalkozik a Dolinka sorsával. A cikk írója Czine Béla vállalkozóval beszélget, akinek a fejében 1988-tól jó néhány terv fogalmazódott meg az egész völgy rendbehozatalára és hasznosítására. Számos ötlet mellett szóba került a Medves-fennsík és az egész város idegenforgalmának fellendítése érdekében még egy fogaskerekű megépítése is. Csak hogy ekkor az Acélgvár már csak „kényszerű gazdája volt a területnek, már nem csinált ott semmit, és szépen minden ment tönkre”. Az elképzelés – a gyár és a város támogatása nélkül – hamvába holt ötletnek bizonyult.

Aztán a szabadidőpark koncepciójával állt elő Czine Béla, amikor az még – a '90-es évek elején, az illetékes szervek érdeklődésétől és elvi támogatásától kísérve – kivitelezhetőnek látszott. A vállalkozó kibérelte a büfét, amit étteremmé kívánt alakítani. Tervei között szerepelt egy panzió megépítése, a sípálya rekonstrukciója, teke- és mini-golfpálya építése. Az egésznek centrumában állt volna a félszafari jellegű állatpark, amihez megnyerte az állatkertek szövetségét is, majd az állatokat is megvásárolta. 1992-ben lakossági fórumot hívott össze, amin részt vett maga a polgármester és a város főépítésze is – csak éppen a városlakók maradtak távol. Ennek ellenére még bejegyeztette a Salgótarjáni Állatkert és Ifjúsági Szabadidőpark Alapítványt, amely azonban – konkrét támogatók és eszköz hiányában – már nem tudott hatékonyan hozzájárulni az elképzelések megvalósításához. Amint az ismert, ezen jó szándékú – ám eleve merésznek tűnő – tervek megvalósítása is dugába dőlt. A vállalkozó nem adta fel: 1995 januárjában előadta a Dolinka megmentésére és fejlesztésére irányuló, visszafogottabb, elsősorban egy kisállatkert létesítésére vonatkozó terveit a város előző év őszén megválasztott új polgármesterének, akinek állítólag tetszett az ötlet... Ám valami ismét közbejött, ebből a Czine-féle tervből sem lett semmi.⁴²

Sőt, Salgótarján polgármestere által ugyanebben a lapszámban megjelent interjúban vázolt elképzelések sem valósultak meg maradéktalanul – és akkor még nagyon eufemisztikusan fogalmaztunk. Pedig a város első embere már az interjú elején tudatja, hogy a korábbi önkormányzat és a Kohászati Üzemek között még az előző ciklusban megkezdett, és már az újonnan megválasztott városi képviselő testület által folytatott és befejezett terület- és ingatlancserére irányuló tárgyalások eredményeként „ma már teljes egészében a városé a Dolinka” (1995. júniusában járunk), s a vagyonszere jelentős aktívumot hozott a város konyhájára.

Aztán mindjárt hozzá is teszi a polgármester – nehogy valaki hiú ábrándokat kergessen és megvalósíthatatlan álmokat szőjön – , hogy nem egy jelentős haszonnal kecsegtető területet vettek át. Ellenkezőleg: a Dolinka és a sportpálya is jelentős

ráfördítást igényel. Aztán kifejti, szeretnének forrást találni ahhoz, hogy sport és szabadidőcentrummá fejlesszék a zöldöveget. A centrum az egyesületeknek sportolási lehetőséget biztosítana, a város lakóinak pedig jó színvonalú kikapcsolódási lehetőséget jelentene. Mivel a város anyagi helyzete ilyen mértékű beruházást nem bír el, ehhez nyilván központi forrást kell találni, akkor van erre remény. Úgy véli, még az idén eldől a kohász-stadion tulajdonlásának kérdése, és hogy ott milyen munkákra lesz szükség.⁴³

Az olvasó már tudja, ez az elképzelés sem valósult meg. A ligetet az enyészet és vandálok vették birtokukba, így állaga folyamatosan romlott, varázsa tovatűnt. Aki a kilencvenes évek második felében kimerészkedett a parkba, az legfeljebb csak nosztalgizhatott, mint a *Tarjáni Acél* újságírója, aki a liget szomorú tavaszát egy helyütt így jellemzi:

„A dolinkai büfé ajtaja már hetek óta tárva-nyitva. Először csak az ablak volt bezúzva, azután valaki könnyedén bevette az elhagyott várat. Hiába errefelé sem megy a bolt. Csak tönkre... A múlt hét végén aztán beindult az erdészeti gépesített hadosztálya is. A szalonnasütő-helyek fölötti erdőrészt szinte máról holnapra a földdel tették egyenlővé... A Pécskő-hegyen és környékén már korábban is jelentős területeken vágtak ki fákat... Talán pár év sem kell hozzá, hogy legfeljebb bokrok maradjanak az egykori erdőrengeteg helyén, mint ahogy néhány év alatt juttatták el jelenlegi állapotába. A szomorú helyzetet csak fokozza, hogy a közelmúltban már a falopásból is sportot űznek.”

Az interjúalany, a salgótarjáni erdészeti vezetője aztán megmagyarázza az újságírónak és közvetve persze a cikket olvasó minden Dolinkáért aggódó, természetkedvelő laikusnak is, hogy itt nem tarvágásról, hanem „hosztolásról” van szó. Elmondja, miért is van szükség a tömeges erdőirtásra, a több méter széles utak vágására, az erdő látszólagos pusztítására. Akár fél napot is tudna beszélni arról, a különböző munkálatokra mikor, miért és hol kell, hogy sor kerüljön.⁴⁴

Azaz nem kell aggódni, ha irtják az erdőt... Legfeljebb csak, ha lopják a fákat... Utóbbi ellen meg senki nem tud semmit tenni, hiszen minden fa mellé nem állíthatnak egy parkört. Aki – mármint parkőr – egyébként egyáltalán nincs alkalmazásban a Dolinkában. Miként gondnok sincs. Így aztán szabad a vásár – azaz a rablás...

Ezt az áldatlan állapotot akarta megszüntetni Angyal János önkormányzati képviselő, aki 1997. november 8-án összehívta azokat az embereket, akik felelősséget éreztek Salgótarján színfoltjáért és tenni is akartak érte. A jelenlévő mintegy negyven fő salgótarjáni és környékbeli természetkedvelő a hivatalos procedúrának megfelelően megalakította a Dolinkáért Egyesületet. Az alapszabály elfogadása után megválasztották az egyesület elnökévé Angyal Jánost, elnökhelyettesévé dr. Szabó Lajost.

Az egyesület lelkes tagjainak keze nyoma hamarosan megmutatkozott a tisztább környezetben, meglátzott a felújított padokon, helyreállított használati eszközökön, a játszótéren és környékén is. Ám a társaság önzetlenül végzett, áldozatos munkája, befektetett energiája, minden erőfeszítése is kevés volt ahhoz, hogy megálljt vezényeljen az illegális szemétkerítésnek, a folyamatos pusztulásnak, véget vessen a szándékos károkozásnak és rombolásnak.

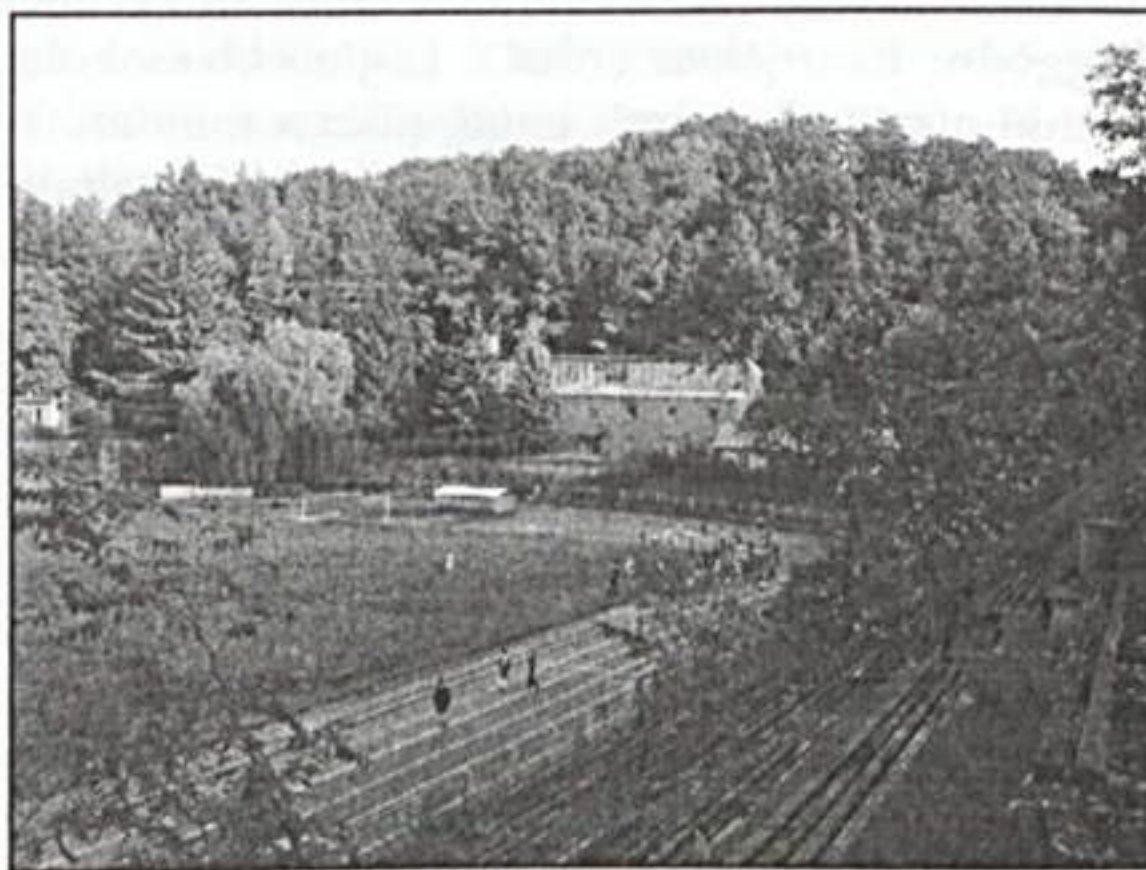
Erről tanúskodik a megyei napilap évezredvégi jaikiáltása a Dolinkáért, amely „csak” megerősíti, amit már régen tud minden tarjáni: pusztulóban a város kedvelt

szabadidőparkja. Az viszont meglepő lehet a korábbi polgármesteri nyilatkozat után, hogy a „Bizonytalan tulajdonviszonyok miatt úgy látszik, nincs igazán felelős gazdája...”

Hogy a vandálok nem kímélik, azt is hallottuk, láttuk, a kérdés inkább csak az, mikor derül már ki a Dolinka fölött az ég, és élvezheti újra a városból kilátogató a liget természetes tisztaságát, üdítő szépségét. Erre a kérdésre azonban az olvasó, saját kérdéseire meg a cikk írója nem kap megnyugtató választ sem a városgazdálkodási üzem kommunális részlegének vezetőjétől, sem a kezelő szervezet, a Salgó Vagyon Kft. igazgatójától. Az újságíró a Dolinka tavaszi feltámadásában reménykedik, mi már ekkor is csak a természet tavaszi megújulásában voltunk biztosak...⁴⁵

S valóban, a tavasz azóta is minden évben prosperál, a Dolinka feltámadása ez év (ne felejtjük, immár 2005-öt mutat a naptár) tavaszáig sem következett be. Néhány évre elcsendesül a sajtó is, nincs mit – legalábbis jót – írni a Dolinkáról, nem történik előrelépés. A városi vezetés – úgy tűnik – jól megvan a Dolinka nélkül, nem oda jár kikapcsolódni, miként kirándulni, pihenni sem. Talán a városgazdálkodás végzi sziszifuszi dolgát, időnként elszállítja az illegálisan lerakott szemetet, hogy legközelebb ugyanannyival vagy még többel akadjon dolga.

Az újságírók is úgy vannak a Dolinkával, hogy már talán maguk is megelégték csak a pusztulásáról, a leépüléséről való írást. Talán már restellik is magukat olvasóik előtt, pedig hát nem nekik kellene szégyenkezni... Az is lehet, hogy már nem is akarják maguk ellen hangolni a város vezetését, a képviselőtestület tagjait, lehet, hogy már szóltak nekik, hátrább az agarakkal a Dolinka ügyében a felelősség feszegetésével. Némelyik jobb érzésű és/vagy inkább befelé forduló olvasó is azt gondolhatja, nem törődöm én vele, hogy mi miért van vagy éppen nincs, úgysem tudok változtatni a dolgok menetén, nem idegesítem én magam. Legfeljebb magában levonja a következtetést és kivár...

Az SKSE sportpálya

S ha már (vagy még mindig) a Dolinkáról van szó, felmerül az emberben, hogy ennyi idő után mi lehet az ország egyik legszebb fekvésű, egykor csodálatos természeti környezetben lévő Salgótarjáni Kohászati Üzemek sportlétesítményével, az SKSE

stadionnal és futballpályával. Mi lenne? Mi lehetne? Osztozik befogadó gazdátlan gazdájának, a Dolinkának a sorsában – s enyészik magában. Legalábbis ez látszik rajta, s aki nem látta, vagy nem tudja, az erről szerezhethet tudomást a legolvasottabb országos napilap, a *Népszabadság* 2003. évi egyik márciusi lapszámából, a neves újságíró, Hegyi Iván tollából. Íme egy részlet:

„Ellenben a pálya rohad. Az hosszú évtizedeken át a Salgótarjáni Kohászati Üzemeké volt, két éve pedig Szalai József-re szakadt rá, nem szó szerint, csak annyiban, hogy amikor a jelenlegi tulajdonos megvette a gyárat, a céggel együtt járt a stadion, valamint egy munkásművelődési ház és egy balatoni üdülő. Ma egyik sem funkcionál, mármint az üzemem kívül, és Szalai szeretne is megválni ettől az örökségtől, méghozzá – ahogyan kapta – csomagban, de persze korántsem ingyen.”

Megtudjuk az írásból azt is, hogy Balla Árpád, a Létesítmény és Sport Kht. ügyvezető igazgatója, az „optimizmus bajnoka” biztos a tulajdonjoghoz való hozzájárásban (amelyben a polgármester már 10 évvel korábban reménykedett!), s aztán abban is, hogy pályázati pénzek elnyerésével, esetleg központi (kormányzati) támogatással 2005–2006-ban megkezdhetnék a stadion teljes rekonstrukcióját.⁴⁶

A Dolinka élni akar és élni fog

Újabb év telik el, ám nemhogy a stadion teljes rekonstrukciója nem történt meg, de a fenti derűlátó nyilatkozat óta talán kaszát sem látott a pályán kinőtt, derékmagasságú növényzet, a stadion lelátói mintha háborús pusztítás nyomait viselnék. Mintha megállt volna az idő. Nem úgy a liget esetében és területén, hiszen itt történt egy s más, valamiféle elmozdulás, néhány új – reményekre jogosító – kezdeményezés. Erről Salgótarján Megyei Jogú város *MI ÉSZAKON* című lapjában Czene Gyula, önkormányzati képviselő, az újjáalakult Dolinkáért Egyesület elnöke az alábbiak szerint nyilatkozik:

„A Dolinka a városé, ezért a rehabilitációért is elsősorban a város a felelős. Egyesületünk természetesen hívja és várja a ligetért tenni akarók ötleteit és konkrét segítségét. Számítunk a cégek, az intézmények és magánszemélyek támogatására, s igyekszünk céljaink, programjaink megvalósítására pályázati pénzeket is szerezni. Örömmel tapasztalom az önkormányzati cégek pozitív hozzáállását. Az elmúlt napokban közösen tisztáztuk a tennivalókat. Az őrzést, a takarítást, és a romok eltakarítását tarjuk a legsürgősebb feladatnak. Úgy érzem, hogy a város vezetése is belátta: a Dolinka ügye az eddigieknél nagyobb figyelmet érdemel, ezért is kerül az ez évi költségvetésbe tízmillió forint a rehabilitációs munkálatok kezdeti lépésére. Gyors és látványos eredményekre persze nem számíthatunk...”⁴⁷

A Dolinkáért Egyesület elnöke a realitás talaján áll, onnan indul és építkezik. Talán éppen ez a realitás lehet az a láncszem – a valós helyzet felmérése, elemzése, a lehetőségek és körülmények pontos számbavétele, megvalósítható célok kijelölése, megalapozott tervek készítése, a segítők és támogatók felkutatása, a források megjelölése stb. –, amely az összefogás erejét is megsokszorozhatja, és az együttműködés gépezetét beindíthatja. Ennek jelei már a környezetvédelmi világnapon tartott ünnepség alkalmából is megmutatkoztak, mi több, a kezdeti lépések, intézkedések eredményei már a Dolinkán magán, a természeti környezet állapotán is szemmel láthatóak voltak.

2005. június 3-án felhőtlen, gyönyörű szép, csendes nyári reggel köszöntött Nógrád megye székhelyvárosának lakóira, mintha a természet is átérezné a következő órák történéseinek jelentőségét. Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata, az Észak-magyarországi Regionális Környezetvédelmi Központ, a Szövetségben Nógrád Megye Környezet- és Természetvédelméért Egyesület, a Gyermekekért Baráti Kör és természetesen a Dolinkáért Egyesület ezen a pénteki napon a Dolinkában tartja a környezetvédelmi világnap (hivatalosan június 5. a világnap deklarált dátuma) rendezvényét, amelyről a helyi média – megyei lap, egy reklámújság, a városi tv és rádió – több alkalommal, visszatérően is hangulatos tudósításokban és képekben számolt be.

„...a megszépült Dolinka árnyat adó fái között környezet- és természetvédő civil szervezetek verték fel sátraikat. Tájékoztató kiadványaikat, figyelemfelhívó színes plakátjaikat hamar elkapkodták a rendezvényre érkező érdeklődők. Az egykor nagyrendezvényeknek is helyet adó Dolinka nemzedékeknek jelentette a város egyik legszebb szórakoztatóközpontját. Az akkor igen ápolt parknak hosszú évekig csak a pusztulás lett osztályrésze. Egy merész kezdeményezés most talán visszalendíti az idő kerekét...” – írta többek között a megyei lap tudósítója, majd idézett az ünnepi szónoklatokból.⁴⁸

Az Acélgyári úton sétálva megállok a Petőfi Sándor Általános Iskola előtt: az épületből több tucatnyi gyermek rajzik ki a napfényben fürdő utcára, majd többségük artikulátlan hangokat hallatva körültekintés nélkül rohan a túloldalon lévő – az iskolai sport szempontjából nem sok lehetőséget kínáló – nem is túl barátságos, bitumenes, sivár sportpályára.⁴⁹ Jómagam annál inkább körültekintek, ahogy korábban lejjebb, az utca város felé eső részét vizslattam, később az acélgyár felé vezető utat és két oldalán álló házakat is pásztázom.

Itt sem, ott sem telik benne örömöm. Amikor a városba kerültem, az 1970-es évek elején még különbnek tűnt ez az utca (akkor még Sztahanov, később Malinovszkij nevét viselte), szinte barátságosnak, befogadónak, semmiképpen sem lelakottnak és lehangolónak, egykor gyönyörű jegenyéitől megfosztottnak. Ha a beszármazott lokálpatrióta csak fanyalog, aki itt született a környéken – kesereg. Nekem csak feltűnik a változás, a leépülés, aki benne él annak fájhat ez a melankolikus metamorfózis.

„Szép utca volt ez valaha. Emlékszem, még fogalmazási versenyt is nyertem vele egyszer. „Az én utcám”. Ez volt a cím. A fákról írtam. A hatalmas jegenyékről, amelyeket aztán előbb az egyik oldalon végeztek ki, gyönyörű egészséges csonkjai, törött bordaként szegélyezik most is az utat. Aztán a másik oldalon irtották ki őket. Sokáig nem mertem odanézni, mint egy szörnyű baleset vérző sebesültjei: fáj a szememnek. Azt hiszem, ekkor kezdődött meg az utca halála. Mert meghalt. Szörnyű úgy, ahogy van, a szag, a mocskos szappanos víz bűze lengi be a cigányok által romossá lakott házak járdáit. Hámló bőrű, vak szemű házak között kóbor kutyák, lármás kócos gyerekek; kiomlott belü díványokon reménytelen tekintetű fiatalasszonyok ülnek, balkáni hangulat...”⁵⁰

Három évvel a fentebb papírra vetett sorok után az Acélgyári út környéke és miliője szemernyivel sem szívderítőbb... Az iskola felől az Acélgyári úton haladva jobbra a Dózsa György út visz a Dolinka felé. Ahogy rátérek, orrfacsaró bűzfelhőben találok magam: egy romos, elhagyott házikó előtt óriási szemétlerakat szaglik.

Sietősre fogom lépteimet, elhaladok a német tulajdonban lévő Használt Bútor-ház előtt, amely egykor a STÉSZ építőipari szövetkezet irodaháza volt. A felfelé vezető út tiszta, a télen keletkezhetett kátyúk kontár munkáról árulkodnak, amolyan tessék-lássék módon befedettek, most nem bemélyednek, inkább „fekvőrendőr” módjára kitüremkednek.

Hamarosan a volt SKSE pálya fölé érek. Ráismerni sem lehet, rettenetes állapotban van. Szinte szívfacsaró a látvány, az egykor szemet gyönyörködtető – mára megrongált, kifosztott, enyészett által birtokba vett – stadion. Viszont a nemrégiben még elhanyagolt, szeméttel borított, bozóttal övezett ligetbe vezető, keskeny aszfaltsáv szinte makulátlan, a két szélén máskor térdig érő vadnövényzettel benőtt, parlagfűtől sem mentes, betonlapokkal bélelt vízelvezető árkok kigyomlálva várnak a lezúduló eső mederben tartására.

Megérkezek a Dolinkába, ahol már szép számban jelen vannak a szervezők és az érdeklődők; előbbiek közül többen sátrakat állítanak, az utóbbiak csoportokba verődve diskurálnak. A salakos futballpálya alatti részen azonnal látni a Dolinkabarátok szorgos keze munkáját, a letisztított domboldalt, a lombtalanított fákat, a lekaszált füvet, a takaros tisztásokat. A Dolinka központi részéhez közeledve feltűnik, hogy az egykori büfé téglapépületének romjait eltakarították, a terepet mindennütt rendezték, a szemetet elhordták. Valószínű, hogy további kisebb felújítás után már a játszóteret is birtokba vehetik a gyerekek, az ülőkék kijavítva, a pihenőpadok, betonlapos étkezőasztalok átfestve. Szeméttároló edények, kukák kirakva mindenfelé, egymástól húsz-harminc méterre.

Elsőként egykori szakszervezeti vezető ismerősömmel, Kovács Lászlóval találkozom kolléganője társaságában, mindketten a megyei közgyűlés környezetvédelmi bizottságának képviselőjeként látogattak ki. S hogy milyen érzésekkel, arról először Laci bácsi nyilatkozik meg:

– Jó érzéssel és nagy nosztalgiával jöttem ki. Az én ifjúkoromban ez volt az egyik legkedvesebb, legkellemesebb hely a városban. A nagy SBTC mérkőzései előtt – ahol általában győzni szoktunk – rendszeresen kijöttünk a barátokkal, kisebb-nagyobb társasággal egy sört meginni, beszélgetni, a meccs végén megvisszatértünk, hogy kiértékeljük a csapat teljesítményét. Az ember fiatalként szívesen töltötte itt szabadidejét, ide kirándult, itt szórakozott, itt randevúzott. Ez akkoriban mindig egy szépen rendezett, karbantartott, kulturált környezet volt.

Most örömmel olvastam, hogy újból felkarolásra került, van egy lelkes társasága, egy egyesülete, amely ezzel foglalkozik. De én azt gondolom, hogy az egész városnak támogatóan kellene ebben a munkában részt venni, hogy egykori látványosságai – akár csak részben is – helyreállíttassanak.

– Kellene egy gondnoki lakás, ahogy egykor volt a Szénbányák Vállalat tulajdonában lévő Gyurtyánosban. Ehhez elsősorban az önkormányzatnak kellene részt vállalnia; mozgósítania kellene a civil szervezeteket, a lakosságot... Összefogásra van szükség, csak így újulhat meg a Dolinka...

Közben nagy csoportokban érkeznek a világnapra az iskolások is, s tíz óra előtt néhány perccel már benépesül az ünnepség helyszíne. Dóra Ottó, Nógrád Megye Önkormányzata Közgyűlésének elnöke így beszél:

– Ennyire természetközeli város talán nem is akad több az országban. Az erdők jóformán a Fő térig nyúlnak... Nem túl szerencsés sorsú, egykori nagyvállalataink

kéményei már nem ontják a füstöt és a hatalmas salakhegyeket lassan visszafoglalja a természetes – bár még igénytelen – növényzet. Salgó-váráról körülnézve bárki meggyőződhet arról, hogy talán a világ legszebb tája az otthonunk.

El vagyunk hát kényeztetve. És ebben az elkényeztetett állapotunkban kevésbé figyelünk a részletekre. Erdőinkben még jócskán akadnak szeméthalmok, ...olykor ...számos műanyagpohár úszik a főtéri szökőkút medencéjében... baljóslatúbb a kép, ha távolabbra, bolygónk általános állapotára tekintünk... Az itt jelenlévők közül aligha akad... aki vitatná, hogy rengeteg a tennivalónk. Őszintén és mindannyiunk érdekében kívánok sok sikert a környezetvédelemben.

Dr. Kecskeméti Sándor környezetvédelmi szakértő, az Észak-magyarországi Regionális Környezetvédelmi Központ elnök-vezérigazgatója szerint a salgótarjániak nem kis nosztalgiával emlékeznek erre a gyönyörű helyre:

– Jó körbenézni, hogy akik itt vannak, azok zömében a környezet- és a természet iránti elkötelezettséggel bíró salgótarjáni emberek. Egyrészt azért jöttek, hogy lássák, ez a park újjáéleszthető, másrészt, hogy jelenlétükkel hirdessék és elhitessek, hogy a közösség és az összefogás ereje képes is arra, hogy ez a park újra megépüljön, megújuljon, annak ellenére is, hogy nem kis anyagi-pénzügyi nehézségekkel kell szembenézni.

Czene Gyula, az újjáalakult Dolinkáért Egyesület elnöke élete szerves részének nevezte a Dolinkát, minthogy családjának ősei ültették a ma körülöttünk lévő fenyőerdő tucatnyi égisz érő óriását. A saját gyerekei jószereivel itt nőttek fel, s nyugodtan engedték ide őket játszani, mert tudták, hogy jó helyen lesznek.

Serdülőkorukban az itt lévő sípályán

edzettek, készültek a versenyekre. Iskolaigazgatóként is élete részévé vált a liget, mivel a tanulókkal gyakran ide jöttek ki napközi-otthonos foglalkozásokat, más iskolai rendezvényeket megtartani, sőt az is előfordult, hogy diákjaikkal több napos táborozásra is sátrat vertek.

Kovácsné Czene Csilla alpolgármester szavai:

– Mennyire meghatározó egy helyszínen, hogy milyen hangokat lehet hallani. Néhány héttel ezelőtt még a motoros fűrész, a szállító járművek zaja verte fel a Dolinka csendjét, ami egy kicsit azért – azt hiszem – halott csend volt. Szívesebben veszem – gondolom, ebben többen egyetértenek velem –, amikor gyerekzsivaj, a hinta nyikorgása, vagy adott esetben a madáracsicsérgés miatt kell nekünk itt hangosabban beszélni.

A Dolinkában végre történt valami. Jelesül, hogy az elmúlt időszakban az egyesület, az önkormányzat és sok civil szervezet egy közös szándék mentén kezdett el dolgozni, hogy a Dolinkába újra életet lehel. Ehhez az önkormányzat biztosított tízmillió forintot, amely azonban azok nélkül, akik ebben a munkában részt vettek, keményen dolgoztak, nem hasznosulhatott volna.

Elkezdődött a rendbetétel, látható a fakivágás, a lombtalanítás, a szemétszállítás, a takarítás, hogy a régi-régi állapotnak legalább az elemi feltételei megteremtődjenek,

s ezen az alapon a megújulás is elkezdődhessen. Ennek része kell legyen a villamosenergia-ellátás biztosítása, amiben az ÉMÁSZ segít: egyelőre alkalmanként lesz világítás, aztán, ha az őrzésvédelem megoldódik, akkor folyamatosan.

Teszek egy jó nagy sétát, elindulok egy kicsit nosztalgiázni. A Dolinka északi részében fekvő, egykor kitűnő talajú salakos futballpálya – amit aktív, „hivatásos” sportolók edzőpályának használtak – meglehetősen elhanyagolt állapotban van, a felső végébe méhcsaládokat telepítettek, áll itt most is tucatnyi kaptár, hiszen a környező akácok kitűnő mézelő helyet kínálnak. Egyébiránt az egész terület a közelmúltbeli „gondoskodás” nyomait viseli, vagy inkább melléktermékeit tartalmazza: kivágott fatörzsek, a legallyazott fák ágai kerültek ide és fekszenek nagy halomba rakva, elszállításra várva.

Visszafelé sétálva egy középkorú férfit botlok.

– Fodor István salgótarjáni lakos vagyok, az Acélgyárban dolgoztam 1965-től 1999-ig különböző helyeken és beosztásokban, voltam a kovácsoló gyárnál, a TMK-nál.

– Felvetődött önben, hogy ki a felelős mindezért a pusztításért és rongálásért, ami itt történt?

– Alapvetően a rendszerváltás, illetve az, ami annak kapcsán történt: más érdekek, más szempontok kerültek előtérbe, a gyári és a városi vezetés látókörébe, ezért nem fordítottak kellő figyelmet és eszközöket a Dolinka karbantartására. Az emberek anyagi helyzetének rosszabbodása, a szegénység és a hátrányos helyzet – ami a környéket jellemezte és jellemzi ma is – hozzájárult, hogy a szegények széthordták, a lelkiismeretlenek meg megrongálták a természeti és az épített környezetet is. Védelem és gondoskodás hiányában a liget lepusztult, az enyészet martaléka lett. Egykor az acélgyár vezetése jelentős anyagi ráfordításokat eszközölt, a brigádok, kollektívák pedig társadalmi munkában rendben tartották, szépítették a ligetet, különösen a tavaszi időszakban.

Biztos tudja, hogy a futball is szerves része volt a Dolinkának; régebben NB.I-es csapata volt a városnak; az SBTC itt játszotta a meccseit; volt itt egy büfé, a mérkőzések előtt és után sok száz ember jött ide ki. A hibások azért, hogy ide jutott a park, mi, emberek, többségében tarjáni lakosok vagyunk, akik tudomásul vettük, beletörődünk ennek a területnek a leromlásába. Most örülök neki, hogy a városvezetés fölfigyelt erre és igyekszik a régi szintet visszaállítani.

Jó két héttel az idézett ünnepi eseményeket követően – július 20-án a délelőtti órákban – egy jó kondícióban lévő barátommal ballagtam ki a Dolinkába. Nem kifejezetten testőrnek kértem, legyen a kísérőm egy erdei sétára, de azért olyan „biztos, ami biztos” alapon. Egy időben ugyanis nagyon sok gyanús elem is megfordult a ligetben.

Beljebb érve aztán egyszer csak motoros fűnyíró hangja berregett fel, s a két hete frissen ültetett cserjéktől pár méterre szorgoskodó, barátságos fiatalemberbe botlottunk. Ketten dolgoznak itt a VGÜ alkalmazottjaként, 8 illetve 4 órás munkaidőben. Jó érzéssel hallottuk, hogy mostanában újra naponta többen megfordulnak itt kirándulók, szalonnasütő kisebb társaságok, gyermekeikkel kísértáló szülők, bizonyára azok, akik már hírt vették a Dolinka megújítási terveinek.

A VGÜ alkalmazottja – nem panaszképpen, de – elmondta azt is, hogy ők ketten kevésnek bizonyulnak, nem győzik a gyorsan burjánzó növényzet lekaszálását, a hatalmas terület rendben tartását. Aztán a liget körülkerítésének, a

víz- és a villamos-közmű bekötésének, megbízható, hozzáértő, felelős gondnok beállításának szükségességéről, az őrzésvédelem fontosságáról, mint visszatérő, de alapvető és sürgős intézkedésekről beszélgettünk.

Visszafelé utunkban, a stadion felett elhaladva, kellemes meglepetésben volt részünk: a futballpálya majd' derékmagasságú bozótjában is dolgozott egy nagyobb teljesítményű motoros fűnyíró. A gépkezelőtől megtudtuk, hogy a jászberényi illetőségű, konténerszállító rendszerek gyártására szakosodott, Flex-Coop nevű társaság, mint tulajdonos – amelynek Bátonyterenyén is van egy leányvállalata – megbízásából dolgoznak a pálya rendbetételén a munkatársával. De hogy mi a célja a mostani munkálatokkal, illetve a létesítménnyel, arról nem tudtunk meg közelebbit.

Am ekkor rögtön eszembe jutott, hogy Balla Árpád, a Létesítmény és Sport Kht. ügyvezető igazgatója 2003 márciusában úgy nyilatkozott, a tulajdonjog megszerzésének nem lesz akadálya, és aztán pályázati pénzek elnyerésével, esetleg központi (kormányzati) támogatással 2005-2006-ban megkezdhetik a stadion teljes rekonstrukcióját.⁵¹ No, ebből nem lett semmi, a stadion nem került a város tulajdonába, a pályán a bozótot az új tulajdonos csak a büntetéstől való félelmében akarja eltakarítani.

2005. július 22-én bekopogtattunk hát Balla Árpád hivatali szobájába és „in medias res” azt kérdeztük:

– Mi történt, illetve, hogy történt az, hogy nem történt semmi, azaz nem sikerült megszerezni a tulajdonjogot?

– A történet szálai messzebbre vezetnek, vissza odáig, amikor az SKSE stadion az Acélgyár Rt. tulajdonában volt. Ekkor a társaság a létesítményt 50, aztán 75, végül 100 millió forintért kínálta megvételre az önkormányzatnak. Amikor 70 millió körül tartott az ára, és jelentős tartozása volt a gyárnak a város felé, az önkormányzat készpénzfizetés helyett elfogadta volna a dolinkai sportlétesítményt, de ebbe a társaság nem ment bele. Ennek állítólag az volt az oka, hogy a cég által felvett hitelek fedezeteként a létesítmény volt megjelölve a hitelezőknél. Sőt ezt követően az Rt. 100 millióra értékelte az akkor ettől már jóval kevesebbet (állítólag már csak 20–40 millió forintot) érő létesítményt, hogy további hiteleket tudjon fölvenni.

Ekkor még több tulajdonosa volt az acélgyárnak, a bank és mások, helyi vállalkozók. A 100 milliós stadionért az önkormányzat nem versenyezhetett, az Rt. eladta a céget Szalai József vállalkozónak – a stadionnal, a kultúrházzal és a balatoni üdülővel egyetemben. Ő viszont hamarosan továbbadta azt egy új, jászberényi illetőségű, de tarjáni kötődésű, jó szándékú fiatal vállalkozónak, Sólyomi Zoltán-nak, hogy valójában mennyiért is, azt nem tudni, üzleti titok maradt.

Az új tulajdonos azt akarta, hogy mi üzemeltessük az ő tulajdonaként. Ugyanakkor mi csak önkormányzati tulajdont kezelünk, ezért hozták létre a Kht-t. Az önkormányzat viszont csak arra tud pályázni, ami az ő tulajdona. A pályázatok 90%-a nevesítve van a különböző kulturális, oktatási, sport intézmények felújítására, karbantartására, vagy fejlesztési célokra.

– Tehát arra nem pályázhat, hogy megvegyen egy ingatlant.

– Nem, csak a saját tulajdonú, meglévő létesítmények felújítására, korszerűsítésére. Elmondtuk a tulajdonosnak, hogy a városnak nagyobb tulajdonrészt kell szerezni a sportlétesítményben, az 51%-nak meg kéne lenni, hogy pályázhasson az önkormányzat. Itt aztán megszakadnak a tárgyalások, amelyre aztán minden évben újra sor kerül, eleddig eredménytelenül...

Egy valóra váltható vízió vázlata

Rohan az idő, ismét eltelt jó két hónap, a naptár már 2005. október első dekádjának végét, derekának elejét mutatja. A reggelente bizony már hűvös, ködös-párás, napközben átmenetileg esős. A többnyire felhős napok után az idő kitisztult, a ragyogó déli napsütésben a hőmérő higanyszála néhány fokkal ismét húsz fok fölé kúszott. A már-már ismét inkább nyárvégét idéző, semmint az őszt, az elmúlást sejtető gyönyörű időben, fényben fürdik a Dolinka. Pazar, szemet gyönyörködtető látvány tárul a látogató elé.

Mondják – s magam is többször tapasztaltam az elmúlt hónapokban, hetekben – különösen szép időben, hétfélig délutánonként megint mind többen keresik fel családotól is a Dolinkát. Újabb rongálásoknak, erőszakos, kártékony cselekedeteknek nincs jele, most sem látom nyomát, a tisztaságra és rendre parkőrök vigyáznak. Jól eső érzéssel konstátálom, hogy város nagy tüdeje tisztul, újra lélegzik, a beteg rehabilitációja folyamatban van. A Dolinkáért Egyesület aktivistáinak, a végre megvalósulni látszó összefogásnak, a partneri együttműködésnek köszönhetően úgy tűnik, felcsillan a remény, hogy a liget előbb-utóbb visszanyeri egykori varázsát.

Erről beszélgettem ismét Czene Gyulával, aki örömmel újságolta, hogy nemrégiben már el is készült a Dolinka fejlesztési koncepciójának szakértői munkaanyaga. Szinte hitetlenkedve fogadtam közlését, de aztán átadta a vaskos dokumentumot, és mellette még néhány más feljegyzést, meg az *Acélgyári Hírlevelet*, amelyben többek közt ez áll:

„Még az ősszel Salgótarján Megyei Jogú Város Közgyűlése elé kerül a »Dolinka fejlesztési koncepciója«, amely az elvégzendő feladatokat összegzi, s ennek alapján történhet a fejlesztések évenkénti ütemezése. Az elképzelések szerint a terepviszonyokhoz igazodó, egymástól elkülönült, egymás zavarása nélkül is használható funkcionális terek jönnek létre kisebb-nagyobb rendezvények, összejövetelek, kiállítások, oktatási feladatok, sportrendezvények lebonyolítására. Természetesen a tervek között szerepel egy korszerű játszótér létesítése is. Meg kell oldani a több mint 10 hektáros terület központi részének vízellátását, csatornázását és energiaellátását... A koncepció természetesen érinti a növénytakasulás szakszerű fejlesztését is.”⁵²

A koncepció rögzíti többek között, hogy a 10 milliós támogatásból jelenleg rendelkezésre álló forrás elengedhetetlenül szükséges, de nem elégséges, csak a legégetőbb feladatok elvégzésére nyújthat fedezetet. A tervezet megfogalmazza: „Az egyes funkciók megvalósítása érdekében ugyancsak javasolt hazai és Európai Unió-s pályázatok felkutatása és azok elkészítése, egyrészt az önerő, másrészt a megvalósításhoz szükséges anyagi erőforrások előteremtése céljából.”⁵³

Érdemes idéznem még dr. Fancsik János feljegyzéséből, amelyet az egyesület elnökének felkérésére – a fejlesztési koncepcióra reagálva – készített. Záró soraiban így fogalmaz: „A Dolinka-kultusz újraéledésének a fentiek mellett alapvetően abban látom a zálogát, hogy hogyan alakul a környező városrészek sorsa. Lesz-e a gyártelepi városrészeknek Dolinkát igénylő, megbecsülő és használó lakossága, vagy egyáltalán olyan szélesebb környezete, amely nem elriasztja, hanem vonzza a város távolabbi részeinek a lakosságát is.”⁵⁴ A gondolat leginkább a város önkormányzati testületei, a városfejlesztő és -rendező szakemberek figyelmébe ajánlható. Minthogy minden mindennel összefügg...

39. Horváth István – Praznovszky Mihály: *Ketten egy városról*, Palócföld könyvek, Salgótarján, 2005, 46. o.
40. „Volt egyszer egy Acélgyár”. Hozzászólás egy másik nézőpontból. Dr. Szabó István a SKÜ, majd a SILCO egykori vezérigazgatójának a megyei napilapba tervezett, meg nem jelent írása, amelyben reagál a Nógrád Megyei Hírlap 2002. november 21-ei számában napvilágot látott hasonló című, illetve az ugyanitt megjelent, Gálné Horváth Mária által jegyzett, *Búcsú a végektől (?)* című cikke. (dr. Szabó István kézírata e sorok írójának kizárólagos használatában)
41. Czene Gyula már idézett beszéde
42. Bedegi Győző: *Czine Béla állatkertről álmodik*. Nógrádi Krónika, 1995. június 15., 6. o.
43. Ugyanott: Dudellai Ildikó: *A város „tüdeje” nagy gond az önkormányzatnak*.
44. Benkő Mihály: *Szomorú tavasz a Dolinkában*. Tarjáni Acél, 1997. március 14., 6. o.
45. *Mi lesz veled Dolinka?* –szgys– Nógrád Megyei Hírlap, 1999. október 5., 1., 3. o.
46. Hegyi Iván: *Ma már csak emlék? Magyar Karancs*. Népszabadság, 2003. március 22., 8. o.
47. *Újból élni fog a Dolinka?* MI ÉSZAKON, 2005. február 28. 1. o.
48. Gyurián Tibor: *Újjáéledt a Dolinka*. Nógrád Megyei Hírlap, 2005. június 4. 1., 3. o.
49. Az alábbi részeket jobbra személyes élményeim nyomán írtam, az idézett beszédrészletek és az interjúk lényegre rövidített változatát hangfelvétel alapján készítettem.
50. Tóth Anna i. m.: 388. o.
51. Hegyi Iván: i. m.: 8. o.
52. *Dolinkai pillanatok*. Gyártelepi Hírek, I. évfolyam, 2. szám, 1. o. Az Acélgyár környékének ingyenes, időszakos tájékoztató hírlevele. Felelős szerkesztő: Czene Gyula.
53. *Salgótarján – Dolinka. Fejlesztési koncepció*. 2005, 17. o. Készítette: Harkai Zoltán, okl. kertészmérnök
54. Dr. Fancsik János: *Dolinka*. A 2005-ben, Harkai Miklós Zoltán által készített fejlesztési koncepció véleményezése Czene Gyula felkérése alapján. (Kézirat)

Árulkodó ujjnyomok

Dr. Cseplák György könyvéről

Határidős munkáim miatt egy jó hétig nem jutott időm könyvekre. Amikor ebben a kellemesen felajzott pszichés állapotban végre vállalkozhattam a nyugodt, odafigyelő olvasásra, mint egy nagy – az előzetes ismereteim alapján különleges élményt kínáló – kalandra, jószerivel egy szuszra elolvastam Cseplák György: *Árulkodó ujjnyomok* című, *Vallatóra fogott kőkori csepepek* alcímet viselő könyvét. Aztán újra meg újra kezembe vettem, s mivel találva éreztem magam, többször is elolvastam az ajánlósorokat, amelyeket a hátsó borítón prof. dr. Kárpáti Sarolta jegyzett, többek között imígyen:

„Hányan álmodunk arról, ami megvalósult e kötetben: szakmai visszavonulásunkkal megkezdődik az igazi élet, amikor vágyaink, elfojtott képességeink majd teret nyernek. És milyen kevesen valósítjuk meg mindezt.” Dr. Cseplák György nyugalmazott bőrgyógyász-főorvosnak azonban sikerült. Méghozzá úgy, hogy eredeti hivatását részmunkaidőben és magánpraxisában még napjainkban is teljes odaadással gyakorolja. Nyugdíjba ment, de nem vonult vissza. Évtizedek óta hódol egykori hobbijának, ma már inkább mondhatjuk – új tudományágának. Hogy stílszerű legyek: beleásta magát a régészet tudományába.

S mielőtt a recenzor most már érdemben is megszólalna belőlem, kell tennem még egy alapvetést. Ha már elkotyogtam, hogy a szerző régi, nagyra becsült ismerősöm, le kell szögezzem,

ez az érintettség korántsem jelent egyben elvtelen elfogultságot. Ugyanakkor a közelebbi, személyes ismeretség segít bemutatni a szerzőt, megérteni és megértetni, hogy főhivatású, elkötelezett orvosként miért is vállalkozott régészeti kutatásokra? Vagy, ahogy némi leegyszerűsítéssel mondta nekem: hogyan kötött barátságot a gölöncsérekkel? (Gölöncsér vagy másképpen göröncsér – tájszó, ismertebb megfelelője: faze-kas.)

És ami ettől fontosabb, a messzi múltbeli kalandozásból, a késő réz- és újkőkor kincseinek kutatásából, a 8 ezer évvel ezelőtt élt emberekkel való virtuális kapcsolatból, dr. Cseplák György bőrgyógyász és kozmetológus szakorvos munkássága nyomán hogyan született egy új segédtudomány, illetve interdiszciplináris tudományág: az archeodermatológia. (Archeo: görög eredetű, szóösszetételek előtagjaként az utótag ősi, régi, régészettel kapcsolatos voltára utal. Dermatológia: görög eredetű szó, magyar megfelelője bőrgyógyászat.)

Dr. Cseplák György eredeti orvosi szakterületén és hobbi- vagy inkább határterületi szférájában, a régészetben elért eredményei magas szintű szakmai tudásának, felkészültségének, permanens önképzésének, évtizedeken át bulldogszorgalommal végzett kutatásainak, kivételes kitartásának és végtelessen türelmének köszönhetőek.

Az elért eredményekkel kapcsolatban meg magam is úgy vagyok, ahogy

azt a szerző barátja, dr. Trogmayer Ottó, ny. múzeumigazgató, egyetemi tanár megfogalmazza: „A tudományok új eredményei csak akkor szülehetnek, ha a kutatók lelkük és szellemük minden zugát a felismert kérdés megoldásának szolgálatába állítják. A szorgos munkával így létrehozott új eredményeknek pedig mindig szerteágazó mellékágai is vannak, amelyek új utakra készítetik az ismeretlen felé vágyókat.”

A szerző *Szíves meghívás* című, mintegy bemutatkozásnak is szánt, jó két oldalas prológjában először gyermekkorára utal, hogy aztán azt összekapcsolja a régészettel. „A régészetet azért szeretem, mert miközben az előkerült tárgyakat nézegetem, akárcsak gyermekkoromban, megelevenedik a régmúlt... Amikor az edényeken hagyott kéznyomokat nézegettem, azon kaptam magamat, hogy személyes ismeretségbe kerültem az újkőkori és a késő rézkori edények készítőivel... Elkísértem őket harcaikba, csodálhattam bátorságukat, amikor otthonaikat védelmezték. Láttam mindazt, ami 7–8000 éve elmúlt, mindazt, amiről edényeik, tárgyaik meséltek...”

Erre az álomszerű időutazásra hívja meg a szerző az olvasót, aki, ha már kezébe vette a könyvet és idáig eljutott, aligha tud ellenállni a szíves invitálásnak. Ugyanakkor a kíváncsiságon kívül motiválhatja némi szkepszis is. Felmerülhet benne, hogy az álomból lesz-e ébredés, vagy minden a képzelet játéka marad? A könyvben aztán dr. Cseplák György ezekre, és sok más felmerülő kérdésre is adekvát válaszokat ad.

A szerző vizsgálódásainak „első álomása”, a könyv első fejezete Salgótarján, közelebbről is a Pécskö-hegy. E részben bepillantást nyerhetünk az évezredekkel ezelőtti Tarján topográfiai

viszonyaiba, az ott élő emberek kultúrájába. Megismerkedhetünk az őstörténeti korok elnevezésével, közülük részletesebben a „bennünket érdeklő” rézkor jelentőségével, s megtudjuk, melyik is „Az a bizonyos ujjlenyomat, melyből ez a könyv született” Az ujjlenyomat látványa lenyűgöző! A régmúlt üzenetét tartottam a kezemben, olyan valakinek az ujjlenyomatát nézhettem, aki úgy 220 nemzedéknyivel előttünk élt ott, ahol én álltam. (A nemzedékváltás idejét 25 évvel számolják.)”

És ettől kezdve Cseplák György, a bőrgyógyász főorvos megkezdi időutazását a régmúltba, hogy ott aztán már inkább régészként megszólaltassa a régi idők tanúit – az edényeket és cserepeket, a cserepek töredékét. Magához veszi orvosi szerszámaikat – bocsánat: eszközeiket –, a titokzatosnak tűnő lupét és ikertestvérét, az ijesztően hangzó fotodermatoszkópot, az ismerős digitális fényképezőgépet, a már kiöregedő, de hasznos Bürker-kamrát és ki tudja még milyen más csodatevő szerkentyűket.

A nélkülözhetetlen segédeszközökön túl már „csak” szakmai segítségre, muzeológusok szakértelmére, más szakmák közreműködésére, konzultációkra, sziszifuszi munkára, végtelen türelemre volt szükség. Így aztán már a könyv ezen részében is sok mindent megtudhatunk a kultúrák lényegi jegyeiről, például a rézkori ember mindennapi életéről, az agyagedények „bájos” formavilágáról, az ujjlenyomatok kriminalisztikai hasznáról. Végül, de nem utolsósorban, megismerkedhetünk a cserepeken lévő ujjlenyomatok és körömbenyomatok vizsgálatának szerző által kidolgozott módszereivel.

Szeged a vizsgálódások második helyszíne a könyv második fejezetében.

Megtudhatjuk, mi látható a Móra Ferenc Múzeumban kiállított újkőkori

cserepeken. Tudnivalókkal találkozunk a titokzatos újkőkorról, részben új ismeretekkel a homo sapiens világhódításáról, az emberiség történetének egyes korszakairól és számos más múltbeli misztikumról. Például az újkőkori ember hitvilágáról, húsfogyasztási szokásairól, szépérzékéről, a balkezesség jelentőségéről, körmeiről, egészségi állapotáról – egyszóval a leghétköznapibb dolgokról, ám csupa olyanról, amelyről egyáltalán – vagy ilyen mélységben és közelítésben – nem volt tudomásunk.

A könyv még további három fejezetben tárja olvasói elé Cseplák doktor ismereteit. Először a tapolcai múzeumi kutatásainak eredményéről számol be részletesen és érdekfeszítően, pihentetőként szánva egyik új módszerének bemutatását, amellyel az újkőkori embernek megmért körömnagyságából egy matematikai apparátus – elsősorban a korrelációs számítás – alkalmazásával következtet a kézujjcsontok nagyságára, utóbbiakból pedig a testmagasságra.

A negyedik fejezetben a korabeli edénykészítés technikájába és fortélyai-ba enged betekintést a szerző, és amelyben többek között Dianovszki Gyula salgótarjáni mérnök, egyik nagyipari üzemünk egykori igazgatója elemzi az edények vegyi összetételét. A pároldalas zárófejezet is tartogat unikumot: a ma is nagyon divatos testfestés feltételezhetően újkőkori elődje egyik szerzőszámával, a pecsétlenyomóval ismerkedhetünk meg.

Az Utószóban a szerző megköszöni az olvasó részvételét és társaságát az időutazásban, és az esetleg felébresztett kíváncsiságának autodidakta módon való kielégítésére biztatja. Így többek között arra is, hogy tanulmányozza azt a gazdag, magyar és külföldi tudományos művekből, értekezésekből álló szakirodalmi összeállítást, egyben hivatkozás-gyűjteményt, amelyből maga is merített könyvének megírásához.

Cseplák György magas színvonalú gyakorló orvosi munkája mellett, három évtizedes, talán csak hobbinak induló, önként vállalt, nagy lelkesedéssel és teljes odaadással végzett határterületi kutatómunkájának eredményeként felemelő élménnyel ajándékozta meg a szakembert és a laikus olvasót egyaránt.

Ezt támasztotta alá a könyv Budapesten 2005. szeptember 30-án megtartott szakmai bemutatója is. Megnyitójában dr. Trogmayer Ottó professzor kiemelte, hogy a szerző munkásságának nyomán új tudományág született, az archeodermatológia, amelyet a hazai és a külföldi régészek már fel is használnak közleményeikben. Dr. Pap Ildikó, a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának igazgatója pedig hosszabb szakszerű méltatásában többek között felhívta a figyelmet a szerző által leírt módszerek, és a kutatásokból levont következtetések fontosságára is.

(Budapest, Semmelweis Kiadó, 2005.)

József Attila képe előtt

Ájulat átkában éltem,
ép eszem megfúlt a borban,
senki és semmi: idétlen
rikoltás visszhangja voltam.

Elbűvölt csalfa tekintet,
jó tüzem hamuvá szörnyedt;
megbánni, meglátni mindent
itt állok végre előtted.

Elszállt a tanítvány álma!
Szesszel a vágyát nem oltja,
bármikor víg a vitára,
alkura holtig mogorva.

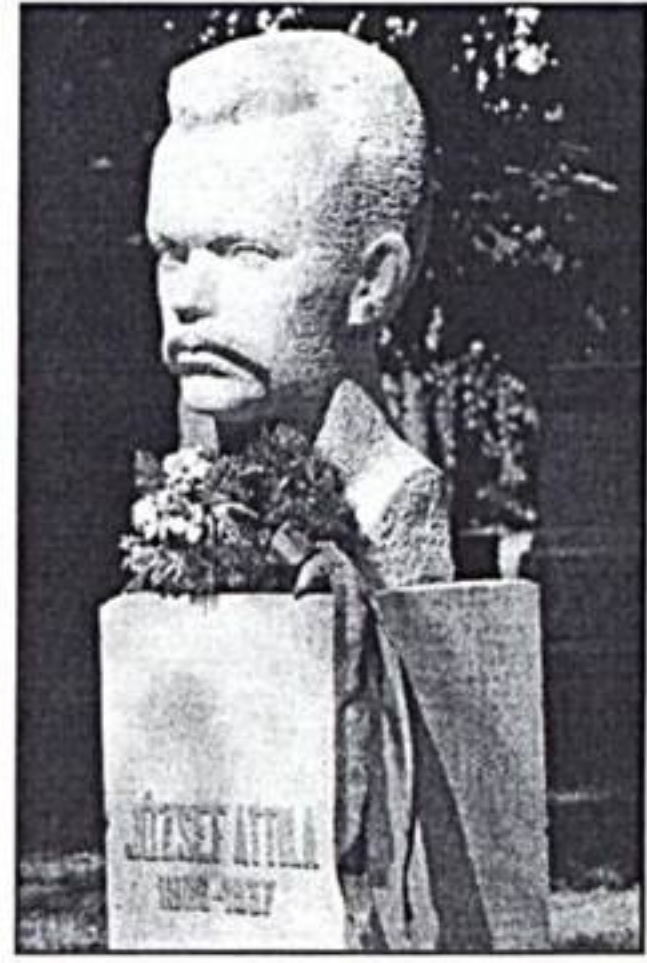
Lelkébe vegyíti lelked,
hiszi, hogy nem késett el még,
könnyei felénekelnek –
nem veri vaskarú emlék.

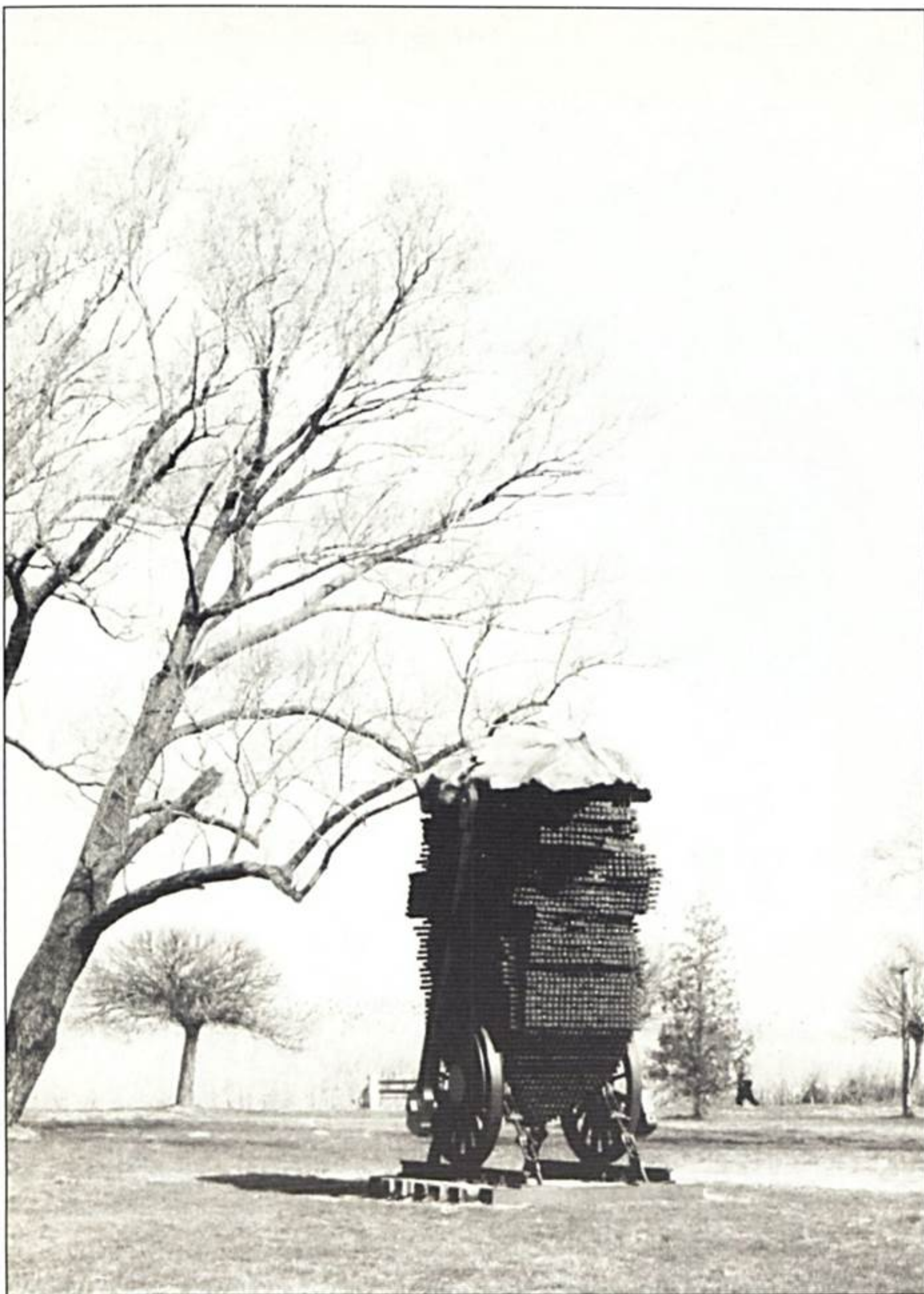
Elpergett, elveszett gyöngyét
sehogy se szedheti össze,
indul, hogy szétfolyó csöndjét
értelmes hanggá kötözze.

Ködképet nem űzök, hajtok,
szívem csak magában bízik,
nézem a szemed, a bajsod,
te buzdíts engem a sírig.

Utószó:

Táltosult gondolat lendít
hegy-völgyön, égi zenében;
feszítek nyergében bátran,
mint nagyapám huszárkorában
a legvadabb, vágató ménen.

József Attila emlékmű, Balatonszárszó
Ortutay Tamás alkotása, 1998
(Váradi Péter Pál felvétele)

